

عمر الخيام .

اسلام ننگ بيوك داهيلرسن .

اهميتلى تاريخلر .

مسلمانلرغە چيت حروفات

قبول ايتو مسئلهسى .

ف . ك .

قرغيزلر طوغروسنده .

ش . و .

دنيا ايچروسنده دنيا .

عباد الله آيازق .

حقيقت آرتندن .

ن . دومارى .

ميسيونيرلر جمعيتلرى .

«الوئيب» دن مقتبس .

ياشل يافراقلر .

معلم : على رفيق .

تورلى مسئلهلر .

« فالق وتوركى تيلارى » .

« تاريخى روسچە كتابلر

تايقرنده » . « ادبيات ومعلم

لومن » . « تاريخ مىلى » . « تورك

قويمه لرى طوغروسنده » .

« سيمه تاي - مناص » .

پيداغوغيا « استحضار مرتبه -

سى » - احمد جان مصطفى .

« آنالر دقتينه » - محبوب جمال

آقچورينا . « مکتبه اوقولر » -

معلم يرسف شرقى .

مراسله ومخابره .

خيوه ، اورسكى ، غالعات

وبايوره كەدن .

تقرىض .

اشعار . منظومه تقدسيه .

قزانلرغە قالا سالو . بن بويله

بازاردم .

متموعه . آثار قديمه ، ياڭا

دين ، تاوشمز يازو ماشينه -

سى ، شيطانغە عبادت قىلو -

چيلر وغيريلر .

عرب حكايه سى . « يولدزلر

نى سويلى » مترجم :

ع . رشيدى .

« شورا » ننگ سؤالى

و آڭا جوابلر

☉ ☉ ☉ ☉ ☉

۱۳۱

شورا

عدد ۴ * سنه ۱۹۱۱

۱۹۱۱

محررى : رضا الدين به فخر الدين
ناسرلى : محمد ساكر و محمد زاكر راسيفلر

بىز تاتار ايمەسىمىز .

۵ نچى عدد «شورا» قابىنە قويلورغە وعدە ايدىلىش جوابلىر ايرتە كلوب يتشىدىكىلەردىن اوشبو ۴ نچى عددگە باصلەقنى موافق كوردى . هر ايكىسى عينا باصلدىلار .

I
بىز كىم مەسىلەسى .

مخترم «شورا» نىڭ ۲۳ نچى عددىدە «بىز تاتار توگىل - تورك ، بىزنىڭ تەلەزىدە تاتارچە توگىل ، توركچە» دىيىپ دعوا قىلغان «تورك اوغلى» افندىنىڭ دعواسىنە فارشى مەن بويلىقى ۲ نچى «شورا» دە بىر جواب يازغان ايدىم . اول جوابنىڭ معناسى شوشى ايدى :

نېچمە يىللار بويى بىزنىڭ ياكىڭانە كوتەرلە ، آچولا باشلاغان طومانلى باشمىز - تېرە باغمىز دە حكىم سوروچى مەنىت ، معارف و ياقىتلىق دىنگىزىنە كوز سالورغە دە اولگورمەدى ، آنى ئىللە قايدىن چىققان كېرەكسىز نىزاع و طالاشلار ساتاشدروب طاشلايدىلار . ايندى كويىدىن طوزوب بىنگان «بىز تاتار توگىل» مەسىلەسىن طاغى كوز آلدىمىزغە كېتوروب مائاشابىز و حال شول كە اول مەسىلەگە بىزنىڭ غروشلەق دە احتىياجىز يوق .

اسلام فلاگى كوله گەسىسى آستىدە جىيىلغان تورلى تورلى اسملى خەلقلىرى اونوتماسقى كېرەك : فرغىز ، سارت ، تاتار ، تورك ، عرب و باشقىلار . آلارنىڭ اسملىرى باشقىە بولغان كېك تەلەزىدە دە اوزگە لىكلەر بار .

آلارنى هر بىرسىن اوزلىرىنە مخصوصەك اسم بلەن آطاودە ھېچ ضرر كورنەي . تارىخدە بىز تاتار اسمى بلەن يورتلوب كېلىدك ، آندىن بىردە اوبالورغە يارامى . بعضى ذاتلارنىڭ «قالا - قولا» سوزلىرى اوچونگىنە بېشىر بېيت و اونار قات يازولرى شىكىللى كوب يازمىم ، عفو ايدەسىز .

مېنىم سوزم شولغىنە . مېنىم آلەكە تەلە گم بىخىلەشۇ ، ارغىشو توگىل ، بىلكە بوتەن قىرەشلىرىدە آندى مەسىلەلەرگە باطودىن طىبو ايدى . دىللىلر تىزو مېنىم اوستىكە اومى .

مخترم «شورا» نىڭ بىزنىڭ اېچون خصوصى اورن بېرىرگە اشاندرووى اېچون تشكر ايتەم ، شونىڭ بلەن مەزكۇر ژورنالدىن اوتىنچم شول : ياكى و يەش تاتار ادبىياتىنە صحىفە لىزىدە كويىكەنە اورن بېرىسون و آنى بايطورغە طوشىسون ايدى . بو مەكتوبىم بلەن شوراعە طغزلاومە عفو اوتنەم . اسمەنى بىلگىرتىم . «تاتار اوغلى» .

بىز مەلىم جەتتىدىن بولغان تارىخىمىز ۳ - ۴ دورگە بولنەدۇر . ايكى صوگىيىسى و ياكىسى ايسە اساسلى صورىدە ۱۹۰۰ سنە لىزىن باشلاندى . بورنىقى دورمىزنىڭ آياغىدە ھەم اوشى ياكى دورمىز باشلانغاندىن بېرى ملى (يعنى توركى) تارىخىمىز ھەقىقەت تورلى تورلى سوزلار سويلىەندى و ياكى ياكى فېكىرلەرگە مەنى ملى غىزىتە و ژورناللىرىمىز تاتلى تاتلى بىخىلار يازلدى . شو خصوصەدە مخترم «ترجمان» غىزىسى ايلە «شورا» جەمئەسى بىتىلەندە يازلغان بىخىلار بورنىقى دورلردە قابىلانغان غلطلات پىردەلىرىنى چىرتوب ، خىرافات اويقولارندىن اويغاتوب كوب كىشىلەرنىڭ كوزلرىن آچوب ايدى .

شۇ مخترم غىزىتە و جەمئەتنىڭ بىتىلەرنى تىزىپ ايتىكان غىزىز قىلمىلار اوفوچىلەرىنە بىر «ناظورە» (تېلىسقىوب) خەمتىن قلوب بورنىكە ايلە كوزىدىن قاراپ بولدىراب (كورنور - كورنەس بولوب) تورغان بىخىلارنىڭ ھەقىقەتنى جەھرى ايلە كورسەتوب آداشقان فېكىرلىرىنى تىزىپ و جۇنگە سالوب جەھرە باشلامىش ايدى . شو حالدە ، غرض فاسد ايلەلرى طىرفىدىن بىز مېنىمىزغە ياغلىغان «سەن تورك ، مېن تاتار ، تىكى ماغول» كىمى مەشۇم بويولار قا كىرغان باشمىزدىن سەيلىنوب تاشلانئوى مامول ايدى . شو اوموتەرنىڭ نە در جەدە ايكاننى صنماق اېچون توگىل ، يالغىز اچمىزدە گى زارنىڭ مەكەن بىر بوشالئىق ، كويوب يانوب پوشقان اچمىزنى يوباتئىق اېچون ۲۳ نچى سانلى «شورا» نىڭ قابىنە بىر سوز يازمىش ايدى .

مگر دە «ناتارلىق» دن ايرلورغە ايسىتەمەش «تاتار اوغلىرى» نىڭ بارلىقى ۴ نچى جلد شورانىڭ ۲ نچى سانىدە مع التماسف كورلدى .

مخترم «شورا» ادارەسى بو ھەقدە بولغان دعوالارمىزنىڭ دىللىرىنى ۵ نچى سانلى «شورا» نىڭ قابىنە درج ايتويىنى تېشىر ايتەدۇر .

موندای ملى ، عومومى و حىيات مەسىلەلرى كىمى اولسكەن مەسىلەلەر قابىلدەغى ۵ - ۱۰ يول ايلە اوچلانما باچقى بىدەيدۇر . بىز بو ھەقدە بولغان دىللىلر مەزنى مەفصل صورىتە «شورا» بىتىلەندە يازاچغىمىزنى سويىلەب شونىڭ ايلە سوزىنى قىسقارتامىز . «تاتار اوغلى» كىمى ذاتلارغە يولنى اچق قويوب ، آلدن اول ذاتنىڭ چابويىنى اوتنەمىز . بىز صوگىندىن يولغە چىغوب تولغانوب باغاچقىمىز .

بىر يازماغان تاكرىم تىزىپ و جۇنگە سەلتەب ، اوزى قوللاسۇن . اسمەنى فاش ايتو ايتماو «شورا» مخرىنىڭ اختىيارىدەدۇر . «تورك اوغلى» .

۱۵ فېورال ۱۹۱۱ سنە

صفر ۲۹ سنە ۱۳۲۹

شورا دىكى رادىيو ۋە يولغۇ ھادىسى

عەرەب خىيام .

(باشى ۳ نەچچە عددە)

فرىنگىر ۋە ھومما خرىستىيانلار ھەر بىر ذكى ۋە ھەر فېكرلى،
غەيىف ۋە ھەيئەتلى، جىسور ۋە گوزل اخلاقلى ذاتلارنىڭ اوز-
لرندىن باشقەلرە، خصوصا مسلمانلار آراسىدە ظاھر اولمىقىرىنى
درست كورماسلار كركىدركە، «پېلېونە» نى مدافعه ايدىن
عثمان پاشانىڭ ۋە «لارىسا» دە شھرت چىقارمىش ادھمىڭ،
مانجورىيەدە غالب اولان فوروكىنىڭ، ادبىيات عربىيەدە بيوك
اورن آلمىش ابن المقفع ۋە باشقەلرنىڭ بعضىلارنىڭ اوزلارنى
منعەدىش ۋە بعضىلارنىڭ ايسە نىسلىش ايدىكارلىرىنى دعوى
ايتەشلىرىدۇر. اوشبو قىيلىدىن بعض بىر دىشەنلرنىڭ غلو ۋە افرا-
طلىرىنى سىز ايدوب معرى ۋە خيام كىمى مشھور ذاتلارنىڭ
دە مسلمان دىگىل ايدىكارلىرى ايله حكىم قىلورلار. «تولستوى»
نىڭ رىسمى خرىستىيان دىگىل ايدىكى ايله حكىم ايدىرگە بو كوندە
يول وار. زىبرا مذكور آدمىنى خرىستىيان دىنىنى مەككەسى
خرىستىيانلىكدىن طرد ايتەشلىرىدۇر. اما اسلاملردە ھىچ بىر وقتدە
ۋە ھىچ بىر يردە اسلام دىنىنى مەككەلرنىڭ معرى ۋە خياملار،
ابن رشد ۋە ابن سىنالىر، فارابى ۋە ابن عربىلرنىڭ كافىرلىكلرى
ايله حكىم تۈزۈدىكارلىرى يوقدۇر. ا كىرگە بعض بىر فردلار بونلار
ھىقلرنىدە شوپىل بىر مەاملە ايتەش اولسەلر آنلارنىڭ بو
عمللرى اوزلارنىدە عائد اولوب آڭا بنا ايله بىر حكىم چىقارمىق
جاڭز اولماز. اسلام شرىعتىدە كورە مسلماننى كافىر ايتىمىڭ
الوغ اشلردىندۇر.

خرىستىيان عالملىرى بىر طرفدىن ھەر بىر قىل ۋە قاللردىن
تركىب ايتەش اولدىقلىرى مەقدىملر ايله اسلام عالمىدە
شھرت كىسب ايتەش ذاتلارنى ملحدلار دىقتىر بىنە قىد ايدىلرەدە،
ايكنچى طرفدىن اوشبونلارنى سىند كوستروپ: «علم ايله
اسلام بىر يردە جىمولا آلمى، اسلامدە حرىت ضمىر يوق،
عقلىنى اشلاتمىك مەمكىن دىگىل، شەبە عرض ايدىچىنىڭ جىزا-
سى كىفرلىك ۋە زىندەلىكدۇر» دىيە بىر حكىم چىقارلار.
«اسلام ايله نصرانىدىن انىسانلار اىچىن فانقىسى
مرھەملىرىدۇر ۋە فانقىسى علمگە مەساعىدە لىرىدۇر، دىيە مشھور
بىر سۇال چىقىدىغىندە سورىيەلى خرىستىيانلار: «اسلام دىنيا-
سىدە حرىت ضمىر ايله سوز سويللاۋچىلارنىڭ اكفار ايدى-
لدىكارلىرىنى ۋە آنلردىن كوب الوش آرتقى حرىت اوزرىدە
سويلەش ۋولتىر، دىيرو، روسسو ۋە غىرلارنىڭ خرىستىيانلىق
دىنپاسىدە اكفار ايدىلمايدىكارلىرىنى دىللىل كوستروپ: «اڭ
شەقتىلى ۋە علمگە مەساعىدەلى دىن، خرىستىيانلىقتىر» دىيە جواب
ۋە بىر مەشلىر ايدى. الله رحمت ايتىسون، ا كىرگە محمد عىدە
ھىزىرتلىرى بو مەسئەلگە كىرشمەش اولسە ايدى
احتمال كە مذكور سوز جىمەغىدە اولوب قالەش-
اولور ايدى.

عەرەب خىيام رباعىياتى صوڭ وقتلردە معلم فېض اسمىدە
بىر ادىب طرفىدىن تركىچەگە تىرجمە ايدىلنوب استانبولدە
نشىر اولنىشىدۇر. آوروپا ۋە آمىرىقا اديپلارنىڭ خىيام شىر
لرىنە ھتى عاشق اولدىقلىرى مرويدىر. آنا دىرەموند

اذا ما الفتى لم يرم شخصاً عامدا
بكفيه عن ضغن رمالك بفيه
وقد علم الله اعتقادي واننى
اعوذ به من شر ما اتنا فيه

عمر خيامنىڭ قاضى ابو نصر النسوى گە خلق و تكليف
خصوصندە يازمىش بىر مكنوبى، باشقە رسالەلرى ايله بىرلىككە
۱۹۰۷ دە مصرده طبع اولنمىشدر .

ديار مصر مقيسى اولان محمد عبده (رحمه الله)
اولىگى مسلمانلارنىڭ ھمتلرېنى، مساحھلى و ابركن كوڭللى
اولمقلىرىنى، حرىت فكلر و حرىت قلم گە حرمت ايند-
يكلرىنى تفصيل ايله سوويلاپ كلكيكندىن صوك ديپور:
« مسلمانلار آراسىندە بىر بىرىنى ا كفار ايتمك، بدعت و فسق
غە نسبت و يرمك، اسلام دىنى ضعيفلندىكىدىن صوك دىباغە
چىقىدى . دىندىن خېرىسىز آدملر، دىن ھىرلرېنە اوپور-
دقلىرى و دىن اشلارندە غلو و اسرافلر اختراع ايتدىكلرى
كوندىن اعتباراً حادث اولدى . اوشبو حاللارنىڭ شوملغىدىن
اھيا كىتابى شھر اورتاسىنە جېولنوب ياندىلدى، اسلام
دىنىنىڭ بيوك و خالص خادملرىدىن اولان ابن تيمىيە گە -
ضال و مضل - ديپوچىلر اولدى، سلفى اثرلرى ھېچور
قالدى، شاگردلر و مدرسەلر حاللرى مرثىيە اوقولاچق
درجەلرگە توشىدى، معناسىز تقليدلر، حكمتسىز يوللر
دستور ايدىلدىكىدىن مسلمانلار اوز دىنلرېنى بىلمەز اولدىلر،
اھلرېنى بدعت چىزناپ آلدى، ايمىدى ايلك مسلمانلار
ايله بوكونىگى مسلمانلار آراسىندە حتى مناسبت و مشابھت
دە قالمادى، حتى ايسكى مسلمانلردە اولان حاللارنى حاضر
گىلرېنە سويلانور و آچىق ايدوب كوسترلور اولسە انكار
قىلەچقلىرى و آنلارنى ضلالت اھللىرىدىن ساياچقلىرى اھتمالدر .
بوكونىگى مسلمانلار حقندە، عمر الخيامنىڭ اوزىنىڭ فارسىچە
اولان بيتلرى ايله رسول اكرم حضرتلرېنە خطاب ايدوب:
- سزدىن صوك كلكەش آدملر سىزنىڭ دىنگىزنى بويادىلر،
چوارلادىلر و بېزا كلادىلر حتى اوزكۇز فائىتوب كورسەكۇز ايدى،
بونى تانى آلماز ايدكۇز - دىيە سويلەش شىرلرى طوغرىدر .
ايشتە بو طوغرىدە « شورا » دە سؤال ايدىچى ذات،
مفتى حضرتلرېنىڭ اوشبو عبارتندە اولان « خطاب » كلمە-
سىدىن « مشافھە » نى آكلامىش دە شونىڭ سېنىدىن شېبە گە
توشمىشدر . فقط عمر الخيامنىڭ رباعياتىندە بويلا مضمونندە
شىرلرى اولمادىغىنى محترم عالم جان افندى بيان ايتدى .
بلكە بويلا سوزلرى رباعياتىدىن باشقە شىرلردە اولور .

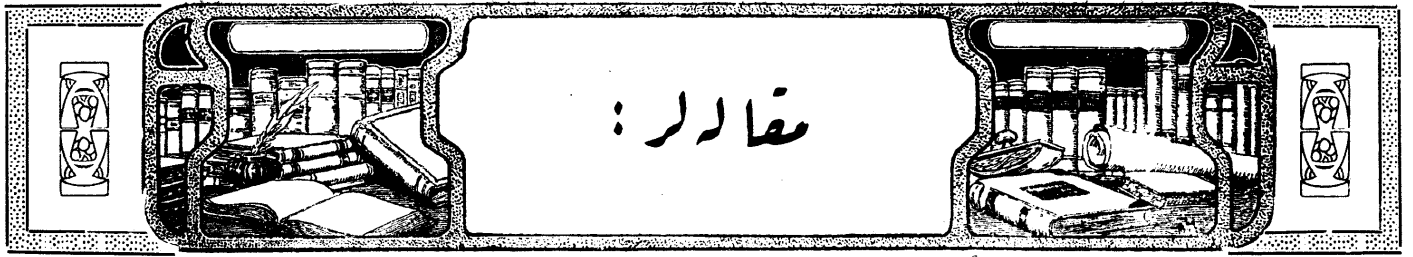
اسمىندە بىر خاتون، آروپادە سياحت ايتمىكە اولان مظفر
الدين شاه حضورىنە كروب گوزل تاوش ايله خيام ربا-
عياتنى اوقومىش . شاه ايسە بىر اسلام عالېمىنىڭ اثرىنى
فارسىچە اولمىش بىر فرنگى خاتونى آغزىدىن ايشىدىكىندە ھم
متاثر ھم متعجب اولمىش و اسلام ادباسىنىڭ اثرلرېنە خدمت
ايتدىكىنە مكافات ايدوب « شىر خورشيد » نشانىنى وىر-
مىشدر . مذكور خاتون ايسە خيام شىرلرېنە دائر انگلىزچە
يازوب نشر ايتدىرمىش اولان كىتابنى ھم اوشبو وقت شاھە
تقديم ايتەمىشدر .

فرنگى عالېمىنىڭ بىر قىسمى ابن خيامنى « مشرق
ۋولترى » ايدى دېدىكلرى حالدە ايكىنچى بىر قىسمى:
« بويلا دىمك آنى در جەسدىن توشمىك اولور، بلكە ۋولتر،
بايرون، شوپنھوئىر كېى متفكرلرنىڭ جەلسىدىن جىوب بىر
انسان وجودگە كتورمىك مەكەن اولسە ايشتە بو - عمر
الخيام اولور ايدى » دېدىكلرى مرويدىر . فرنگىلردە اولان
يىكى فلسفە عمر الخيام طرفىدىن وجودە كتورلمىش فكلرلرنىڭ
نتىجەسى ايدىكى كوب عالېملر طرفىدىن اعتراف ايدىلمىشدر . كىند-
بىسدىن غزالى بعض شىلر استفادە ايتدىكى روايت قىلنور .
القفتى: « خلق كوزىنە ياخشى كورلور اېچون
رېا ايله، خيام حج سىرىنە ھم واردى » دىسەدە بو كى
اعتماد ايتمك جائز دگل . آدمنىڭ كوڭلىندە اولان شىلر
الله تعالى دن باشقە غە مستور اولدىغىندە يوز و يوز ايللى بىل
صوك كلكەش بىر آدم بونى بىلە آلماسە كرك . سىجى مېتلا-
سى اولان القفتى اوشبو حكىمىنى: « ولما فدى اھل زمانە
فى دىنە و اظىر وا ما اسره من مكنونە خشى على دمە و امسك
من عنان لسانه و قلە و حج منافاة لاتقىمە و ابدى اسراراً من
سرار غير نقىمە » عبارتندە اولان سچىلرگە كىفى كلكىكىدىن
يازمىش اولدىغى ظن ايدىلنور .

واقعەلرېنى تفتىش و خىرلرېنى تنقىد ايدوب درسلىرىنى
بوزولدىرىدىن آيراچق ىردە، مؤرخ اولان ذات، سچى ايله
مشغول اولسە و ذهنىنى سوز سايلارغە صرف قىلسە آنىڭ
نتىجەسى يا بىر مسلماننى كافر ايتمك يا كە تازىغىنى اكيات
زوشىنە كركىزمك اولاجى مەلوم . سچى ايله تارىخ تازوغە
كورە نظم ايله جغرافىا يازمىدە ضرر آزر اقدىر .
خيام اوز عصر دىشلىرىدىن شىكائىت ايدوب سويلەش
اولدىغى عربى شىرلرى جەلسىدىن بونلردىر :

متى تخالط عالم الانس لم يزل

بسعك وقر من مقال السفىه

مقاله لر:

اهمیتلی تاریخلر.

طوتلمش اولان ۱۰ نچی ییل ۲۹ نچی شوال آراسنده اولان مدت بر ییل اون آیاقدر . شونک ایچون وفات اولدیغنده ابراهیمک یاشی بر ییل اون آیلق اولمقی اوز اوزندن معلوم اولور.

* *

هجرت کونی . رسول اکرم ، مکهدن هجرت قیلوب «مدینه» گه کردیکنده یهودلر «عاشورا» روزه سی طومتقه لیر ایدی . بونی ایسه بخاری ایله مسلم و باشقه محدثلر روایت قیلورلر . فقط سیر عالملری هجرتنک ربیع اول آینده اولدیغینه اتفاق ایتدیکلرندن یهودلرنگ عاشورالری ، اهل اسلام عاشوراسی اولان ۱۰ نچی محرم دگل بلکه اوز عاشورالری اولان ۱۰ نچی تشری دیه بیلورگه تیوشلی (*) تورات ، ۱۰ نچی تشری کون روزه اولمقنی فرض ایتمش و اوشبو حکم بو کونمزگه قدر یهودلر آراسنده دستورالعمل طوتلمقه در .

رسول اکرم ، مدینه گه ۶۲۲ نچی ییل میلادیده دوشنبه کون کردی . ایمدی بونک قانقی آیتک قانقی کونی ایدیکن طوغری بیلور ایچون ۱۰ نچی تشری کونلرینی تابارغه تیوشلی . علم حساب اثبات ایتدیکینه کوره مذکور ییلده اولان ۱۰ نچی تشری رومی ایله ۱۷ نچی وفرنگی ایله ۲۰ نچی سنتابر گه مصادفر . قویاش ایله آی ۸ - ۱۱ نچی سنتابر کیچه سنده ۱ نچی ساعتده جبولقلرندن ربیع اول باشی ۱۰ - ۱۳ سنتابر گه قارشو کیچه ده کورلورگه ممکن اوله در . بناء علیه رؤیت که کوره اوشبو سنه ده ربیع الاول باشی ۱۰ - ۱۳ نچی سنتابر دوشنبه کون اولور . سیر عالملری ، رسول اکرمک مدینه گه دوشنبه کون کردیکنده اتفاق ایتد . یکلری حالده اوشبو دوشنبهنگ ۲ نچی ۸ نچی ۱۲ نچی ربیع - اول کونلری ایدیکی حقنده اختلاف قیلشورلر . لکن حساب فنینگ شهادتده کوره اوشبو اوچ اختلافلی کونلرنگ دوشنبه گه

هر قومنگ دینی و ملی تاریخلری اوزلری ایچون اهمیتلی اولدیغندن اسلامرنک هم اوزلرینک دینی تاریخلری اوزلرینه کوره اهمیتلی ، شونک ایچون ده بونلرنی درست و طوغری بیلورگه تیوشلی اولسه کرک .

صوگ اسلام عالملرندن و متفننلرندن اولان مصرلی محمود پاشا فلیکی ، رسول اکرم حضرتلرینک ولادتلی ، هجرت و وفاتلری حقنده اولان تاریخلرینی درستلب فرانسجه بر اثر یازمش بونی ده معروف محیرلر دن اولان احمدذکی افندی « نتایج الافهام فی تحقیق مولد النبی و عمره علیه الصلاة و السلام » اسمی ایله عربجه گه ترجمه قیلوب نشر ایلمشدر . ایشته مذکور رساله دن اقتباس ایدوب بزلر توبانده اولان بحثلرینی یازاچمیز :

ابراهیمنگ وفاتی . سیر عالملری رسول اکرم اوغلی اولان ابراهیمنگ وفات کوننده اختلاف ایتمشلدر . بعضیلر ۱۰ نچی ییل ربیع اولده وفات ایتدی دیدیکلری حالده بعضیلر رمضان آینده وفات اولدیغنی دعوی قیلورلر . لکن ابراهیمنگ وفاتی کوننده قویاش طوتلمشیدی ، بونده ایسه اتفاق ایتمشلدر . اگرده شول قویاش طوتلمق کوننی فن یاردمی ایله تعیین ایدوب بولسه ، ابراهیمنگ وفات کونی اوز اوزندن اچیق معلوم اولاقدر . حساب قاعده سینه کوره «مدینه» ده قویاش طوتلمقی میلادی ایله ۶۳۲ نچی ییل ۲۷ نچی ینوار ایرته ایله ۸ ساعت ۳۰ دقیقه ده واقع اولمشدر . اوشبو کون هجری ایله اونونچی ییل ۲۹ نچی شوال غه مصادف ایدی . بناء علیه ابراهیم ربیع اولده ده دگل ، رمضانده ده دگل بلکه ۲۹ نچی شوالده وفات ایتمش اولور . مؤرخلر : « ابراهیم ، هجری ایله ۸ نچی ییل ذوالحجه ده طوغدی » دیدیکلری حالده وفات وقتنده اولان باشی حقنک اختلاف قیلشورلر . بعضیلری بر یاش اون آی و آلتی کونلک ایدی دیدیکلری حالده ایکنچیلری ۱۸ آیلق ایدی ، دیبورلر . لکن ۸ نچی ییل ذوالحجه سی ایله قویاش

(*) عاشورا کوننده فلان پیغمبرگه شویله مرحمت وفلان پیغمبرگه شویله اکرام ایلدی دیه بنواسرائیلدن انمش واقعلردن مراد هم ۱۰ نچی محرم دگل بلکه ۱۰ نچی تشری در .

اويلەدن صوڭ تقريباً ۹ ساعته در. شوڭا كوره ربيع اول باشى رۇيت ايله ۲۴-۲۷ نچى ماى چهارشنبه كون اولور. ۱۲ نچى ربيع اول، دوشنبه دگل بلكه يكشنبه اولديغندن رسول اكرم يا دوشنبه دگل بلكه يكشنبه كون وفات اولمقى ويا كه ۱۲ نچى ربيع اوله دگل بلكه ۱۳ نده وفات ايتديكى لازم كلور. اوشبو ۱۲ نچى ربيع اوله اولان يكشنبه كون ۴-۷ نچى ابون گه مصادفدر. ايهى ولادت ۵۷۱ نچى ييل ۱۷ - ۲۰ نچى آپريله وافع اولديغندن رسول اكرم حضرتلى وفات وقتلرندە شمسبه حساب ايله ۶۱ ياش و- ۸۴ كون، فمريه ايله ۶۳ ياش و ۳ كون اوله در.

مصادف اولانى يالڭز ۸ نچى ربيع اولدر. بناء عليه شونى ترجيح اينك لازم كلور. خلاصه: رسول اكرم «مدينه» گه ۶۲۲ نچى ميلادى ييل، ۱۷-۲۰ نچى سنتابردە ويهودلرنڭ خلقت عالمين حساب ايتمكده اولدقلرى ۴۳۸۳ نچى ييل تشرى آينڭ ۱۰ نچى و ربيع اول ۸ نچى اولان دوشنبه كون اويلەدن مقم كرمشدر (*).

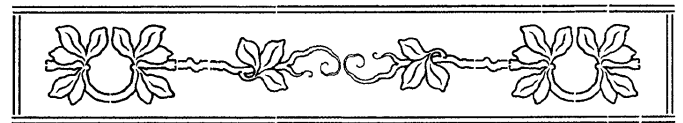
* * *

ولادت كوفى. معتبر عالمر سوزلرينه كوره رسول اكرم حضرتلى ميلادى ايله ۵۷۱ ده آپريل آينه مصادف اولان ربيع اولنڭ اولگى ۱۵ نده دوشنبه كون دنياغه كلمشدر. اوشبو سوزده اتفاق ايتديكلرى حاله ربيع اول ۸ نچى ۱۰ نچى ۱۲ نچى كونلرى آراسنده اختلاف ايتمشلر وهر برى ايله بر فرقه فائل اولمشدر. لكن حساب فنى ياردمى ايله اوشبو خلافلر آراسندن درستينى تابهق مشكل دگلدر. ميلادى ايله ۵۷۱ نچى ييل آپريل آينه قوياش ايله آينڭ مكه شهرندە بر نقطهغه اجتماعلى ۸-۱۱ نچى آپريل كونوز ساعت ۹ و ۴۱ دقيقه ده اولمشدر. اوشبو كون آى كورلورگه ممكن اولديغندن ربيع اول باشى ۹-۱۲ نچى آپريل يكشنبه كون اولور. عالمرنڭ اختلاف ايتمش اولدقلرى ۸ نچى ۱۰ نچى ۱۲ نچى ربيع اول كونلرندن هيچ برى دوشنبه گه مصادف دگل. بلكه اوشبو كونلر آراسندن دوشنبه گه يافينى آنچق ۹ نچى ربيع اولدر. (طوغروسى بو سوز ۸ نچى ربيع اول فرقه سينڭ سوزلرى ايله برگه راجعدر. زيرا آنلر آى باشينى بر كون صوڭ صانامش اولورلر.) خلاصه: رسول اكرم حضرتلى ميلادى ايله ۵۷۱ نچى ييل آپريل ۱۷-۲۰ نچى و ربيع اول ۹ نچى دوشنبه كونده دنياغه كلامش اوله در.

* * *

وفات كوفى و عمر شريفلىرى. مشهور روايتلرگه كوره رسول صلى الله عليه وسلم هجرى ايله ۱۱ نچى ييل ربيع اول ۱۲ نچى دوشنبه كون وفات اولوب چهارشنبه گه قارشو تونده لحدگه ايندرلمشدر. بو كونلر ۶۳۲ نچى ميلادى ييل ابون باشلرينه طوغرى كلور. حساب فاعده سينه كوره آى ايله قوياش اجتماعلى ۲۱-۲۴ نچى ماى يكشنبه كون

(* بوندە اولان «مدينه گه كرى» سوزندن مراد «مبا» نه كرى ديهك اولور. رسول اكرم دوشنبه كون «مبا» نه كرى و آنده دوشنبه، سهشنبه، چهارشنبه، پنجشنبه كونلر طوروب جمعه كون اصل مركزه يوللاندى.

مسلمانلرغه چيت حروفات قبول ايتو مسئلهسى.

معلومدر، كه دنياڭ هر طرفنده غى مسلمانلر اوزلرينڭ يازلارنده عرب حروفاتى استعمال ايتلر. پالاك مسلمانلرى و بوشناقلر شيكلى بيك آزغنه بر قسم مسلمانلرنڭ چيت حرفلر استعمال ايتولر يده يوق توكل ايسه ده بولنر كوبسنجه اوزلرينڭ آنا تللر بنده اونوتمش اولوب، بولونديغى يرلرگه كوره پالاكجه، صر بچه و غير تللرده سويله شمكده درلر. شونڭ ايله برابر، بعض يرلرده گى مسلمانلرغه بو حروفات مسئلهسى ايله مشغول بولغالارغه طوغرى كيله در.

مسلمانلر آره سنده، عربجه حرفلر اورنده باشقه حروفات قبول ايتو مسئله سينڭ فوزغالووى بعضا بو عربجه حروفاتنڭ تلمزده گى طاوشلرنى ادا ايتارگه يتمه گانلگى سبب كورسه تلوب اوزلرى طرفندن بولا. مثلا: شاهتختينسكى نڭ رفلى الفباسى و ابران پرنسى ميرزا رضا خان طرفندن لاتينجه حروفات ايله چغارلغان مسلمان الفبالرى شيكلى. اما كوبسنجه مسلمانلرغه اجنبى حروفات كرتو مسئلهسى آنلرنڭ تل و مليت لرينه تدرىجى صورتده نجاوز ايتو قصى ايله باشقه لر طرفندن فورغاتيله در.

بونڭ اڭ آچيق مثاللرى روسيه ده و تركيه نڭ آرناداق قطع سنده كورلدى و كورلمكده در.

روسيه ده عربى حروفات استعمال ايتوچى مسلمانلرنڭ مکتبلرى اېچون ۳۱ مارت پراويلاسى بويونجه كورسه تانگان بولنڭ نتيجهسى مسلمانلردن عربى حروفاتنڭ قولوب

آنڭ اورنینه روسچه حروفاتنڭ بىرلشوى بولاچق ايدى. فقط مسلمانلر مونى بىك نيز سيزوب آلوب موندى بر يولغه كروگه رضا اولمادقلر ينى بلدرديلر.

روسبهده چواش، آر، ۋهتاك، موقشى، كرهشن و حتى لزگين و فرغز شىكىللى خلقلرغه قدر اوز تللرنده روسچه حروفات ايله رساله وكتابلر باصدريلوب طارانلوى كينه بونلر آره سينه عربى حروفاتنى كرتماو يا كه كرگان قدر بسن چغارو قصدى ايله در. ديمك كه، ظاهرده اهميتسزگنه كورنگان بو حروفات مسئلهسى فى الحقيقه غايت مهم اولوب بتون بر ملتنگ بقاسينه يا كه بتووينه سبب اولدغى كى، دين چهنچده خلقلرنڭ بر ياقغه يا كه ايكنجى ياقغه قوشيلوب كيتولرينه سبب بولووى بىك چىكلدر.

مونه شونڭ ايچوندر، كه حروفات، نل و ادبياتلرى نغوب يتمه گان خلقلر آره سنده بو حروفات مسئلهسى دنياڭ هر يرنده فوزغالا و فوزغاتيله طورا.

تركبه آرنادولرى آره سنده فوزغاتلغان حروفات مسئله سينگده صوڭ وقتلرده بىك زورايوب غايت اهميتلى درجه گه يتوى غزته اوفوچيلرغه معلومدر. آرنادولرنڭ بر قسمى مسلمان اولوب، عربچه حروفات استعمال ايتلر. ايكنجى بر قسمى خريستيان مذهبنده اولوب لاتين حرفى قوللانلر ايدى.

آرنادولقغه آوستريادن و ايتاليان كىلگان فانوليك ميسيونيرلرى و تورلى مقصود تعقيب ايتوچى آگيتاتورلر آرنادولرنڭ مسلمانلرينه ده لاتين حرفى استعمال ايتونى اوگره ترگه طوتنديلر. شول حروفات ايله الفبالر باصاب، مکتب و درس كتابلرى يازوب بىرديلر. عربچه حرفلرگه فاراغانده مونڭ ايله اوقو چىكلرهك بولاچاغن هم آرنادو تانده گى طاوشلرنى بو حرفلر ايله ادا ايتو اوڭعايراق ايكابن اثبات ايتوب كورسه تديلر. شوندى بر آگيتاتسيه نتيجهسى اوله رقى لاتين حروفاتى مسلمان آرنادولر آره سينه ده طارالا باشلادى. حالبوكه، آرنادولرنڭ مسلمان بولوب ياشاولرينى و تركبه گه مربوط بولوب فالولرينى تله گان آرنادولرنڭ اوزلرى همده تركبه حكومتى بو حالسگه يعنى لاتين حروفاتى واسطه سيله آرنادولرنڭ مى استقلاللرينه، يا كه ايتاليا و آوستريا نفوذلرينه توشوب اسلاميتلرن غايب ايتولرينه اصلا راضى بولاسيلرى كيلمه دى. شول سببلى آرنادولر آره سنده عرب يا كه لاتين حروفاتى قبول حقنده زور اختلاف و نزاع چقدى.

بو نزاع بر ياقدن تركبه نڭ پارلامينتته كيلوب يتدى. ايكنجى ياقدن آرنادولقنڭ اوزنده قانلر توگىلوگه قدر سبب بولدى. كىچنلرده فوزغالغان زور آرنادو اختلافينه بو حروفات مسئله سينڭده بايتاق تاثيرى بولغانلىقى قابل انكار توگلدلر. بارا طورغاچ حكومت آرنادولر اوستينه عسكربياروب آنلرنڭ اختلافلرن باصدردى، آرنادو تانده لاتين حروفاتى ايله اوقولا طورغان مکتبلرنى يابدردى. لىكن بونڭ ايله گنه اش بتمه دى. لاتين حروفاتى نڭ طرفدارلرى هميشه بار وكوبدر. حتى طاولرغه فاچقان آرنادو اختلافچيلرى اوزلرينڭ حكومت ايله كيلشوب قورال طاشلاولرينه شرطلر جمه سندن برسى ايتوب آرنادولرنڭ لاتين حروفاتى قبول ايتولرينه رخصت بىريلونى تكليف ايتلر.

ايندى ترك غزته لرينڭ صوڭقى نسخهلرنده كورلدگينه بناء، آرنادولرنڭ لاتين حروفاتى قبول ايتو مسئلهسى شريعت چهنچه بتون عالم اسلامنڭ مرجعى بولغان استا. نبولده غى مشيخت اسلاميه گه كيلوب كرگان. شويله كه: محمد اسملى برهونڭ امضاسيله شيخ الاسلام محكمه عاليه سينه بر عريضة بىرلگان. اول كشى اوزينڭ بو عريضة سنده: آرنادو تان لاتين حروفاتى ايله بازارغه شرعا جائز بولوب بولماوى حقنده رسى فتوا صوريدر.

مشيخت اسلاميه طرفندن بوڭا رسى صورتده فتوا بىرلگان. فتواى شرعى نڭ خلاصهسى بودر:

« همه مسلمان ايچون مرتبه معلومه مقدارى قرآن اوگره نو فرض عيندر. قرآننڭ باشقه حروفات ايله توگل، حتى حروف مقطعه عربيه ايله ده يازلووى شرعا درست توگلدلر.

بو حالده، آرنادولر مسلمان اولدقلرندن آنلرنڭ عربچه حروفات اوگره نلرلى شرعا لازمدر. ايندى مونڭ اوستينه لاتين حروفاتى ده اوگره نولرى تحصيل علمنى آورايتوغه، مشكلاتنى آرتدروغه سبب بولا. اكر عربى حروفات اوگره نلماسه اول حرفلر بتونلاى اونتلوب دين چهنه ضرر كيلو احتمالى بار. شرعا بر نرسه ده ضرر و فساد خوفى بولسه، آنده بر آز منفعت و مصلحت ملحوظ اولسه بيله آنى اشلء ماو جهتى اشلءو جهتنه ترجيح ايتلورگه تيوش بولنديغندن عربى حرفلر اورنینه لاتين حروفاتى نڭ قبولى و اسلام مکتبلرنده تدريسى شرعا جائز توگلدلر.»

فتوا نامه ده عربى حروفاتنڭ نيز اوگره نوگه مانع توگللىگى، اصل مانع بولغان نرسه اوللرده وشهرلرده گى

معيشت قىلو بىك آور بولاچق . بونلر اوستينه آرهلرنده جبر ظلم بوزلقق كوندن كون كوچايه طورادر .

قرغيزلر ئىلگىگه قدر قرون وسطى معيشتنىڭ، فئوداليزم اصولى ايله باشيلار . قرون وسطاده ياوروپا خلقى دره بىك، فقرا اسمى ايله ايكى صنف بولغان . فقرا خلقى دره بىكلىك فللىرى ، اسپرلىرى ايدى . دره بىكار فقرا خلقىنىڭ مالنى ،

جاننى اوزلرنكى حساب ايتكانلار . فقرا لىك مالن ، خاتون قزلرن جبرلەپ تارتوب آلتانلار . قارشقانلرن آصقانلار ، كىسكانلار . منە بو وحشت ، ظاهلر قرون وسطى تارىخىنىڭ

ايك قارانغى صحيفه لرن فاره لاسلار ، قرغيزلرنىڭ ده حاضرگى معيشتلىرى بو زماننىڭ ايك كوڭللىك صحيفه لرن تشكىل

ايدەچكىر . قرغيزلر « مناب » « فقرا » اسمى ايله ايكى صنف غە آپرولالار . قرغيزلرنىڭ ايل بىلا گوچىلر ينه مناب (آق سويەك) دىلر . بولارنىڭ قول آستىدە غى هر تورلى

جبر ، ظلملرنى نەمل ايدوچى كوچسىز ، بىچارە خلقلر غە فقرا دىلر . فقرا لىك مالنى ، جانى ، خاتونى ، قىزى - منابنى صانالا . فقرا لىك منابقە قارشىلار مناب طرفىدىن بىرلە

طورغان جزانىڭ ايك كچكەسى بو كشىدىن بىر نىچە طوقز مال آلودر . فقرا ، مناب اوستىدىن حكومت مأمورلر ينه شكايىت ايتسە ، ۋولصتلىق منابلر قولندە بولدىغىدىن تورلى

دسىسە لر ايله مأمورلرنى آلدىلر : « حكومتكە تيوشلى نالوغنى بىرمدى » ، باخود « بو كشى اوغرى ، تادىب قىلدىق » دىلر . يالغان شاهلر بلن انكار قىلودە كوپ بولا .

بىي (محلى صودىيە) لرنىدە منابلر اوزلر ينه ياقىن كشىلردن ، ايل جىغاندە منابقە ياردەمى تىبە طورغان كشىلردن صايلا تەلر . منابلر كوپ وقت اوزلر ينه قارشى كىلگن قرغيز

لرنى يوق بهانە لر ايله بىي (صودىيە) لردن اوستلر ينه بىر نىچە مال بو توم قلدرتوب تالىلر . بو وقتدە اشى زاقوننى بولا . فقرا مأمورلرگە شكايىت قىلسەدە اعتبارگە آلنى .

زاقون بو يىنچە « بىي » نىڭ حكىمى ، حكىم صانالادىر . شول سببى فقرا لىك منابلر اوستىدىن عرض بىررگەدە قورقالر . مناب ايله صودلاشقان فقرا بىرنەدە طورالى ، مالن طالا توب قاچوب كىتارگە مجبور بولادىر .

منابلىق نسلدن ، نسلگە كوچوب كىل . مناب اوزى قارتايە باشلاغاچ ، اوتكرەك بالاسن اوز اورىنە ايل جىغىچ ايتوب قالدردىغە طرىشە . مناب اوزى صاو وقتدە ، بورى بالاسن زۋىرلىكگە اوگرەتكەن كىي بالاسىنى نىچك ايتوب ايل نالارغە ، پارتىلەر چىغاندە خلقنى اوزىنە نىچك

مكتىلرنىڭ انتظامسىزلىقى و معلملرنىڭ افتداسلىقلىرى ايتارگە ، ھەدە اگر عربى حروفاتى طاوشنى ادا ايتارگە يتشماسە آنى بر طاقم اشارتار ايله اصلاح ايتارگە مەكن اولدىغى ، عربى حروفاتنى طاشلاو اهل اسلامنى شول قدر كوپ علوم و آثار اسلامىيە تحصيلدىن محروم ايتەچكىدە بيان ايتلىشىدۇر .

مسالمانلر غە عربى حروفات اورنە چىت حرفلر قىبول ايتو حقندە مشىخت اسلامىيە طرفىدىن بىرلىگان رسمى فتواى شرعى بوندىن عبارتدۇر . ف . ك .

قرغيزلر طوغروسىندە .

توركىستاندە بىي صو ولايتندە بىرلى خلق بولغان قرغيزلر قاراغىلىق دىگىز ينه ، جەالت باتقانلر ينه چومغا نلر . بوندىن تىزگىنە قوتولولرى محالدر . بو خلقلر زمانە نىڭ

كىدىشنىڭ آڭلامىلر . بو كون اشارغە ، اىچارگە بولسە ايرتەنگىسى قايفورتلى . اما استىقباللىرى بىك قارانغى و بىك دەشتلى . ئلى حاضرگە قولندە بىر نىچە دىشى حيوانى بولغان

قرغيز باي و كىك دورادر . حيوانلر بىر نىچە يىل اىچندە اوزلر قىدر ئىللە نىچە ئلوش آرتدىغىدىن بىر ياغىدىن صويوب

آشاب طورغاندەدە كىمىماسلك بىر حالگە كىلدر . حاصل قرغيزلرنىڭ كىك صحرا لرى جناب حق طرفىدىن حاضرلىگان

دسترخان ، اوستىدە كى حيوانلردە نەمتلىرى در . فقط قرغيز بىرلىرى مەاجر خاخورلر غە بىرلە باشلاغاندىن بىرلى اوچسىز ،

قرىسىز دالالر طارايورغە ، ماللرىدە آزايورغە باشلادى . بو نەمتلر وقتلىچە غە ايتار . بوگا قدر قرغيز آرەسندە قول كوچى ايله تماق طويدىغان ، ماڭغاي تىرن چقاروب

اشلەب آقچە تابقان يوق حكمنەدر . آرەلرنە بولغان فقير لرىدە شور ذالدىن فوتلو چارەسن كورمىلر ، ياقاولقلىرى بىك كوچلى بولدىغىدىن اشلاونى نلامىلردە . اوغرىلىق ،

سائىچىلىك كىي سفاھتار ايله كىچنورگە مجبور بولالار . حاضر دە قرغيزلر بىك كوڭللىك طور مشغە قلوب بايلقلىرى قوللردىن كىتوب بارە ، فقيرلنە لر ، بىرلى دە خاخورلر غە بىرلە ، آشلىق صاچارغە ياراقلى بىرلردىن آپرولالر . كىلچكە طاو باشلارلى صوسىز چوللر ايله

فارانورغه، ژولصتلق طارتشقانده مخالفرينى نېچك جيگاږه بولارنك بارسندنه اوگرهتوب فالدره در . ياش مناب ايل تالاوده موقفيتلى چقسه، فرغيزلرده : «ياخشى آتانك بالاسى ياخشى چقى» يوشاغره ق بولوب ايلنى فورقتا- آلماسه «ياخشى آندان يمان بالا چقى» ديلر . ياش منابه ايل موين صونغاچ، قارت بورى، بالاسى تابقانن آشابقنه اوينده ياته . فرمانلر ياش مناب اسمندن يورى باشلى . بيك مهم اشلرده گنه فای وقت قارت مناب ايلگه حكمايته . منابلر اوزلرينه فاراغان، موين صونغان فقرالرينه وبرگو (صالق) سالالر . بو سالقلر آز بولغانده بر قوى بوله . سالقلر يلغه ئلله نېچه مرتبه بولدېغندن كيم بولغانده هر توتون (اوى) منابه ٣٠ صوم نالوغ بيره . بوندن باشقه بر نېچه صوم حكومتكه نيوشلى نالوغ تولى . اوشبو روشقه فرغيز، آفچه توگودن بوشامى . تولاگانلرينك ماللرى، بتون نرسه لرى صادره قبلونه . اوزلرى قامچى آستينه آلونا، تولاميچى قوتلونك چارهسى يوق . بېچاره، فقير بر فرغيز بايلرغه، يلغه ٢٠ صومدن خدمت قىلا . ئه منابنك سالقى بوندن آرتق بولا . نيشلاسون صوك بو بېچاره ؟ . . آفتق نرسه لربن، كيمولر ين ساتوب بولسه ده طاش يورهك منابنك قاطى طزناغندن قوتولورغه طريشه . تولاگاننده اوستنده قامچيلر اويناياچقن بيك ياخشى بله . بو سالقلردن باشقه منابلر قز بېرگان كشيبنك يكتدن آلغان فالنندن، فرغيزنك اوز آره لرنه غى آلاسى، بيره سى لرينك بو توهندن بر مقدار آلالر . محلى سيبزد (توب)، ژولصتلق چيغى ديب طاغى ده آلالر .

منابلرنك اوزلرى ئولگاچده فقرا اوستندن كساقنلرى كوتارلمى . ئولوب بر آز وقت اونكاچ ياش مناب آناسينه خدایى آش بيره . بو مشهوررهك مناب بولسه آز بولغانده ايكى اويازدنك فرغيزلرى قوناقچه چاقرله در . قوناقلراوچ كون مهمان بولالر . بو آشده آت چاپشى (بيگى) كورهش، جامبه آطو (١)، اير صايشدرو (٢) كې تماشالر بولا . جرچيلر، زورنايچيلر آش بېرگان منابنى ماقتيالر : «آتا، باباسندن بيرلى ايلنى بونچه جيغان، بوندى قىلغان،

(١) «جامبه» صاف كمش كيساگى، (١٠) صويدن ١٠٠ صويغه قىر زورلغينه قازاب بهاسى بولا . جامبه نى آشده، آط چاپوب بارغان حالده آط اوستنده آطالار . بونى توشركان آز .

(٢) «صايش» آط اوستنده گى ايكى كشى آط چاپقان حالده سازين يارم اوزونلىق كيرتيلر ايله قاره قارشى صابوشلر، قايسى يېغوب آط اوستندن توشرسه، بيگينى شول آلا .

آندى قىلغان . . . باطر . . . » . بولارنك مقابلينه جرچيلرغه مناب آت مندره، چاپان كيدر . «بيگى» گه آز بولغانده ٣٠٠٠ صوملىق آت، توبه كې نرسه لر صايله . چابا طورغان آتلا هر طرفدن كيلوب يوزدن آرتق بولا . ١٥ - ٢٠ آت غه قدر بيگى بېرله . قوناقلرغه صويلغان قويلر، بيگيگه صايلغان ماللر، آفچه لر بارى ده خلقدن . آش بېرگانده شول منابه قاره شلى اويلرنك بارى ده مهمان ايله طولو بولا . قوناقلر آشيلر، اچلر، اوينيلر، كوللر، آش بېرگان فقرالر كوكلارندن كنگه يغليلر . آش بېرگانده هر توتون ٢٠ صومدن آرتق چيغم قىلالر . منابلر آش بېروايله ماقتانلار : «فلان منابنك آشى بوندى بولدى . . . . . باش بيگيسى . . . . . مك صوم . . . قوناقلر بيك صيلانغانلر . . . . . !» . شول سببلى آش بېرو يلدن يل موده غه كره . آش بېرماو بيك زور عيب . بېرگان منابنك بالاسى كوچس-زلك و بلماوچيلك ايله خورلاندر .

منابلر اوزلرى بيك جومارد بولالر . كيلگان قوناق كيم بولسه ده هيچ بر قولمى، قويلر صويلغان، فازان اصلغان، ايت قاينى . كون بوينچه سهوار اوزلمى . كيلگان، كيتكان اويدن اچمى آشامى چقى . ياتلورقه مسافر بولسه وياخود سويگان، يافين قوناغى بولسه مناب، كيتكانده بر آت مندره . منابلرنك اوزلرنده مال آصراو آشلىق صاچو عيب . يگنك صانالمى . كشيدين آلوب صويوب طورو شه بلك، باطرق ديلر . صويلغان قويلر، آتلا بارسى ده يغما، غارت ايدلنوب فقرا خلقندن آلنه .

رشيد افندى حضرتلرى سياحت قىلغانده بو ياقفه سېمريچينسكى اوبلاستقه كيلوب چقان . فرغيزلر رشيد افنديگه ده غريب مسافر ديب هر ژولصتن ٥٠ صوم آفچه جىناب بېرگانلر . صوكره سيد نامى ايله براو كيلوب بر نېچه مكلرنى جىناب كيتكان . بو ايكى افنديگه بېرگانلر آفچه لر اورنلى . . بولار گوزل خطبه لرى ايله خلقنى هر تورلى اوقوغه، برلك اخوتكه دعوت قىلغانلر . خطبه لرى بوياق خلقينه بيك زور تاثير فالدرغان، سوزلرى ئلده خلق تلنه جورى . معلوم سلیمان زهدى ده بو ياقفه كيلگان . بر كيسه سنده اتعاد، ديگرنده ترقى بولغان . بولاردن باشقه : «بزخواجه، سيدمز، دلپلمز» ديب آفچه جيوچيلرنك صانى يوق . حاضرده ده، انديجاندىن كيلگان بر صارت خواجه نامى ايله «مكه گه تكيه سالام . . . . .» ديب بېهانه قىلوب آفچه توپلى . بو خواجه (!) جاي كوندنه ده يوزلاب يلقي

بولغان قىلار، روسلار كىلىگىچ آزاد قىلغان. اولدە قىل بولوب يورگان كىشىلر حاضرده فرغيز آرهسندە فقرا بولوب قالغانلر.

روسلار توركىستاننى ضبط قىلغاندە باطرلردن بعضىسى صوگرهق روسلارغە ياردەمە اينگانلر. روسلار اندىجان، نىنگان شىهرلى اوستنە بارغاندە « تيان شان » طاوولردن اوتامى عاجز اولغانلر، نهايت فرغيز باطرلرن قولغە آلتا- نلر. بولار اندىجان، نىنگان شىهرلر يول باشچى بولوب بارغانلر. بونك ايجون بولالارغە پالقاونيك پود پالقاونيك چىنلرى بىرلگان. روسلر ئلوگرهك فرغيز باطرلر ينىك اشانچىلر يىنە اورنلر دە بىرگانلر، قايسى اوياردى نىچالنىك پوموشنىكى، قايسى پاموشنىك پرستوف بولغانلر. بولار واسطەسىلە فرغيز احوالىنە ياخشى توشنگاچ بارسى دە اورنلردن قولغانلر. حاضرده فرغيزنك اوقوغان، ضيا- لىلرى دە بو اورنلرغە ابرشە آلەملر. محكمە لردە تلمالاردن باشقە فرغيز كورنمى، تلمالاردە بو اورنغە كوب مشقتلر ايله گنە نائل بولالر.

آلوب كىنەش ايدى. ايندى طاغى فرغيزلر بو حريفكە . يالگىز پشپهك اوياندىنگنە ۴۹ مك صوم آقچە جىناب بىر مك بولغانلر. طبعى بو آقچەنى منابلر اوز آره كىنگاش ايتشوب، اوزلر يىنە آرتورلىق اينوب صالاقچلر در. بىچارە فقرا فرغيز، منابلرنك فورچ طرفلرلى آستندە هميشە ايزلالر. ۲۰ نچى عصرده بو قدر وحشت، ظلملرنك بولويىنە بلكە آشانماو- چىلر دە بولور. بن بو يازدقلمنى پشپهك، پررث بئال اويازلرنده اوز كوزم ايله كوردم. فرغيزلرنى غايت آياغانلقدن ايل تالاوچى منابلر بر آزانصاف قىلماسلرمى دىب مطبوعاتده چىقارغە مجبور بولدم.

فرغيز قارتلر ينىك سويلالويىنە فاراغاندە ۳۰ - ۴۰ يىلدىن بىرلى فرغيزلر بالنسبە راحت طورمشك، طنچلق؛ آكنا قدر فرغيزلر ده راحت طورمش، طنچلق بولماغان، اويىلرنده خاتون بالا چاغالر يله برگه طورە آلمالغانلر. مناب، فقرانى صارقلر كىي ايل چايارغە ئەيدەب آلوب كىنگان. بر كوننى فالملر ايله اينكچى كوننى فازاق، فرغيز اوز آره صوغشقا- نلر. غالب كىلىگانلر، مغلوب بولغان طرفنك بار مالن تالاغانلر، اوزلرن خاتون، بالا چاغاسن اسير ايتوب آلوب قايتقانلر. كويده اوتى مغلوب بولغان طرف كىلوب بولاردن اوچن آلتان. اشبو روشچە هر وقت « ياو » بولوب طورغان. خلقده راحت طورمش، يوقو بولماغان. بو « ياو » لردە قهرمانلىق كورسە تكان، ايلنى ئەيدەب يورگانلرگە « باطر » دىب اسم بىرلگان. حاضرده دە، منابلرغە خطاب قىلنغاندە « باطر » دىلر. اول وقتلر ده فرغيزلر آرهسندە اسيرلر كوب بولوب، قىل اورننده يورتلىگان. بىگىلر دە، قزغە قالن بىرگانده مال ايله برابر بر نىچە اسيرلر دە بىرلگان. اسيرلرگە شفقت بولماغان، باطرلرنك كچكنه گنە آچولر يىنە اوچراسلر اولدىرلىگانلر. منە توركىستاننى شوندى وحشت، ظالم قاپلاغاندە روسلر كىلوب چققانلر، روسلرغە قارشى طورهق بولوب، صار- تلرنك دىملاوى بوينچە صوغشقه فرغيزلر ده بارغانلر، فقط روسلرنك توپلرى، ملطقلرى، بولارنك غيرتن تيز باسقان. قورقشوب قاچقانلر. بر نتيجه ده كورلمگان.

روسلر توركىستاننى ضبط قىلغاچ فرغيزلرغە طنچلىق كىلىگان. اسارت، اوز آره صوغشلىر بتكان دىهرلك. نيك بعض وقت غنە بر اولصتده نىگىز كوچده ايكي مناب بولسە اولصتلىق ايجون صوغشقاليلر دىلر. بو صوغشلىر ده كوب وقت مامورلرگە ايشتمى؛ چونكه حكم قاطى. ئلككە

دنیا ایچروسندە دنیالر.

VI

بوقاروده ايتكانمز چه ئوسملىكنك حجيره لرى، يردن صوروب آزق آلوب تر بيه لندكارى كىي، حيوان وانسانلرنك حجيره لرى ده، آغز آرقلى آشاب اچوب اوزلرن تر بيه لرگە طوروشلر. وقتنده آشاملىق اچملىك كىي نرسه لر كىلمى طورسە، آلاز حاضر آچغوب، صوصاب، آغز و بتون اعضالرمزنى آشاو اچو ايله شغللندىرگە مجبور ايتهلر. بزنگ آشاغان و اچكان نرسه لرمزدن، نەنەزنگ هر يرنە بر طوقنامى، ياكى حجيره لر طوبوب طور؛ ايسكىلرى ئوله طور. ئوللگان حجيره لر تەنەزده طوروب قالمى؛ آلاز، كرگان آزقلىرنك حجيره لرگە يارامقانى، آلازدن آرتقانى بلن برگە، مخصوص اعضالرمزدن افراغ ايتلوب يا كه تىرى لرمزنگ طشندن قىلوب يا كه كر بولوب طاشلانوب طورالار. شونك ايجون: « كشى نك تەنى يىدى يلدە بر مرتبه بتونلرى آلماشوب

حجيره بولغان . شول حجيره - كچكنه بيهك (зародышь) ئوسوب، زورايوب ايكيگه بولنگان، آلاز طاغى ايكي شهركه، طاغى هم طاغى بولينه بولينه مليونلر ايله كوبه يوب، شولاي الوغايغان و آدم بولغانلر .

حجيره يالغز اوزيگنه بولغان چاقده، اول بيك آغراق و قيوناق بلهن تركك ايتنه : بوررگه، آزق طابارغه، صافلانورغه . . . بارينه ده بر اوزى . اول يالغز چاغنده گويا «روبصون» (*) كبك بولا . روبصون ده يالغز طوررغه طوغرى كيلگكچ بيك آغراق و محنت ايله تركك ايتنك . بار اشني ده اوزى اشله گان : بالطه چيلق و باغچه چيلق ايتهرگه، نكهرگه، اولارغه، دشمانلردن صافلانورغه، صاوارغه، ياغارغه، يوارغه، پشورگه . . . طوغرى كيلگان . اما برگه جييلشوب اتفاق بلهن طورغان كشيلىر ، بر برينه ياردملشوب، اشلرنى بوليشوب اشله ب بيك ياخشى طورالار . اول حدلى آغراق وجفا چيكميلر .

شونك كبك حجيره لرده يالغز بولسهرلر بيك قيوناق چيگه لر؛ ئه برگه له شوب (جمعيت بولوب) تركك ايتسهرلر جيكل معيشت ايتهلر . مثلا: قوشنك حجيره لرى ، بر آزى قوش اوچقاندن فاناط بولوب فوزغالا؛ بر از حجيره لر كوز بولوب قوشقه يول كورسه ته؛ بر آزى قولاق بولوب دشماندن صافلاندره؛ بر آزى قوشنك معدسى بولوب آنك آشن سكره؛ قان يوللرندن غيسى باشقه حجيره لرگه آش طاراننا . قوش حاصل بولغان هر بر حجيره بارلق بوتن حجيره ايچون خدمت ايتنه . هر بر حجيره بوتن حجيره لردن خدمت كوره . هر بر حجيره بتون حجيره لر ايچون؛ ئه بتون حجيره لر بر حجيره ايچون خدمت ايتنه .

حجيره لر برله شككچ، دشماندن صافلانورغه ده، صوقلتي اسسى لك كى طبيعى آغراقلردن قتلورغه ده جيكل بولا . آشلارنى ده اوز آرا بوليشوب آشيلار . آشارغه اچهرگه ده طابالار . بارسى بر كوچ ، بر جان بر تهن بولوب طننج و راحت ياشيلر .

(الله ياردم ايتسه، كيله چكده، «ئوسمليك لرده گى يه شل ذره لرنك بيوك خدمتلىرى» طوغر وسنده بازارمن .)

عبادالله آليا، رف .

(*) روبصون، شول اسم بلهن آطالغان رومانده كورسه تليگان كشى . بو روماننك اوز تله زده باصلغانى ده بار .

طورا . . .» ديوب ايتهلر . كشى ئوسكان چاقده ، طوغان حجيره لر ئولگانلر يينه فاراغانده كوبرهك ، اورطه ياشنده ئولگانى بلهن طوغانى بر تيگنر ، فارطايغاج ئولگانى كوبرهك بولا . آغاج و عموما ئوسمليك لرده بولغان حجيره لر طامردن وياپرافدن كيلگان آزق ايله تر بيه لنوب كوبه به لر . اولگى حجيره لردن يا كى حجيره لر طوبوب بر طوقنامى آرطوب طورا . ئوسمليكده يهش (СВЪЖІЯ) حجيره لر ، آنك، ئوزه گنك بولمى؛ بلكه قابغى بلهن آغاجى آراسنده بولا . يا كى حجيره نى كوررگه تله سه كز شوندىن فارا كز . اول يومشاق صولى بولور . شونك ايچون ده آغاچنك قابغى صويوب آلو آنصات بولا . قابق آستنكغى حجيره لر نى ميقر وسقوب آرقى فاراغانده ، آنك، ئلوك ايتكانمز چه ، اچنده تشى ، طشنده جارى سى بولغان پرتوپلازمه ايكانى كورينور . اول حجيره لر ، تيره سندن صو، هوا آلوب آزلانده ، ئوسه هم كوبه به ؛ يعنى زورايوب ينكچ برسى ايكيگه بولينه؛ آلارده زورايوب طاغى ايكي شهركه بولينه . آشاغاج ، اچكچ ، اول تركك ايتنه ايكان . ديمك اول - جانلى حجيره .

اوزينه كوره بر آز ياشا كچ اول حجيره فارطابا . اول چاقده آنك اچكى پرتوپلازمه سى (ئوزى) فوروب طشقى جارى سى غنه قالا . اول آشامى ده كوبه به مى ده . اول ايندى ئولگان . اول قاطوب قالا . اول آغاچنك قاطى يرنده - اورطاسنده بولا . ئوسمليكده گى يهش حجيره لر بتون يل بوينه ئوسوب كوبه يوب طورمى . آلاز قش كوننده يوقلاب ، صالقلنقغه چداب صبر ايتوب طورا . ياز بيتو بلهنوك آلاز اويانوب تركك ايتنه باشيلير .

باياغچه : «ياز كونى آغاچلر ئوسه» ديمز ، ئه اول اوزى ئوسمى؛ آنك اچنده بولغان حجيره لر كوبه يوب آغاچنك اوزايووينه و فالينا بووينه سبب بولالار .

VII

بز بو حجيره لرنك هيئت اجتماعيه سن ، كير پچدن ياصالغان طاش بنالارغه اوخشاتقان ايدك . لىكن ماش يورط بر كير پچدن كوبه يوب ئوسه آلمى . اوزلگندن ئوسه رگه بيت اول جانلى توكل . ئوله نك حجيره لرى ايسه جانلى . اول بالالر طودرا . وارثلر - نسللر فالدرالر . آلاز كوبه يوب زور بر پادشاهلىق ، زور ئوسمليك بولالار . هر بر ئوله نده ، آغاچده حنى حيوانلرده شولاي . . . ئوله ن ، قامش ، طال هم ايمهن؛ بالى ، قوش ، ئوگز هم كشيلىر بارده شولاي : اولده بر

حقيقت آرتندن (*) .

— عفو ايتكز سزنى بولم حقائق تاريخيهنى از لرگه كرشكانچه و فائع تاريخيهنى شول قدر نچكه لاو نيك كرك، بونسى اوزى بر مسئله توگلمى؟ مينهچه بولوب اونگان نرسه لرنك تاريخى مونه آلدمزده بولغان نرسه لرنك هم ده كيله چكده بولاچق نرسه لرنك تاريخى ديمكدر. و فائع تاريخيهنى تحقيق ايتو، راحت نفسنى عذابلاو دن باشقه، سعادتمز ايچون بر اشكده ياراماوين اويلا ساق آنك آرتندن بورو اوزى بر اهملق بولوب چغا توگلمى؟ هر حالده و فائع تاريخيه نك انسانلرنى ئلله نينداي فسادلرغه مفضى سياست گه اويره تودن باشقه اشكده ياراماغانى آب آچق معلومدر.

بو وقت انگليز حيران قالوب بر آز قاراب تورغاندن سو ك: — آه افندم فوق العاده عالى هم ايس كيتكچ اوتلمى سويليسز؛ فقط نوع بشرنك سعادتي ايچون حقائق معنويهنى بلولازم، بلكه شرط ايكانن انكار قيلمائيسز بيت؟ شولاي بولغاچ حقائق معنويهنى طبيعتدن نيچك از لرگه كرك؟ حالبوكه طبيعت شول قدر انتظامسز و شول قدر ترتيبسزدر، كه حيوانلر بوغاز بوغازغه كيلوب برس ن برسى هلاك ايتنه حتى عنصرلر هر وقت برسى ايله برسى غوغاده. بس طبيعتنك كورگازگاني اوشبو اورنه كلرگه اباروب بنى آدم ده . . .

— عفو ايتكز بولم، نرسه سويله رگه تل گانگزنى آكليم، فقط صاف بر قلب گه مالك بولغان انسان، مخلوقات نك باشقه لرينه ايه ررمى؟ الله تعالى اوزينك نوري بولغان قلبنى انسانلرغه اوشبوندى اورنه كلر آرتندن يورر ايچون بېرمشمى؟ حالبوكه صاف وجدان، صاف قلب اوزينه ضررلى طبيولغان نرسه لرنى باشقه لرينه اشله وگه اصلا راضى بولماز. درست ايتنه سز عناصر و مخلوقات آراسنده (بزك ايچون اصلا ضررى بولمغان) نزاع شول قدر كوب، كه حتى بزلر چن انصاف و پاك قلب ايله تاماشا ايتسه ك جناب حقدنك عظمت و شوكتينه شاق قاتماسقه امكان يوقدر و شول امكا نسرلق ايله برگه اوزمزنك جهالت و ضعفز خاطرگه كيلسه

(*) باشى ۲ نچى عددده .

ايركلى ايركسز جناب حقه سجده ايتنه رگه مجبور بولاچمىز. مونه افندم حقيقتلرنك ائ زورسى ده اوشبودر .

پاريا اوشبو سوزلرنى سويله ب تمام ايتكانده انگليز- نك تاملرلى چترداب ئلله نيندى بر نرسه كروب كيتكان توسلى بولدى. چنلاب ده پاريا آفتقى سوزن چن جدبت ايله تمام ايتكان ايدى .

— تشكرندن عاجزمن، اى الوغ انسان! ينه بر سوز صوراييم زنه ار عفو ايتكز، مثلا بر حقيقت كشف ايتلسه ائ باشقه انسانلرغه سويله و لازمى يوقى؟

— حقيقتنى بارى سلامت قلبى و چن ايمان ايله خير احسان بولينه كرگان انسانلرغه سويله مك لازم، يوق ايسه حقيقت سويله و ينه شولوق غاوغه و نزاع چغارودن باشقه اشكده ياراما ز .

— آفتقى برسؤالم فالدى، عفو ايتكز حقيقتنى عموم انسانلرغه سويلرگه ياراماغاچ آنلرنى كم ارشاد ايتار، توغرى بولغه كم كونددر؟

انگليز اوشبو سؤالينى بېرگاچ پاريا نك ايتراب قاللا- چاغن كوتكان ايدى. ليكن پاريا اويلا بده تورمادى: — فلا كت ارشاد ايتار، فلا كت صراط مستقيم گه كونددر، فلا كت كې بيوك استاذ يوقدر، ديدى .

— آخ صاف آدم! سز بو مرتبه ده يا گلشدكز. فلا كت، ديگان نرسه انسانلرنى هر تورلى بوزوقلرغه اوگره ته، قلبلرينى ئولدره. واقعا انسان نه قدر سفيل بولسه شول قدر بوزوق بولا .

— انسانلر سفالتنى تمام تانيمالغانلق ايچون، ايكنچى تورلى ايتسه م بيك آز سفيل بولغانلق ايچون شولاي بوزوق بولورلر. اصل فلا كت « لاهور » مملكتى نك منتهاسنده « بامبهر » قارا تاوينه اوخشى؛ چونكه تاوغه منگانده هر طرفدن صالحنوب سيني خراب ايتارگه تورغان انتظامسز تاشلر و جه پره ب ياتا تورغان جهنم توسلى چوقلردن باشقه بر نرسه ده كورنمى؛ اما تاونك باشينه بر منوب يتلديمى هر تورلى يولدزلر ايله زينتلنگان سما يوقارى طرفدن و هر تورلى باقچلرلى ايله خوش ايسلر چاچوب طور وچى ير توبه ن طرفدن سيني زينتلاب تورغانن بلورسك، ديدى .

— رحمت! بيك اوستا تشبيه ايته سز. واقعا هر كمنك عمرنده شولاي منلوب طور اچق بر طاغ باردر . عفو ايتكز سز نك طاوگز بيك ته به نك بولمق كرك، چونكه بو دنيا ده سزدنده عالى بر انسانغه اوچراغانم يوق، مين

چاچكان ايگنلرى اوڭماز و آشاغان نرسه لرى آغو بولور ايدى حالبوكه بالعكس . بس آنلرنڭ حكايى مطلق يالغان بولور ديدم و اوشبو اويلرم كوڭلیمه قوت بوروب، آرلرینه کرتماسلر کرتماسلر الله نڭ دنیاسی ایركن ديه طاودن طاوغه قردن قرغه اورماندن اورمانغه بوروب يرتقچ حیوان كبی معیشت ایته باشلادم ؛ لیکن توغاندن بیرلی شهرنی كورگانم بولماغانغه شهرنی كوررگه بیک فزیغا ایدم . نهایت بر توننی شهرگه كردم ؛ اما تاسفمه فارشی شهرنی فساد بازارندن باشقه برنی دیوب ده تعبیر قیلا آلیم . چنلاب حاضرده شهر دیگان سوز ایشتلسه، كوڭلمه گویه بیک كوب انسانلر جیولغانلرده برگه برگه فساد یارمونكهسی آچقانلر دیگان سوز خاطرمه کیله . در واقع شهرلیر اوز لری توزگان اوشبو طورمشده كچکنه لرینه زورلرینه و آنلرینه زورافرغه تابع بولوب ایمانلرن اعتقادلرن حتی بتون انسانلقلرن صانارغه مجبورلر بیت . . .

— آه نه قدر عالی و توغری سوزلر . افندم دوام ایتمك .

— شول روشچه آولدن قولغان ات توسلی اور- ماندن اورمانغه بوروب بایتاق عهرمنی اوزدردم، لیکن بیک قیون ایدی . اوزم یالغز ایدم و آشارغه اچارگه ده آبدراو ایدی . قایدہ کنوچیلردن قالغان قایدہ آوچیلردن قالغان والحق و نان کیسه گی تابولسه اول ایندی بیک زور بخت بولا ایدی . آچلق تمام ایزه باشلاغاچ نهایت شهر یاننده غی قبرستانارغه یوری باشلادم . براهمنلرده اولکلرنڭ قهرینه آش قویو عادتی بار . مین تونله برله قبرستانغه باروب شول نعمتلرنی آشیم و طاک ایله ینه اورمانغه قایتا ایدم . لیکن كوڭلم همان طنچلامی یالغزلق ایزه ایدی . كوڭلم ایله ئلله نیچك بر ایدمش ازلیم و اگرده شول بولسه تمام قایغم بتار توسلی بولا ایدی . نهایت الله نڭ فضلی برکاتنده مقصودمه یندم . واقعه شولای بولدی : بر توننی عادتچه قبرستانغه باروب نعمت ازله و ایله مشغول ایدم . مونه بر قبر یاننده ، یغلاب طوروچی برخانن کوردم . خانن براهمن خانونی ایدی . براهمنلر- ده ایری ئولسه خانننده تری حالنده قبرگه طغو عادتلری بارد . بو مسکینه ده تریله ی کوملش انکاسی قبرینه آش قویغان و یغلاب طور ایدی . بونی کوروگه بر آز طار- تنوب قاچارغه تله سه مده نهایت كوڭلیمه باطراق کیلوب یقینزاق کیلدم و مسکینه نڭ حالن تاماشا ایته باشلادم .

مونده اوز منفعتندن باشقه بر نرسه نی ده کوزله مگان وهر توری یالغان ایله اوزن اله مرتبه سینه منگرگان «زافران» بتخانه سی نڭ براهمنی الوغ پاپاسی یانندن کیلمه ؛ تعجب ایتمسه که ممکن نوگل : بردوگنز ، نه قدر آلتونارغه کوملگان و نه قدر حرمت کوره ، ئه بر آلتون بر گوهر جمعیت بشریه دن قوللا (*). افندم زنه ار سویله گزله نه سبیدن سز نڭ قبیلہ گز بو قدر خوار صانالاده و نه ایچونگنه سز جمعیت بشریه دن قوللاسز ؟

— براهمنلر اعتقادنچه براهمه اله نڭ باشندن، پاریا- لیلر ایسه آیاغندن یاراتلمشدر هم بر وقت براهمه پاریا- دن آشارغه صوراغان ایش ده پاریا آکارغه انسان ایتی بیرگان ایش . مونه شول وقتدن بیرلی بز نڭ پاریا قبیلہ سی براهمه طرفندن لعنت ایتلمش ایش . بزگه شهرگه یقین کیلورگه یارامی و اگرده برر براهمنگه یقینلاشساق اول بزنی تله سه نیندی عذاب ایله اولدررگه حق بار هم اوشبو روشچه بز نڭ قبیلہ مز تمام قریلوب بتمشدر . مونه بیوک پاریا قبیلہ سندن آفتقی بر کشی مین من . بتون قبیلہ مز براهمه نڭ جعلی قاعده لرینه فریان بولدی . . .

اوشبو سوزلردن غایت تحیرده قالغان انگلیز :

— براهمنلر بو تیلبلکنی بتون هندستانغه نیچك قبول ایتدرگانلر ؟ دیدی .

— افندم انسانلر طوطی فوش کبی در . نرسه گه اوگره تسه ك شوگا کونهلر . براهمنلرده بالا وقتدن بیرلی هند اهالیسنه اوشبو قاعده لرنی تلقین ایتوب مرور زمانله نهایت تمام طامرلاندرمشلدر .

— درست ایتسه سز . بس نیچك ایتوب سز اول اهمقلرنڭ تسلطندن قورتولدگز ؟

— باشمندن اونکان واقعه لر غایت کوبدر . مین بلا- غت گه ایرشوب باشمه عقل کره باشلاغاچده بو براهمنلرنڭ حکایتی چنلابده درست میکان، بونی بیت براهمنلردن باشقه هیچ کم سویله می ديه شبهه گه توشدم . انه آنلرنڭ حکایتی درست ده بولسون، بابالرمز ایچون بز لرنی رنجتورگه آنلر- نڭ نه حقلری بار ؟ البته حقلری یوق بیت . اگرده الله طرفندن بتون پاریا قبیلہ سی لعنت ایتلمش بولسه ایدی

(* اوشبوندی اورنده در ایندی بر عرب شاعری ده :

یہوت الاسد فی الغابات جوعاً ولحم الطیر یطرح للکلاب
وخنزیر ینام علی فرش
دیشر .

چېنون صادقه بر خاتونغه مالک بولمق شرط ايکانون شونځ غنه
آکلی باشلادم. مونه مرحمت ايتوب قاراسه کز ايرته گه
يورت و باقچه لرمزنی کورگازرمز، ديدی.

بره رساوت، سوت و خرما صووی ايله اشلنگان شر بت
اچکاندن صوگ يوقوغه يانديلر. انگليز يوقوسندن اويغانغانه
قوياش چقغان و پاريا ايله خاتونی کوزلر ينه ياشلرن
کيترو ب اللهغه عبادت فيلهلر و بالالری ده بيشکده آياقلىرى
ايله اويئاب ياتا ايدی.

ايرته گي آشنی آشاغاندن صوگره پاريا انگليزنی باقچه سينه
آلوب چقدی. تيرهلی قویى اورمان ايله قابلانغان کچکنه گنه
اوشبو باقچه ده بولماغان نرسه يوق ايدی. آياق آستنده
نگره ب يانوچی قاربوز، قاون، فيار کبی سبزواتنی کور
گاج انگليز حيران قالدی. در واقع باقچه بيک ماتور
ايدی. خرما، اينچير، اورک، آما و بو تانومی تورغان
ئله نيندی جيمش آغاچلری غایت انتظام ايله اوطورنامش
و قايسيلری چچکده قايسيلری جيمش لرن صالندروب
بالقوب طورالر ايدی. باقچه نځ بر ياغنده باش چغارمش
بودای تارغنه تفرق ايله اورمان اچينه تابا صوزايوب
کينکان وبر ياقده غی اولن اوستنده بر نيچه قر کجه سی
يوقولرندن طوروب آشارغه يابشقانلر ايدی. مونه الله نځ
بوله کلری ديه پاريا کورگازوب يورگانده، انگليز: حقيقتاً
بختلی وچن بر انسان ايکانسز، ديدی.

آيرلش قانده انگليز يادکار و بولک بولارق کمش
صابلی ملتقنى بيمرکچی بولدی؛ لکن پاريا: استغفر الله
کشيدن بولک آلور مرتبه ده هيچ بر ياخشيلق اشله گانم
يوق زنهار مشقتله نمه کز، ديدی.

انگليز: ای عالی آدم! اوغريلردن صافلانورسز قبول
ايتکز. پاريا: کمش صابلی نرسه ايله صافلانو توگل بلکه
اوغريلرنی چاقرمش بولورمن زنهار مشقتله نمه کز.

— آلاي بولسه وقت بلور ايچون اشکه يارار، ساعتنى
قبول ايتکز.

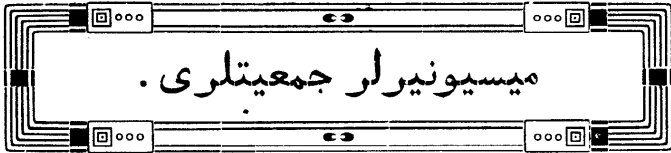
— بزگه ساعتنځ لزومی يوق، الله نځ قوشلری اوز-
لر يځ ماتور تاوشلری ايله هر بر وقتنى بلدروب طورالر،
مشقتله نمه کز، بر بوله کسز هيچده کوکلكز طولمی ايکان
راضی بولسه کز مونه طروبقه لرمزنی آمالشدریق مين ده
سز نځ طروبقه کزدن طارتوب بر عالم و آوروپالی ذاتنځ
اوزمه فوناق بولون خاطرله ب قوروانرمن... ديدی.

چداب بولمادی: «آه مسکينه آنځ کبی سين ده بر وقت
تريله می کولوب براهه نځ يالغان قاعده سينه قربان بولا-
چقسځ بيت»، ديه سويلرگه توتوندم هم قرغانوودن توزوب
بولمادی اوزمه يغلی باشلادم. بو وقت مسکينه فانلانوب
بتکان کوزلرن ميکا تابا بر صالدى ده بوريلوب اوزيولينه
کيتدی. ايرته گيسن ينه شول اورنغه کيلدم؛ لکن خاتون
يوق ايدی. اما نعمتى کيچه گيگه قاراغانده ده کوبره ک
قويوب کيتمش ايدی. نعمتى کورگاچده کوکلمه ئله نيندی
بر قوزغالو، درستيگنه محبت ديگان بر نرسه توشدی.
گويه بو مسکينه مينم آچلمنى آکلاغانده مينی قرغانغان
توسلی بولدی. نعمتى آشاب بتر مادم و قارشى عرض
محبت ايتمک نيتی ايله نعمت اوستينه چچکله قويدم.
ايرته گيسن ينه شول اورنغه کيلوب فاراسام محبتنځ قبول
ايتلگانن کوروب فوق العاده شادلاندم. چونکه مين
قويغان چچکله لرگه ايسلی ماى سيبلگان و قبر اوستينه توگل
بلکه بر يانغه بيک کوب نعمتلر قويلغان ايدی.

اوشبو چچکله ايله خبرلشوب بايتاق زمان يورگاچ
نهايت خاتون نځ اوزن توغرى کيتردم. اول مذکور قبر
ياننده يغلاب اوطورادر ايدی. ئله فايچان کورشکان
و ياقن دوستم کبی توبتورى يانينه باردم. مسکينه ياشلی
کوزلری ايله ميکا قاراب: «ای بختسز آدم، سين محبتدن
بخت ايتمکچی بولساځ حالبوکه مين يا ايرته گه يا که بوسى
کونگه جبر آستنده بولاچمن، چونکه ايرم آفتقنى صولوده،
يا بوکون يا ايرته گه ئوله چک. فايانام و فايانالارم مينی ده
کورمارگه حکم ايتوب قويديلر، ديدی.

مين اوزمنى اونتقان بر حالده: - آه مسکينه آنځ
قربان بولغانى بتار، سين ده اوزکنى ارم ايتمه، ديدم.
چارهسى يوق، ديدی. ميکاخاتون بول چارهسى شول ديدم.
خراب بولورمز بلورلر، ديدی.

مين: - اصلا بلمازلر. مونه حاضر کيولمکنى «غانز»
نهری ياغاسينه قويازمده ايکو کيتمه ز. صوغه نوشوب باتقان
ديه حکم ايتارلر، شونځ ايله اش بتار، ديدم. نيچک بولسه
شولای مسکينه نى فوتولردق. سوزنځ قصهسى ايرلی خاتونلى
بولارق برگه عمر ايتيه باشلادق. خاتونم مين اميد ايتکاندن
آرتق صادقه بر ايبدهش بولوب چقدی. ايندى بالامزده
بار، انه بيشکده. ايکو بولغاندن صوگ طورمش شول
قدر فزلى و ايرکن بولدى که تعريف ممکن توگل گويه
هر تله کلرمز اوز آلدينه بولوب طور ايدی. حقيقتاً ترکک

VIII

ميسيونيرلر فيكرنچه اسلام .

«المؤيد» دن مقتبس .

«نيويورق» شهرنده ميسيونيرلر طرفندن چيقارلمقه اولان ژورنالده «اسلامنڭ انتشارى» اسمنده اوزون بر مقاله باصلوب تارالدى. مضمونى ايسه اوشبودر :

اسلام دىنى آفريقا ايله آسياده شول قدر كوچلى تارالادركه، اگرده اوشبو روشده دوام ايدوب طورسه كوب وقت اوتماز، مذكور دين، بتون آفريقا و آسياده حاكملك قىلورغه باشلار. هندستانده اولان «دهلى» شهرنڭ بر اسلام جمعيتى تاسيس اولندى و بوكاده هند، مصر و روسيه اسلاملىرى (?) اعضا اولوب طورلار. بوجمعتنڭ برنچى خدمتى ياپونىياده اسلام تاراتمقندن عبارت اولاقدر . اوشبو خدمتگه بر مقدمه اولسون ايچون «روح الاسلام» اسملى كتابنى جمعيت، ياپون لسانينه ترجمه ايدوب باصدراتاقدر . روس و ياپون صوغىشند گنيرال «نوغي» ياننده يورمش آفيتسر «ياما اوقا» حج ايدوب قايتديغنده استانبولنى زيارت قىلدى بونڭ اسلام دىنىنى قبول ايدوينه سبب ايسه اوزينڭ روايتنه كوره: ميسيونيرلر ياپون لغتند محمد (عليه السلام) حقتده بر رساله باصروب تاراتمشلر و بوندهده يامانلامق و اهالىنى نفرت ايتدرك قصدى ايله مشار اليه (حضرتلىرى) نى «قان توگوچى، آدم اولدروچى، اوڭ قولنده قلچى و صول قولنده قرآنى اولديغى حالده دنياغه چيقوب بتون بر يوزينى قورقتى» ديه سويلامشلر . ميسيونيرلرنڭ اسلام دىنندن نفرت ايتدرك نيتى ايله يازمش اوشبو كتابلرىنى اوقودىغند، صونڭ ياپون آفيتسرى بالعكس اسلام دىننه و محمد (صلى الله عليه وسلم) گه محبت قويمش و هيچ تردسز اسلام دىنىنى قبول قىلمشدر .

مذكور جمعيت ايسه ياپونىيا، هندستان، چين ملكلرنڭ اسلام دىنىنى تاراتمق حقتده هيئتلر انتخاب ايتدیلر؛ اما آفريقاده اسلام دىنىنى تاراتمق خدمتىنى مسلمان سوداگرلر لازم درجهده ادا قىلوب طوردقلرى سببندن بونده هيئت صايلا بياررگه لزوم كورماديلر .

انگليز اوزينڭ سوبهك صابلى و پاريا ايسه بالچقدن ياصاغان طروبقرن آلامشديلر .

بونلر آيرلشقانده پاريا، خانونى، حتى كوچوك ايله ماچيلرىده غايت مجزون حالگه كىلوب كوزلرى باش ايله تولغان ايدى . پاريا : اى مرحمتلو انسان! بزنڭ يانمزغه التفات ايتوب كرويكه چيكسز راضيهن؛ فقط تيوشنچه حرمت ايتيه آلامودن اويالام، ديدى . انگليزده كوزينه تولغان ياشن يفاك ياولغى ايله سورتته - سورتته : پادشاهلر حرمتندن آرتق صى كوردم و بتون دنيا عالملىرىدن آرتق علم اوگره ندم . سز ميكا استاذ بولدگز، عمرده اونوتاچق توگلمن، ديدى . هر ايكىسى بغلاشه - بغلاشه كوريشوب آيرلشديلر . انگليز بايتاقى بر بارغاندن صونڭ آرتينه ايله نوب فاراسه، پاريا، خانونى هم ات ايله ماچيلرى اورمان قريبنه چقهشلىر و انگليزگه متوجهاً قاراب طورالر ايدى . انگليز ياولغى سلكدى . . .

وانغاً انگليز اونوتمادى . «لوندن» غه قايتقاچ اوزينڭ طاو زورلى دؤارىسى اچنده ئالله نيندى آلتون بيزهكلر ايله زينتلشمش زالده خنغه كاراوايتنه ياتوب طروبقرن ياندراده : حقيقتنى فقط قلب سليم ايله گنه تابيق ممكن، حقيقت طبيعتده در، آدمارنى فلاكت ارشاد ايتار، دنياده مسعود ياشار ايچون صادقه بر خاتونغه مالك بولمق شرط، ديوب كوزينه ياشارن كيتره و پارياى صاغنا، ايدى . . . ن . دوماوى .

قطعه .

اگر بايلىق جيولسه زور اويوم گه ،
بيوك اويوم تيرس دهى ايسله نه در .
تاراتساڭ اول تيرس ايگون يرينه ،
تازارا ، ياخشيرا ، تيرسله نه ير .

س . س .

خرستيانلق تاراتورغه تيوشلى. ۴) اوچراغان بر يرده وعظ و نصيحت سويلمكنى توقتاتوب طورغه كرك. ۵) مسلمانلارنىڭ بالالار ينى خصوصا قزار ينى اوز مكنبلرمزده تريبه لرگه تيوشلى. اسلام تارالمقينه دليل يوزندن شول يتسه كركركه «ليورپول» ده بر قدر انگليزلر مسجد سالوب جهرى صورتده اسلام ديننى طوتارغه باشلاديلر، بالالار ينه تركيچه و عربچه اسملر ويهرلر. بركت و يرسون كه انگليز زافونى مساعده ايتمايدىكندن اسلامنىڭ تعدد زوجات حقنده اولان امرى (?) يرينه كنترولمكسز ين طورر.

آمرىقاده بهائيلر مذهبي شايع اولهدر، بونلر اوزلار ينى مسلمان سانيلر، اكرده كونلرنىڭ بزنده سوزگه ماهر اولان آدملر كيلوب لذتلى صورتده نصيحت قيلور اولسهلر بتون آمرىقاننىڭ اسلامغه ميل قيله چغى احتمال. چونكه بوكونده ده بونده مسلمانلرغه يغشى كوز ايله قاراوچى بيوك آدملر و زور سودا گرلر كويدر.

ميسيونيرلر ژورنالى طرفندن يازلمش مقاله بونده تمام اولدى. هر كيم گه معلوم اولد يغينه كوره اوشبو مقاله، آدم بالالارى آراسينه نغرفه توشرر و خرستيان دنيا سيني قورقنوب، عارلاندروب خرستيانلقنى نشر ايتدررگه كرشدرر ايچون يارلمشدر. ياپون آفتيسرى حقنده يازمش سوزلرى ده شول حالنچه درست دگلدر.

شعر

تل پيلمه نى.

آلاردن:

آشا كز چى ! يهلى تل پيلمه نندن
پشردك بز آنى سرگه آشارغه
بيگوك هيبت سوچك لذتلى پيلمه ن
تيوش توگل سزه آندن قاچارغه.

بزدن:

طوغاندن بيرلى سز شوندىن آشاغاج
درست تهلى بولور شول سرگه اول آش
آچى چققان بزم كوكل يارانمى،
بزه تهلى عادتلىگان طوغان آش!

ضياء بركمى.

تركبه ده حریت اعلان قیلندی ایسه ده یاش ترکرلرنىڭ سياستلرى و اوياعلقلىرى سببندن ميسيونيرلر ايچون بونده بر اش چيقارمق ممكن كورامى. ياش تركر اوزلار ينىڭ اش باشنده اولمقلىرىنى و تركبه دولتينىڭ سلامت قالمقنى يالگىز اسلام دينى كوچلى اولمقندن غنه كوردىكلرى سببندن بتون كوچلىرى ايله اسلام ديننى ترقى ايتدررگه طريشه لر. اوشبونىڭ ايچون مسلكى اسلام ديننه خدمت ايتمكدن عبارت اولان بر قاچ ژورناللر و جريبلر تاسيس قيلديلر. تركبه ده باشقه دينلرنى اوستگه چيقارمق شويله طورسون، بلكه آوروپاده حكم سورمكده اولان خرستيانلارنىڭ ضعيفلنوب كيتوندىن امينلىك يوق. زيرا آوروپاده كوب عالملر ايسرنكىچ ايچمكدن منعلمك كىبى اسلام قاعده لرىنى قبول قيله باشلاديلر. (آننىڭ اورنینه روسيه مسلمانلرى ايسرنكىچ ايچارگه صالحديلر!).

آفرىقاده خرستيانلقنى ضعيفلندىررگه سبب اولان شى يالگىز اسلام دينى و مسلمانلرغه دگل بلكه بوگا آوروپا دولتلرنىڭ اعتبار سزلقلىرى ده سببدر. مثلا «خرطوم» شهرنىڭ اولان «غردون كليسى» ده انجيل درسى اولنمادىغى حالده قرآن (شريف) دن درس اوقوتولمهدر. جهه كون بايرام ايدلنوب يکشنبه كون درس ويهرلهدر. فرنىڭ مأمورلرنىڭ كوبلر اسلاملرنىڭ دينى بايراملار ينه حرمت قيله لر. انگليز مأمورلرنىڭ بىرى «ياوا» قبيله سینه قرآن تاراتميشيدى. شمدى مذكور قبيله اهللىرى اسلام ديننى قبول قيلديلر.

بو كونگى مصر، اسلام دينىنىڭ بيشوگى اعتبار اولنسه جائز. مصرده اوقومش ياشلر، بتون ير يوزينه تارالوب اسلام دينى تاراتلر، اوز ملتلىرىنى اوقوتوب اويغاندرلر. (اورسكى اوباز ينىڭ مسلمانلرى طرفندن، مصرده اوقوب قايتمش شاگردلر هيچ بر دينى وظيفه گه قويلماسونلر ديه اوزلار ينىڭ صوبرا نيهلرينه عربضه يباردىكلرىنى ايشتسهلر، بوميسيونيرلر نه قدر شادلانورلر ايدى!). اكرده «مصر» ايله «كاب» مملكتى آراسينه تهر يول سالنوب تمام اولسه آفرىقاده اسلام دينى دخى ده تيزراك روشده تارالورغه موفق اولور. بناء عليه وقت اوتمازدن ايلك، خرستيانلىق تاراتمق طوغر وسنده كامل غيرت قيلورغه تيوشلى، اوشبو سببلرگه كوره: ۱) انجيل، ير يوزنده اولان انسانلر آراسينه محبت نشر ايدر ايچون كامشدر. ۲) اسلام دينى، ضعيف و خلقى ده بر برى ايله دشمنلقده ياشارلر. ۳) مسلمانلر مكروه كورمكده اولان شيلردن بيك احتياط قيلوب غنه

آغاچلرده كومرنىڭ كوب بولووى مونه شوندىن بىرەنگى كراخمالندە، چوگوندىرنىڭ شىكەرنىدە كومر مادەسى باردى؛ چۈنكى شىكەرنىڭ دىگەنمۇ ئاق نوسلى تەملى بىر كومرگەدەر. نىباتاتنىڭ كوبرەك آشاغانى كومردى. لىكىن كومرنى يافراقلىرىنىڭ ياردىمى بىلەنگەن ھادىغىنە ئالار. بىر بانقەغە اوپورتلىغان گل، نى قىر زور بولوب اوسسەدە، بانقەغەنى ئوراق ھېچ كېمەنى دىوراك، شول كويى تورا؛ چۈنكى اول گل، كوبرەك آزوغن ئوى اچىدەگى كىشىلرنىڭ تىن بىرونىدىن حاصل بولغان خامى قارىوندىن ئالار.

نىباتاتنىڭ ياشل يافراقلىرى خامى قارىوننى تىللىل ايتوون كەملىك آكلامى اچون توباندەگى بېكەل تىرىبەنى قىلوب قاراگىز: بىر تىچقانى توتوب آلوگىدە بىر پىلالا قالىپاق (فانوس) آستىنە يابوب قوبىگىز تىچقاننىڭ تىنسى ايدوى سىبىلى قالىپاق اچىدەگى صافى ھوا، خامى قارىونىغە ايلەنور. و خامى قارىون تىن آلوغە يارامادىغىدىن تىچقان تىنچقوب ئولەر. اگىدە شولوق قالىپاق آستىنە تىچقان بىلەن بىرگە ياشل يافراقلى بىر گىلدە قوبىساگىز ايكالوىدە بايتىق وقتلار ياشارلار. بو تىرىبەندىن، خامى قارىوننى گىل تىللىل ايدوب، مولداكىموضە و قارىونىغە آيورب مولداكىموضەسەن تىچقانغە تىنسى ايتارگە بىروب اوزى ايسە، قارىوننى توتوب توردىغى آكلاشيلەدەر؛ اگىدە خامى قارىون تىللىل ايدىلماسە ايدى تىچقان كوبىكە بارماي ئولەر ايدى.

II

عالمىر بىك آچق بىلمىلردىكە نىباتاتنىڭ فقط ياشل بولغان اعضاءلىرىغە خامى قارىوننى تىللىل ايتەدەر. يافراقلىرىنى ياشل توسكە بوياغان اوزى فقط مېقسىقوب آرقلىغە كورونە تورغان واقىغە ياشل يارمالار باردى. موى ياشل ئولەنلرنى توناتكان (*) و قىندە بىك آچق كوررگە بولا؛ يافراقلىرى اوزلرىن ياشل توسكە بوياغان نرسەلرنى خەرگە بىرەلدە خەر ياشاروب اوزلرى آپىق بولوب قالالار. اول واق ياشل يارمالارغە «قوروفىل - листозелень» دىولەدەر.

مەلومدىكە، ھەر بىر ئولەندە: يىمىلرنىدە، يافراقلىرىدە ھەم بوتەن اعضاءلارنىدە كراخمال - (نىشاستە) مادەسى باردى. بىر نرسەدە كراخمالنىڭ بارىن بوغن ايدونىڭ تائىرى بىلەن بىلورگە بولا. موزىڭ اچون اوا، نرسەنى فقط ايدوب بىلەن چلاتورغەغە كېرەك. كراخمال بولاسە ايدونىڭ تائىرى بىلەن

(*) توناندا: настойка يامىو.

ياشل يافراقلىرى

I

نىباتات يەنى ئوسملىك كېرەكلىك آرقلىرىنى، تامرلىرى ياردىمى بىلەن جىردىن آلوب اوسدىكەرنى ھەر كەم بىلە ايدى؛ تامرنى ئوزمە، آغاچ قورر... تامر جايدى ايدى اوسەر... دىلر. اما كوب كىشىلر آغاچلارنىڭ ياشل يافراقلىرىنى، اولەنلرنىڭ ياشل قىياقلىرىنى، نىباتاتنىڭ آرتق بىر نرسە دىب ايسابىلەر. فقط آغاچقە ماتورلىق بىرر اچون و ماتورلىق بىلەن بىر آدم بالالارنى كىفەلەندىر اچونگە دىوب بىلەر؛ لىكىن بو سوز ياكىلشدر. آلاز انسانلر كىفى اچونگە ياشى تورغان آرتق نرسەلر توگىل بىلكە بالەكس انسانلرنىڭ حىياتى شول يافراقلىرىنىڭ حىياتىغە باغلىدەر.

آدم بالالارنى ياشل يافراقلىرىنىڭ خىمىن باماي بىك كوب زمانلر، كوب عصىرلر كېچوردىلر. فقط بوندىن يوز يىل مەقمىر بىرستىلى اسىنت بىر عالم بىرئىچى مرتبە اولەرق ياشل يافراقلىرىنىڭ خىمىنلرنى كىشى ايدى.

يافراقلىرى نىباتاتنىڭ ايك مەم اعضاءلرنىدەر. يافراقلىرى نىباتاتنىڭ تەقلىرىنى طويدىر حىياتلرنى صاقلاپ تورالار. اشانماساگىز بىر اولەندىنىڭ ياشل قىياقلىرىنى و يافراقلىرىنى اوزوب آلوب ياكىگىز صاباغىغە قالدىرگىز، قالىغان صاباق شوندىق شىكەر نىھىت قوروب ئولەر.

مەلومدىكە، آغاچلر ھەم كومرلر يانغان وقتدە ھەم آدملر و حىوانلر تىن بىرگەندە، تىن آلوغە ياراقسىز، اچىنە باتقان جان ايسە تىنچقوروب ئولتروچى، خامى قارىوننى اسىلى زەرىلى بىر غاز چقادى. بىر يوزىدە نىچە يوز مگىللىردىن بىرلى ياشاب كىملىگەن مىلىيونلرچە حىوانلر، صافى ھواى نىسىمىنى تىنسى ايتە، ايتە خامى قارىونىغە ايلەندىر بىتارلر ايدىدە تىنسى ايدىر اچون صافى ھوا قالمادىغىدىن ھەر جان ايسە تىنچقور ايدى. بو الوغى بىلەن كىملىك ھواى شول ياشل يافراقلىرى سايبەسەدەر. چۈنكى ياشل يافراقلىرى ھوادىغى خامى قارىوننى تىللىل ايدوب، يەنى مولداكىموضە و (قارىون) كومر مادەسىنە آيورەلدە مولداكىموضەسەن تىنچقور چقاروب، قارىون مادەسى ايلە نىباتاتنى طويدىر بىر سىمىر توب اوسىرەلر.

کوکاروب کیتهدر .

عالمار بېك آچق بلمشدرکه بو یاشل یارمالر یاقیتده تورغان وقتلرنده کراخمال بلهن طولغان بولالر . یعنی بو یاشل یارمالر یاقیتی نك یاردمی بلهن کراخمال یاصیلر کراخمال ایسه فاربون بلهن صودن (طوغروسى، مولدالجموضه بلهن مولدالمادن) مرکبدر . نباتات، صونى طاملرلى بلهن یردن آلا، قاربوننى یافراقلى بلهن هوادن آلا، مونه شوشى ایكى نرسهدن یاشل یارمالر نباتات ایچون آزق - یعنی کراخمال یاصاب طورهلر . لکن بوبیکل اش توگل، قاربون بلن صودن کراخمال یاصاب چقارغه هېچ بر آدم بالاسینك قولندن کیلمیدر . شوکا کوره بر عام یافراقلى کراخمال زاودلى دی، هر بر یافراق اوز آلدینه بر کچکنه زاود یا خود فابریك، یافراقلر فابریك بولسه یاشل یارمالرلى کراخمال یاصاوی ماشینالر دیه رگه یاری . عادى زاودلر ده کراخمالنى برهنگى دن یا ایسه بغدادى دن استحصال ایتهلر . یافراقلر دهغى کبی کومر بلهن صودن هېچ بر زاود یاصى آلیدر . یعنی عالملر یاصاب چقاره آلمغاننى یافراق ده یاشل یارمالر یاصاب چقاره لر . بو اش آلارنك بر سر و یاشرن علملر یدر . بو زمانده بوسرنى کشف ایتکان هېچ کیمسه بوق ئلى . یوقارى ده بز : «حامض قاربوننى یاشل یافراقلر تحلیل ایته» دېگان ایدک . اول اشنى کیم قیله دیب بله سر ؟ آنی ده شول یاشل یارمالر قیلهدر . بو ایش ایسه غایت قییم و نچکه بر اشدر .

بو یاشل یارمالر نك خدمتى بلهن یالکز کراخمال هم نباتاتنك کومرلى گنه یاصالغان دیب اوبیلانماسون - بولار نك خدمتلى بلهن بر یوزنده گى ئوله نلر هم بوکونگى اورمانلرغنه یار اتملغان بلیکه بر آستندهغى کومرلر ده - یعنی طورف و بتون طاش کومرلى هم نیفت، کراسین... بارى ده بولار نك خدمتلى سایه سنده بولغاندر ؛ چونکه طاش کومرلى ئلله نرسه توگل، بر آستنده قالغان اورمانلر نك - آغاچلر نك کومرى در ؛ آغاچلر نك کومرى ایسه، یاشل یافراقلر واسطه سیله هوادن آلتغان کومر در . فلوروفیل قاید بولسه - شونده نباتات هوادن قاربون آلا . فلوروفیل بولمغان بر ده هوادن قاربون آیوروب آلورغه هېچ کمك قولندن کیلمیدر . احتمال بر او : «گومبیلر هم بعض شونداى ئوسمه لک لار یافراق سر هم یاشلسزده طورالر بیت» دیوب اینور . بو سوز درست . لکن کومبیلر ده یاشل نوس بولمسه ده آلار یاشل یافراقلر نك چریکلرى

بلهن رزفلانوب ئوسهلر : اورمانده، آغاچ آرالر نده، تپرسارده هم چروک یاشل یافراقلر و بوتاق صاباقلر بولغان بر ارده ئوسهلر .

اویلاب قاراگر ! اگر دنیاده، بومیقرسقوب آرفلى غنه کورونه تورغان واق یاشل یارمالر بولمسه ایدی نباتات عالمى اوزلرینه آزق حاضرلېب تماقلر ینى طویدره آلمادیفندن - آچلقدن ئولوب قاروب بتارلر ایدی . ایدی نباتات دنیاسى بولمسه حیوانات و آدملر ده بولماس ایدی عجب دگللى ، کوزگه ده کورنمه گان غایت کچکنه واق یاشل یارمالر بتون دنیانى - بتون نباتات و حیوانات و آدملر نك همه سن طویدره طور . یوکچکنه فابریکلر - یاشل یافراقلر بولمسه ایدی ، بر شارى بر ئولک پلانیت بولور ایدی .

III

نباتات و ضیا - نباتاتنك مذکور یاشل یارمالرینه اشلر ایچون البته قوت و کوچ کیرهک . مثلاً حامض قاربوننىغى مولدالجموضه هم قاربون جزئى بر برینه بېك نق امتزاج ایتکانلر : آلارنى آیوررغه یاخشوق بولدى قوت کیرهک . یافراقلر نینداى قوت بلهن فایدالانار صوگ ؟

یافراقلر کراخمال یا ماغاندهده هم حامض قاربوننى تحلیل ایتکاندهده قو یا شنگ شعاى - ضیاسى بلهن فایدالانار . یاشل یافراقلر ، کوندز یعنی یاقتى بولغانده غنه بوزوق هوانى صافیلر یعنی حامض قاربوننى تحلیل ایتهلر . تونله - قارانغوده نهق آدملر تنفس ایتکان کبک تنفس ایدوب هوانى بوزالرغنه، یعنی مولدالجموضه آلوب حامض قاربون بیرهلر . دیهککه یافراقلر ایكى تورلى اش قیلهلر : کوندز کراخمال یاصاب نباتاتنك وجودن - جسمن طویدرهلر ؛ تونله ، آدملر کبی طن آلار . قویاش یاقتیسى بولمسه ، یافراقلر نباتاتلر گه آزق - کراخمال حاضرلى آمیدر . بلیکه یاقیتنك یاردمی بلهنگنه حاضریدر . یافراقلرلى نباتاتقه آزق حاضرلى تورغان بر آشخانه دیسهک ، قویاش یاقتیسن اوت منزلنه قویارغه یارى هر بر آشخانه ده اسسى هم یاقتى اوت کیرهک اوتسز پشروبده بولمى قوروبده بولمیدر .

ضیا - یاقتیلق بولمسه ایدی بتون نباتات اوزلرینه آزق پشره آلماینچه آچلقدن ئولر ایدیلر . بو طوغروده طانغن مکملرهک آکلاشلسون ایچون ، ایكى نیمس بورچاغى - Бобы آلوب برسین باغچهغه ایکنچى سن بر بانقهغه او طور توب قارانغو اورنغه (مثلاً

قویاش یافتیسی کرمای تورغان بازغه) قویوگز. ایکیسى ده شتوب چغار، ئوسەر. لکن آرالرنده بیک کوب فرقلر تابارسز: باقچهده یافتی اورنده اوسکانی باشل نوسده؛

IV

بازداغی سسى - آق، توسسز بولور؛ برنجی بورچاقنڭ یافراقلری ایری هم سیمز بولور. ایکنچیسینڭ - واق هم یومشاق بولور. برنجیسینڭ ئوسمهسى، توز هم نق نازا بولور؛ ایکنچیسینڭ - بوکری اوزون حالسز و آورو بولور. ایندی بو بورچاق ئوسمه لرین نامرلری ویافراقلری بلهن هر ایکیسن آلوب کیدروب، صوگره ایرم، ایرم اولچاب قاراساگز برنجیسى چقان ئورلغندن اور تارتور. دیمککه اول بر آز آشاغان. ایکنچیسى ایسه - قایا اول آرتو، بلکه ئورلغندن ده کیمرهک بولوب چغار؛ چونکه بونسی - ئورلغندهغی آزفنی ده طن آلور ایچون اچوب بتورگان. حاضر ایسه، آج، یافتی بولمادیغندن یافراقلری آنى طویدرماغان مونه شولنلقدن بو بورچاق ئوسمهسى شتقان ئورلغینڭ وزندن ده کیم تارتقان. بونی همان شول بازده توتساق بیک تیز قورر، سین نی قدر صو سبسا گده آچلقدن ئولور. بو آورو ئوله ننی سلامتله ندرر ایچون فقط یافتیغه غنه چغارغه کیمرهک. یافتیده آنڭ آق هم آرق یافراقلری یاشارر، سیمرر، ایریله نور. بویی نڭ ده بوکر یلگی بتوب توز ایوب منه دیگان، نازا بر ئولهن بولور و اوسەر؛ چونکه بونده یافراقلری تنفس کنه اینمیلر بلکه صاباغن - قاملن ده طویدرالر. یافتی بولسه، یافراقلر - یاشاره؛ بولماسه - آغاره در - پار قوتی یعنی اوت بولماسه فابریکلر توقتاغان کبک، یافتیسز - قلور وفیلده اشدن توقتیدر.

« یافراقلر، نباتاتقه آزق اولغان کراخمالنی یاصی » دیگان ایدک، لکن نباتات ایچون پالکتر کراخمال غنه ییتمی. ژینوغراد، آلمان، چوگوندرلرده بولا تورغان نه ملی نرسه - شکر ماده سیده آلاغه بیک کیمرهک. هم آق - Бълокъ. ماده سى ده بیک کیمرهک. بو ماده بورچاقلرده کوبرهک بولا. هم آلاغه مای ده کیمرهک؛ نیتکه کیندر و جیتن لرده و باشقه شونداى ئوله نلرده کوب بولا. دیمککه نباتات، هوا هم توفراق ماده لرندن شول اوزلرینه کیمرهک نرسه لر نی حاضر لیلر. یافراقلر نڭ اچنده هر وقت صو حاضر له نوب طور، بو صوده نباتاتنڭ نامرلرینه قاملینه، بوتاغینه چچکه سینه الحاصل بتون اعضاسینه کیمرهک بولغان نرسه لر باری ده باردر. بو صو، بزنگ ته نمرزده گی فائغه اوخشی، فان ده شولای بزنگ بتون اعضالر یمرغه سویا گینه، ایتینه، طرناغنه هم جونونه، می هم تیریسنه الحاصل بارسینه ده کیمره کلی ماده لر نی بیروب طور.

اگر یافراقلر نی بر فابریک گه قیاس قیلساق، آلار نی، عین زمانده کراخمال، شکر، مای هم آق (زالال) ماده لرین حاضر لی تورغان فابریکلر گه قیاس ایدر گه تیوشدر. پشیک - معلم: علی رفیقی.

شعر

حال

دنیا ده برنی بلهن ده سونمه گان بو اوت یورهک تیز وقت صالحون قهر طوفر اغنه سونسه کرک ئیویو، مین تیز طوفراق آستونه توشهر من: مین بلهم بو یورهک تیزدن طنار، مهنگی ایتهر یال مین اولهم. « حیب »

انتقادچیلر.

نیکشره لر « اول شاعر یالغانچی » دیب. « یازماسون روسلردن اورلاغانچی » دیب. مین آلار نی طوقتانام شول سوز بلهن: « بارده فارتلرنڭ سوزن طالقانچی بیت ! »

حیوانلر آزق ارلهب تلهسه فایده کیده لر، اما نباتات دنیا سنده بوندای معیشت یوق، نباتات فایده طوسه، قارنا یوب ئولگانچه شونده طورادر. لکن نباتات قویاش نڭ یافتیسینی اوزینه کوبرهک تیگزر ایچون یافراقلر نی یافتیراق یافغه - قویاشقه تابا ئه یله ندرلر. اگر بر بولمه ده ترزه براوگنه بولسه شول بولمه ده گی گل هر وقت تهرزه گه قاراب طورر. هم دقتلهب قاراغانگز بارمی؟ بر آغاچ بو طاغندهغی یافراقلر نڭ وضعیتی برسن برسی فابلانما سلق روشده نارالوب برسینڭ آراسندهغی آچقغه برسی کروب همه سى ده قویاشقه بیت کورسه توب طوره لر. برسینڭ اوستینه ایکنچیسى قویاش توشورماسلک وضعیتده طورمیلر بوتانلرنڭ وضعیتی ده شولای هر بر بوتاق اوزی یافتیغه فارشی طوره سى کیلوب ایکنچی سندن فابلانماسلق روشده طور. خدا اینڭ الوغ نعمتی،

تورلی مسئله لر .

I

قالق و تورکی تیپلر .

محترم «شوزا» ده (کچن سنه عدد ۲۲) «قالق و تورکی تیپلرنڭ فابوسینه چیت سوزلر آرالاشمش؟» مضموننده بر سؤال یازلوب بونڭ جوابنی السنه شرقیه عالماری ایله قالملر آراسنده معامله قیلوب یور وچیلرگه حواله قیلنمش اییدی . اوشبو ایکی فرقه نڭ ایکنچیلرندن اولدیغم ایچون بو اورنده بر ایکی جهله سوز سویلرگه جسارت ایتمدم . فکرمه کوره ایلك وقتلرندە قالملر تورکیچه سویلا- شمشلردر . سوکوره تورکلر مدنیت یولینه کروب اوز لسانلر ینی صافلارغه موفق اولدقلری حالده قالملر بدویلك ووحشیلک حالنده قالوب لسانلرینی غائب ایتمشلر وچیت قوملرنڭ لغتلرینی آلمشلردر .

قالق لساننده ایل (آول) غه «أل» دیبولدیکن ایلك مکتوبنده یازمش ایتم . قالملر ژولصنوی اوپراویتلرگه «ایلكه - دای» دیلر . بونڭ اولگی سوزی اولان «ایلكه» تورکیچه اولوب سوکفبسی «دای» قطاپچه در . «ایلكه - دای» ایل باشی دیمک اولور .

مثقال وایکی تین آفچه غه ، دفترگه قطاپلر ایله قالملر «چهن» ، «فك» ، «دانکره» دیلر . بونڭ کمی سوزلر کوبدر . شویله ایسه ده قالق سوزلری آراسنده تورکیچه سوزلر هم کوب . قالق لسانی ایله تورکی لسانی آراسنده اولان مناسبتنی آچیق کوستریمک ایچون اوشبو جدولنی ترتیب ایتمدم :

تورکی	قالق
تگری (خدای)	تگری
طیب	ایچی
دارو	ایم
دومره	دوبشر
آرانی (خبر)	أرکی
صومق (سؤال)	صومق
شاهی (اطلس)	شاهی
تین (کاپک)	تین
تنکه	تنکه

خان	خان
آوغای	خاتون
خاتون	توره خاتونی
ایکجه چی	آپا
آخا	آغا (بیوک برادر)
ایر	ایرکشی
یز	یز
کوکور	کوکرت
صابون	صابون
کر	کر (وسخ)
خالتا	فالتا (کیسه)
مه	ایهچاک
مال	جانلی حیوان
کین؟	کیم؟ (استفهام)
تینده	تنگنده
ناخی	آت داغاسی
نالخان	تالقان
چاوگون	چاوگون
کرلک	کرلک (کولماک)

اوشبو سوزلر قالملرنڭ ایسکی سوزلریدر .

خلیل قارمیشی . «غولچه» .

II

تاریخمز وروسچه کتابلر تاپقوندە .

بز تورکی قوملر ایسکی زمانلردن بیرى تاریخمزى وتلمزى کاغز بیتلرنه سافلارنى عادت ایتمه گنمز . نه بولغان . اوز زماننده یوغالغان ؛ نه بلگان . بلوچی اوزی ایله آلوب کیتکان . شولای ایتوب ، بورونفی بابالرمزدن سوکغی بالالرینه ، بیک آزده بولسه ، بولهک فالماغان . آتامز حضرت یافثدن باشلاب بو کونگه قدر بزنگ حالمز شولایدر .

بز غافل خلقلر شول اوکماغان حالمزده یاشاگنه زمانلرده موندن ۲ - ۳ یوز یللر بورن روسلرنڭ یازو- چیلری بزنگ اشمزنی کوره باشلامشلردر . بولر پیتر بورغ ، ماسقوا هم قازان شهرلرندن چغوب ، تورکی قبیللر آراسنده وشرق مملکتلری اچنده یوروب تاریخمز ، تلمز و تور- مشمز ، حقنده تفتیشلر یاصاب ، اولکهن اولکهن کتابلر ، موقت مطبوعات بیتلرنده اوزون اوزون بیک کوب مقاله لر یازوب چقارمشلر . اصل مقصدلرن تیکشرمه ی ، بالغز علمی

و خصوصاً تورکیلر حقنده سوز یازوچیلرنڭ اسملرن ،
ترجمه لرن و نه کبی نرسه لرن یازدقلرن کورسه تدر .

4— Каталогъ книгъ Туркестанской бібліотеки.
(С. Петербургъ, 1896 г.)

بونى یازوچى دمیتروفسقى ، تورکستان کتبخانه سنده
بولغان کتابلرنڭ اسملرن و شولردن فایسپلری بزم حقده
یازلغان سویله یدر .

5— Указатель книгъ и статей о киргизахъ.

بو کتابنى ترتیب فلوچى مستشرقلردن هم ایلمینسقى
نڭ شا کردى و خلیفه سى و بو کونده سیبرسقى اوچینی
اوقر و غینڭ اینسپیکتورى بولغان آلیقترف جنابلر یدر . کتابى
بیوک جلدده بولوب ، حقى ۷ صوم ۵۰ تین در . صانلا
تورغان اورنى اومسقى شهرنه آلیکساندر ف کتاب ماغازینده
در . فازاق تورمشینه و شیوه سینه آشنا بولغان آلیقترف
جنابلری شو اولسکن کتابنده یالغز فازاق — قرغزلر
حقنده غنه یازلغان کتاب و مقاله لرنڭ اسملرن کورسه تده ،
اولر اولر ییده تورکی اوروغلردن بر نارماق بولدقلرندن
همه تورکی قبیللر و سبر یا هم تورکستان خلقلری حقده
یازلغان کتابلرنڭ اسملری مناسب ایله کورنوب فالادر .

یوغاریده مذکور دورت کتاب ایسه پتر بورغ هم
ماسقوا کبی شهرلرنڭ کتاب ماغازینلرنده تابلسه کیره ک .
کتبخانه لرنده ایسه البته باردر . کیره ک کشى باروب فاراو
نیوشدر . حسن علی .

III

أدبیات و معلملریمیز .

أدبیات و مطبوعاتنڭ غایت توبهن طور ووی ، ملی
أدبیاتنرغه خلق طرفندن اهمیت بیرلیموی ، ایڭ عزیز أدبی
أثرلریمیزنڭده ۲ — ۳ یوز نسخه دن آرتق طارالمای حقنده
آه و زارلر ، شکایت و فغانلر ملی غزیده لریمیز صحیفه لرنڭ
کوب تکرار ایلدی ایندی .

شبهه سز هر اش ، شوندى شکایت و زارلردن ، طاوش
قاوغالردن صوڭغنه میدانغه چیقدفندن ، ادبیاتنر مکتب
ایچنده اوك اوقولا باشلار ، شول واسطه ایله آلفه کیتهر
امیدنده ایدک . فقط سعدى أفندی بو حقده «شورا» غه
یازغان بر مقاله سنده ، ادبیاتنرنی مکتبه اوقور ایچون ،
تعملی ممکن بولماغان آغر شرطلر بیان ایوب ، قورقوب
قوبدی . آنڭ بیان ایندکی شرطلرنڭ بارده اورونلی ،

جهندن قاراغانده روس یازوچیلرنڭ بو اشلری ایچون
مڭ مرتبه تشکرلر اوقوغه و ذاتلرن احترام ایتوگه بورچلیمز .
بولرنڭ یازغان کتاب و مقاله لری اوچ شعبه گه بولنوب :
تاریخیز ، تل و ادبیاتنر هم تورمشیز حقنده در .

بولردن ایڭ کوب یازلغان کتاب و مقاله لری ایکنچیسى
حقنده بولور . تلنڭ لغتاری ، فاعده لری ، ادبیاتنرنڭ
نمونه لری ، شعرلر ، مقاللر ، و حکایتلر حقنده یازلغان کتابلر
نڭ حسابی یوقدر . (حتی ، روس ادیبلری بزنڭ تلرنی
اورنه ک توتوب اوز تللرن و ادبیاتلرن تعمیر ایندیلر
دیسهم ، البته ، انکار ایتوگه اورن یوقدر . روس مقاللر
ندن مڭله بی بزنڭ ترکیچه مقاللرنڭ ترجمه سیدر .)

«شورا» — ۳ جلد ، ۲۱ عددده قوفاندن داده محمد ،
ترکستانه عائد روسچده نه کبی کتابلر بار ؟ بو حقده
نه کبی اثرلر مطالعه ایدرگه تیوشلی ؟ دیه صورار . موندای
سؤاللرنی بیروچیلر بر قوفانده ایسه س ، هر بر تورک
بالاسینه کره ک بولغان برسؤاللر . روسچه مطالعه غه اقتداری
بار کشیلر یالغز تورکستان تاریخی حقنده توگل ، همه
تورکی قبیللر حقنده روسچده نه کبی کتابلر بار لغنی
بلوگه آرزو ایته چکلدر .

بو حقده یازلغان کتابلرنڭ اسملرن یازاچق بولسحق
جلدلر ایله کتاب بولاچق درکه ، اورنی بو توگل .
بو کونگه قدر ایندی اول چاقلی کتابلرنڭ فهرستلر
یده روسچده ترتیب ایتلوب باصلمشدرلر . بو اورنده بز
شو فهرستلرنڭ اسملرن گنه یازامز . هر کم شو فهرستلر
دن برینی قولینه توشروب مطالعه ایتسه اوزینه نه کبی
کتاب کیره کنی شوندن بله چکلدر .

1— Библиографическій указатель книгъ и статей.
(изданіе этнографическаго обозрѣнія 1891 год.)

بو کتابنى ترتیب فلوچى مستشرقلردن خاروزین
جنابلر یدر . ۱۷۰۰ نچی یلدن باشلاب ، باصلغان کونینه قدر
یازلغان کتاب و مقاله لرنڭ فهرستن یازمشدر .

2— Закаспійскій край. (систематическій сбор-
никъ бібліограф. указаній книгъ и статей. Петербургъ,
1888 г.)

بونى ترتیب فلوچى پینکین جنابلری ماوراء النهر هم
تورکستان حقنده یازلغان کتاب و مقاله لرنی کورسه تمشدر .

3— Библиотека восточныхъ историковъ.

(Казань, 1854 г.)

بو کتابنى یازوچى بیر یزین جنابلری شرق قوملری

اوقوله تورغان تاریخ ملی حقنده بعض بر ملاحظه در . یوفاروده ده ایتدم هر ملتنگ بر تاریخی وارد . مکتبلرننگ بالارغه تاریخلرینی اوقوتلر ، همه بیک اهمیت ایله اوقوتلر . اوزلرینگ بابالری نینداین آدملر اولمش و نینداین دورلر اوتکارمشلر هر قایوسی حقنده معلومات بیرلر . بابالرینگ خیر اشلرینی ذکر ایلوب ایاررگه ، خطالرینی ذکر ایلوب صافلانورغه الحاصل ملیتلرینی صافلاب ، موجودیتلرینی بوغالتماو بوللرینی گوزل صورتک آکلانهلر . ایندی کیلیک اوزمزننگ مکتبلرگه یوفاریک ذکر ایلانگانه بالالریمزنغه تاریخ اوقوتولمی ؟ بزنگ بالالر بابالریمزنی بله لرم ؟ آلازنگ قاید اولدفلرندن ، نه حالد یاشادکلرندن ، کم بالالری اولدفلرندن خبرلری وارمیدر ؟ (مقصدم توبان درجه مکتبلردر . چونکه ایگ اهمیتلیسی شولدر . نظرم قریه مکتبلرینه در .)

بو سؤالارغه مین اوز طرفمدن فسقه چه غنه جواب بیروب ایتمه من که ، بو اشلر بزنگ مکتبلرمزده یوفدر . بولسه ده بر وهم ، خیال درجه سنده در . بو اشنگ بولماوی ایکی نرسه دن بولسه ده ایگ اهمیتلیسی مناسب کتابلر یوقلغیدر . آی صاین تاریخ اسلام یازغانچی مناسب روشه برگنه نسخه بولسه ده مناسب تاریخ ملی یازلسه بلکه بخشیراق بولور ایدی . درست اوز تاریخمزن حقنده بر مقدار کتابلر وار مثلا : تاریخ قوم تورکی ، بلغار تاریخی ، قران تاریخی . . . بو کتابلردن اوزمزننی طابو بر آز مشکله در . شوشی کتابلردن چغار بده بالارغه لازم اولغان معلوماتنی بیررگه عالی درجه دارالمعلمین لرم تمام ایتمکان معلملرگه احتیاج وارد . معلملریمزننگ درجه سی معلومدر - خصوصا قریه لرده - شوشی حالد اولان معلملریمز ایله همه فولمزده اولغان کتابلر ایله بالارغه لازم اولغان روحنی بیرو بنم چه ممکن توکلدر . چونکه اول کتابلرننگ قایوسی بر دورگه گنه منحصردر . قایوسی ده بیک اوزوندر . طافی برسی ده بیک بولغانچقدر . خلاصه : بو کتابلر بزگه کم اولدیغمنی آکلانورلق درجه ده توکلدر . بومسئله شوشی حالد ایکن البته مونگ چاره سینه کرشمک همه جدی صورتده کرشمک بزگه لازمدر . معلوم اولغان چاره سی ده حاضر دن توبان درجه مکتبلریمزنغه تاریخ ملی کتابلریمزنی موافق روشده حاضرله مکدر . بو کتابلر اوینه اولسونکه بزنگ بالالریمز اوزلرینی کم دیب ایاتورگه قادر اولسونلر . بو کتاب عهوم احوالمن حقنه طابلغان قدرنچه اوزمزننی اوزمزنگه طانشدر

بارده حقیقت ایکنده شبهه من یوق . فقط « اورا آلباغان ئلوغ کوسه ک کوترگان » مقالنچه بزگه حاضرک مذکور بوللر بلهن طوتنو ممکن بولماسه ده ، حاضرگی کونده بزنگ فولدن کیلوراک قدرلیسیده بار دیب او یلیم . اوز ادبیاتمزن و ادبیلریمز بلهن شا کردلرینی طانشدر و ، ادبیاتمزننگ اهمیتن آکلانور و ادبیات ایله اشتغالگه شا کردلرینی ترغیب و تحریص فیلو اشنده ، معلملریمزنغه بر آز خدمت یوکلنور ممکن اولسه کیره ک . مونی درس آراسینه کروتده توکل ، تعطیل کونلرنک یا که معلومات شفاهی درسلری کوننده ئوتوده ممکن . بویل ، بو کونده ایگ مکمل مدرسه من حساب ایلمک بولغان مدرسه ننگ بر اعدادی صنف شا کردی بلهن اوچراشده ، ایگ معتبر غزیتلریمزدن بولغان « وقت » ننگ نیندی مسلك گه خدمت ایتمک محوری کم ایکن بله وینه هم تعجب ، هم نأسف ایتدم . بوغنه بیتمه گان توسلی « أفندم ، بزگه غزیته ولان اوقورغه رخصت بیرمیلر » دیب تعجبینی ناغن بر فات آرتدری .

شول مدرسه ننگ پروگرامنده ئلله نیچه ساعت عرب و فارسی نلی درسلری بولدی حالد ، اوز تلمز ایله اشتغال ایده رگه ولو تعطیل وقتلرنده بولسون نیک رخصت ایلمی ؟ بزنگ ادبیاتمزننگ نیندی جنایتی بار ، آنی اوقودن منع ایلمی ؟ ایگ معتبر معلملریمز طرفندن شول قدر حقارت ایلمگان اول بیچاره ادبیاتمزننگ یاردمین کم بیتشه ، کم آنی آلفه اوستری ؟

مونه ادبیاتمزنی بو خورلق و رزالت دن قوتقارو ایچون ئلله نرسه لر اولک کیره ک توکل ، فقط معلملریمزده بر آز ملیت ، همت و غیرت کیره ک . معلم أفندیلر ، بو اشنده ده بیک کوب خدمتلرون کورسه تورلر ، و ملتیمزننگ روحی بولغان ادبیاتمزننگ دوام و انتشارینه سببچی بولورلر دیب او یلیم .

IV

تاریخ ملی .

معلومدرکه هیچ بر ملت ، هیچ بر قوم یوفدر ، که اوزینه کوره بر تاریخی اولماسون . نه قدر اقوام کورب تورامز هر قایوسینگ مفصل مضبوط ؛ مختصر غیر مضبوط بر تاریخی وارد . بزده شول قولردن برسی اولدیغمن ایچون بر تاریخمزن وارد . هم بولمده لازمدر . مقصدم تاریخی واقعلر یازمق اولمای بلکه اوزمزننگ مکتبلرمزده

آتلی عسکر باسی «جورتول» آتالار؛ جورتول دگل - جورتول جورتاق اوغلدن آلمانغان، اول سوز خطادر. مقال: «جورتول باسی جولده قالار».

«فورغان» فورغامق مصدرندن آلمانغان هی، حصن معناسنده بولادر.

«اوبا» قزاقلرنڭ روایت لسانیه سینه کوره قالماقفلر اسی بولسه کیرهک، ایلک زمانده قزاقستان قالماق ملکلی بولغان ایکان. بنم اوز کوزم ایله کوردکم اوبالار نوگهرهک کچکنه طاوولردن عبارتدر؛ قزاقلار چاقولرنده ایسکسز، تیسکسز اچی قووس اولدیغی بلنوب طورادی؛ چونکه مرکزی چو-قزاقیان، آینالاسی اوز قالینده قالغان. بو سوزلرم علمی و تاریخی دگل قاره (عادی) سوزلردر. مولنگگی بولسه آبز-گویلر توزار دیه اومسنام. قزاق تلماچی.

VI

سیمه تایی - مناص.

تیان - شان طاغلرندگی قارا قرغز قومینڭ «سیمه تایی مناص» اسمنده حکایه لری بار. مضمونی تاریخی واقعهلرنی اوستا تصویرلردن عبارتدر.

ترکدڭ ایسکی لغتلی، ادیباتی نڭ نی حدلی مکهل بولغانلغین بیک آچق کورسانوب طورا. بو، ایسکی لغتلی، تاریخی واقعهلر هم طاتلی طاتلی تصویرلر برله طوب طولو ملی حکایه لرمز حاضرگه قدرلی سیمه تاییچیلر محفظه سنده گنه صاقلانوب کیلمشلردر. بوندن صوگفی حاللری بیوک تهلکه ده. روس علماً لسانلری طرفندن جیولغانلری فصقه و چوالچق دیلر.

بو حکایه شول قدر مکهل، که ایڭ یخشی سیمه تا-بچیلر (*)، برن برینه آرالاشدرمیچه، کونینه ۴ ساعتدن بریل ایچنده آیتوب بتره آلملر. ذاتا، سیمه تایی باطرنڭ گلچورا اسملی محبوبه سنه بولقاندغی تأثیراتن، ماجرالرن گنه ادبی رولده ایکی ساعت قدرلی، برن برینه فانشدرمی، آیتکانن ایشتم.

سیمه تایی اوغل، ماناص آتای ایمش، اصللرن نوغای دیلر، صوغشده اوستالقلاری برله تیان - شان، آلتای طاغلرندگی ایللرنی جیکوب، قطای ایچینه، «بیکین» گه قدرلی بارغانلر. شول آراردهغی صوغشلی، یورگان یرلرنڭ منظره لری، احوال طبیعیهلری شول قدر

(* «سیمه تایی» - شول حکایه لرنی یاتقه بلوچیلر.

لق درجه ده اولسون. بو کتاب نڭ اهمیتی توبان درجه مکتبلرده در؛ چونکه تعلیم نڭ اهمیتلیسی شولدر. قریه لریمزده بالالر ابتدائیه دن چغارغه مجبور اولهلر تاریخه حقتده هیچ بر معلوماتلری اولمایدلر. آغایلردن برسینه صورا-ساڭ - مسلمان! دی، ناتار دیرگه ده یاراتمی! ترک دیرگه ده یاراتمی! چونکه ترک دیب یورگان فسلی خیرچیلرنی کورده آلا بولاسی کیلمیدر.

اوزن فقط مسلمان غنه دیه سی کیله در. آره مزده تاریخه آشنا اولغان کیشیلر مز یوق توکلدر. بزگه مطلوب اولغان تاریخنی حاضرلرلر دیب اولیم. محرر لریمزده بو مسئله ده سکوت ایدوب قالمازلر، بر مقدار وقتلرنی صرف ایدرلر.

بایره که ده معلم: مجاهد عبیدی.

VII

«تورک قویمه لری طوغریسنده»

ایرته ده آتالی، جانلی بولغان تورک فارتنڭ اورپا-قلری بو چاقده بابالرنڭ قویمه لرینه طالاسوب: کای براو لری آتادی: «مناو نرسهلر بابالرمز نڭ اوز بویومی» کای براولری آتادی: «جوق! اوزینکی ایهس چیتدن کیلکان بویوم» بو ایکی دای سوزنڭ قایوسی اوستون بولووی کوماسکی. طالاسلرنڭ جوسونی منه مناو: «قالا» دیگان سوز «قلعه» دن چققانمه؛ ئلله «قلعه» «قالا» دن چققانمه؟! ...

بو جاقدن تورک اورپاقلرنڭ بری بوب مینده بر میزگاب فالهقچی بولامن: «قالا» تورکچه، «قلعه» عربچه، حرفلرنڭ اویقاس کیلووی، معنالرنڭ جکداس بولوون تیوس طابمایدی. «قالا» فالامق مصدرندن جارلغان، فالامق: اوزون نرسهلرنی تک تک سویاب قویهق معناسنده بولوب، ایڭ صوڭ آغاچلردن قیوب قورا قویسی اسداو معناسنده بولوب کیتکان. قزاق سویلاسونده «نالقا» دیگان سوزده بار. قالقا: نی بولسه ده جیل اوتکزمایتوغن جالپاق نرسه، جیل ایسوب طورغان جاق - جیل جاق - جیل سزاج جاقی - آق جاق - آتالادی.

ینه «قالقان» سوزی ده «قالا» «قالقا» سوزلرنڭ جاقنیدر. قالقان طوتساڭ جیل دگل قلیچ ده اوتماس. ینه چلغی تورکچه چورتهق دیگان مصدر بار: آنڭ آیاکداوی ایله چابووی آراسنراق صالماقلیغنه جورووی معناسنده؛

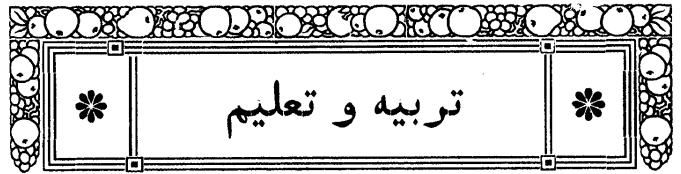
بولا طورغان نرسه لردن كوزلرى آلدنده و كوزلرى آرتندهغى كوب نرسه لرنىڭ اسملرىن يازدرز. فايچان بىك كوب ايتوب يازسه لىر شولوق نرسه لرنى ماده چىتىدىن تىرتىبىكە صالدىروب (مىلا اول آغاچدىن، صوكره نىمردن، صوكره بالچىقدىن دىغى شولاي بولغانلرىن) ايكنچى مرتبه يازدرز. ايكنچى واسطه: معلم شاگردلرگه تورلى كشيپارنىڭ - و بعض حيوانلارنىڭ - و بعض جىمالارنىڭ اسملرىن يازدرز. مىلا ايتور: خلفه نى اشلى؟ شاگردلر - مبصر - فراش (كىزو) - آشچى - فاراولچى - كىيىنچى - تىگىچى - چىتوكچى - بورىكچى - بويواچى - آلتونچى - پىيالاچى - ناشچى - بالته استاسى نى اشلى؟ كىيى سوزلر صوراب عمللرى بىرلن جواب يازارغە قوشار. مىلا: خلفه درس اوفوتە. شاگردلر اوقىلر يازالر. مبصر تىرتىبىنى قارى. كىزو ايدىن سىره. آشچى آش پىشره. فاراولچى اورام صافلى. كىيىنچى كومچ ايكىمك صانا. تىگىچى كىيوم تىگە. چىتوكچى چىتك كوش تىگە. بورىكچى بورىك باصى. بويواچى يورتلر بوي. آلتونچى يوزك بلازك باصى. پىيالاچى نىزه فويلا. ناشچى اورامغە تاش توشى. بالته استاسى آغاچ يورت صالا، كىيى. حيوانلر حقىندە ماچى نى اشلى؟ ات - ات - صغر - صارق - كچە - انچ - طلوق - كوركە - فاز - اوردك - كوگارچىن - چىچىق نى اشلى كىيى صورار. جوابنى: ماچى مياولى. ات اورە. ات كىشىنى. صغر آقرا. صارق باقرا. كچە مككىلى. انچ قىچقرا. تاوق قىتاقلى. كوركە تاقلدى. اوردك وارقلدى. كوگارچىن گورلى. چىچىق چىرلىدى كىيى بازارلر.

جىمالدر (جانسىزلر) حقىندە مىلا اوستال نى اشلى؟ ايشك - نىزه - پىيالا - پىل - بلوت - ياشىن - ياغمور - صو - پىر - اولنلر - يىمشلر - پىچاق - قلم نى اشلى كىيى سؤاللر بىردەرە. جوابندە: اوستال شغردى. ايشك آچىلا. نىزه ياقىتورتا. پىيالا چلدىدى. پىل ايسە. بلوتلر يورىلر. ياشىن ياشىنلى. ياغمور ياوا. صولر آغا. پىر چلانا. اولنلر اوسە. يىمشلر پىشە. پىچاق كىيسە. قلم يازا كىيى جوابلر بازارلر. (*)

(*) بواورنىڭ، نىچىك بوندى توپاس وكتابدە بولماغان اورام سوزلرىن بالارغە يازدرغە كىرك؟ دىوچىلر بولور. آلارغە جواب: درست بونار كىتاب سوزلرى توگل ايسە. آندىن ادبى سوزلر بولماوى لازم توگل، ايكنچى تىلەسە كىز نى دىب آيتكۇز بوندى سوزلرنى سوبىلەتمى يازدرى حال يوق؛ چونكى بىزنىڭ مقصود بالارغە كوگىلرنى بولغان هر معنانى آتالندە، تىبىر ايچون هر ايسكى و تاشلانغان سوزلرنى استعمال ايتودن

اوستا تصوير ايتلىگان، كە، آيتوچىسى كەدە بولسە تركنىڭ ھومبىروسى، فردوسى بى دىنلورگە يارىدر.

حكاىە نىڭ تىلن، نوغاي - قزاق - سارت شىوہلر نىڭ قوشمتاسى دىبەرگە مكن. بىن اول بىرلردە اوزاق طورا آلامام، طاغندە خدمت كىشىسى بولغانلغىدىن يازوب آلا آلامام. حاضر ادبىات مەبلىرىنىڭ خاطر نىنە توشروب، خصوصاً، قىرغىز ياشلرىنىڭ بو قىمتلى مىلى حكاىە مەزنى يوغالماز بورون يازوب فالولرن اوتنەمن. نورالدىن ملا غازىن.

بىداغوىيا

استحضار مرتبهسى

بو مرتبه دە بالالرنى انشاغە و آنىڭ كىلەچك ايكى مرتبه سىنە كوچارگە حاضرلرمز. بالالر، قوشقان نرسەنى يازارغە و اوقورغە، كوچلرى يىنە باشلاغاچوق بو مرتبه باشلانور.

بالالرنى بولاي ايتوب انشائنىڭ مقدمە لىرىنە نەرىن ايچون كوب واسطە لردن بعضلرى بونلردر: معلم هر وقت بالالرنى تىركىبى تمام بولغان جەملەر بىرلن سوبىلە تور. اوزلرىنە سوبىلەنگان حكاىە و قصە لرنى فايتاروب سوبىلە تور. معناسى بىك قىمتلى بولغان بعض شعر و نثر بولغان جەملە لرنى كوگىلدىن بىكلە تور. مطالعه كىتابندىن بعض قطعە لرنى قەلمەب اوقوغاچ كوچرتوب يازدرز. شوندا نوق بعض قطعە لرنى املا طرىقنچە ايتوب يازدرز. محفوظ بعض نثر و شعرلرىن كوگىلدىن يازدرز. اوگابى كىلىگان صابىن معىشت حاللرى - وطن واقە لرى - طبعى و صناعى نرسە لرى و اوزلرىنە بىرلە طورغان نظرى درسلىر حقىندە كوزلرىن و قوللرىن آچدىروب دقت بىرلن اوبىلانولرىن قوزغاتورغە طرىشور.

مذکور واسطە لرى انشاء و انشاءدىن غير هر فن ايچون مقدم بولا طورغان عام واسطە لردر. بونە يىنە انشاغە خاص تىرتىب طبعى بىرلن تىزلىگان اوچ تورلى واسطە باردرگە بونلردر:

بىرنچى واسطە: معلم شاگردلرگە مدرسە دە و اوبدە

بازارغه تهرین مقصوددر. شونڭ ایچونده اول موضوعه مراجعت ایتوگه توصیه ایتوب، بونده ایکنچی قات بازارغه حاجت کورامیدر. احمدجان مصطفی.

آنالر دقتینه.

بر نوع آنالر قاشنده بالالرنڭ اوینچاق، ایکنچی نوع آنالر قاشنده آغر یوک ایدیکلرنی بورونده یازلمش ایدی. آنالرغه کیلسه ک: «بالالرنڭ آشاو، ایچو هم کیوهنی، تپوشنچه فارامی» دیب آیتولسه هر فایسی آنا آچیلانوب بو سوزنی اوزینه تحقیر سانار؛ چونکه ترکلیکنڭ کوب وقتلری بالا تربیه سنده گی مشقتلرگه صرف ایتوله. لکن بو مشقتلر، طشقی عادتی تربیه گه گنه صرف قبلنودن اوته آلمی. معنوی تربیه حقنده آنالرنڭ بیک آزی اویلی. حتی آنڭ کرهک ایدیکنی آکلاوچیلر ده کوب تابولماز. تورلی شغللر ایله چولغانمش آنالرغه بالالار احوالینه تانشورغه وقت آرنمی، ترکک میداننده گی صوغوش آنلرنڭ دقتنی جلب ایتوب، بارلق کوچلرینی ده اوزینه آلا. ترکک میداننده گی صوغوشچیلر غاوغه قچقرشنڭ کوبلکندن بالا- لرنڭ فریادینی ایستمی، کوزلرندن آققان یاشنی سیزمی قالار. بو بالالرنی قینامیلر، جسمانی جزا ایله جزالامیلر، لکن معنوی تربیه یوقلقدن آنلرنڭ روحلری فریاد قیله. بز کوب وقتده «اورام بالالری» دیب آنالغان بالا- لرنڭ اخلاقلری بوزوقلغینه، اویالوب حتی ایگره نوب قاریمز. اویلاب قاراساق بو بالالرنی عیب ایتهرگه یول یوق. بو بالالرنڭ آنا آنالری ایڭ آغرلق ایله ترکک ایته طورغان صنفلرغه منسوبلردر. آغر خدمتلر ایله حالدن نایوب، آنلرغه قارشى آچولانوب هچوم اینکان فقیرلک محتاجلغنه، کوکرهک کیروب صوغوشمانده درلر. آشارغه ایکهک نابودن باشقهنی اویلارغه آنلرنڭ وقتلری یوق هم کوچلری ده بتمی. شوشی محتاجلق آرقاسنده بالالرنڭ قایده یورولرینی تیکشرو بر طرف طورسون کوز آلدنده اچ پوشروب طورماسه - لرده فوانهلر. اورتا صنفی آنا آنالر، کچکنه بالالرنڭ قارشنده قاراوچسی بار دیب قایده یورولرینی تیکشرمیچه، تگیلرگه قاراغانده یار یسیغنه عیب گه مستحق بولالر. اول قاراوچی فقیرلک آرقاسنده تربیه دن محرومه بولغاچ بیخشینی بماندن، فایدهنی زیانندن آیرا آلمی. شونڭ ایچون اورام چتیلرنده، صو بویلرنده، اوزی کبی خادمه لر هم اوچراغان

اوچونچی واسطه: تورلی نرسه نڭ کورله، ایشتله، طانیله، طوتوله، ایسنه له طورغان تورلی مخصوص صفتارین- و بر نرسه ده جیلووی ممکن بولغان تورلی صفتلرنی یازدرمقدر.

کورله طورغان صفتلر- نوسلر کبیدر. مثلامعام ایتور: اوزکز بلگان آق، قارا، قزل، صاری، یاشیل وغیر نوسلرده گی نرسه لرنی یازکز. شا کردلر: فار آق. کومر قارا. قان قزل. ییز صاری. اولن یاشل کبی مبتدا وخیر صورتنده ایتوب بلگانلرنجه بازارلر. کوبهی کوب یازا آلسه لر شول قدر گوزل صایلور.

ایشتوله طورغان نرسه لر - بالالرغه عادتده ایشتوله طورغان نرسه لر کبیدر. مثلامعلم ایتور: مدرسه ده - اویده - اورامده - بازارده نیلر ایشته سز شونلرنی یازکز. طوتوب بلنه طورغان صفتلر - نرسه لرنڭ یومشاقلق قاتیلق، کاوشکک نقلق، شومالقی فطرشیلقی، ییللیق صالحلق یاغندن بولغان صفتلری کبیدر.

ایسنه ب بلنه طورغان صفتلر - نرسه ایسلرنڭ طاتالی وایگرانج بولوی یاغندن خوشلق و صاصلقی و هر ایکی یاقدن اوتکیمنلک و ضعیفک کبی صفتلردر. طاتوب بلنه طورغان صفتلر - آچیلق توچیلک ایکشیلک تمیلک تمسزلک کبی آشاله اچیله طورغان نرسه لرگه خاص صفتلردر.

بر نرسه ده جیلووی ممکن بولغان صفتلر، مثلا یولده صوده تابلووی ممکن بولغان صفتلر کبی. مثلا یول اوزونده قصاده طارده کیڭده طوغری ده قئغرده بولا. صویلی ده صالحن ده طاتالی ده قوبی ده بلغانچق ده فاطی ده یومشاق ده بولا. باشقه نرسه لر حقنده هم شول قبیلدن یازدرلور.

بزڭڭ تعلیم نظری حقنه سویله گان موضوعلر مز ایسکڭ بولسه، بوموضوعلرنی ده اول موضوعلرگه تمام مطابق طاباچقسکڭ. آیرماسی، آنڭ بالالرنی اویلارغه ده سویلرگه، بونڭ اویلارغه ده

طارتنامه سونلر. اولسگیلر مز باشقه مدنی اهلر کبی باڭی سوزلری باصاو دن فوروق بوزڭڭ شیکلی نلسز فاتوب فالهاسونلر. تامز شولتدر بای بولا طوروب بزگه عیب توگلی، اوز تامزده برجمله سوزیاصی آلماموز؟ بزڭڭده هر نرسه برابرنده لغتمز بار، نیک بزڭڭ هر یا کادن قوروقوسبیلی فکری طوئغان، کشی نرسه سین اوزینکندن آرتق کورگان خلتمز آفرون آفرون طاشلاب آلی عربچه آلی فارسیمچه آلی روسچهغه کوچه کیلگازدن بترگانمز هم همان بترمز، بترو بوللرین کویته گنه بارامز. استانبول سیاهتمده احمد مدحت افندی ایتکان ایدی: ترکی تلی کوب تلدن حتی عرب تلندن نیچه درجه بای، فقط استعمال ایتلمی. مین بوڭکا برنچی آشانوچین. (لمترجمه).

تر بیہ سز بکتلر ایله سویلہ شرگہ کر وشه ، بالالار ایسه طوقتاب دکللاب طورغہ مجبور بولالار . موندہ بولغان سوزلرنڭ نی طوغریده ایکنانی یازارغہده حاجت یوق .

بزم تاتار خاتونلری آرسندہ آلتی یدی یاشلک یاکه آندندہ آرتق قزچقلرنی اوزلری ایله برگه مجلسلرگه آلوب بارو عادتی بار . مجلس ادبیلرندن خبردار بولوچیلر مز دخی چمالی ؛ آرادہ بعض بر خاتونلر شوندا این سوزلر اچقندر وب بیارهلرکه : ایشتکان ایرکشیلرده قزارمی فالمازلق بولا . کچکنه قزچقلر آ کللامیلر دیب آنالری یوقه غنه اوزلرینی یوباتالار . تأسفدرکه برده آلای توگل . چنلاب فاراغانده کچکنه بالالار بز اویلاغاندن کوب آرتق سیزلر هم آکلیلر . بر مرتبه ایشتکانده آ کللاماسه ، ایکچی ده اوچونچیده آکلی . کچکنه لرنڭ قولاق کوزی رسم توشره تورغان پیاله مثالنده ، یغشی یمان ایشتکان ، کورگان نرسه لر ، پیاله غه توشکان کبی ، عمرگه فالاققدر .

شهر بالالارینه کیلسه ک ، شولوق کوکلسمز رسم . نیندی گنه شهرگه فاراسافده کیچ ساعت ۱۰-۱۱ لرده ، بانچه لرده کوچکنه بالالارنی ایبه رنگان خادمه لرنی کوررگه ممکن . آچق بوللرده یارسیغینه یورسه لرده بر آز فارانغی پوچماقلرده باشقه رسم وباشقه قیلانشرلر کوروله . شوشی قیلانشرلرغہ فات-فات فاراغاچ ، کله چکده تاتلی امیدلر ایله کوته طورغان مات یهشلرینڭ چاپکلر آچمازدن بورون اوق فراو تیوب ، چیتلری فارالا باشلی .

بز آنالر بارلق کوچمزی صرف ایتوب ، شوندا این ایرته تیه طورغان فراولردن کلاچکده گی اشانچمز بولغان چچکلر مزی صافلارغہ اجتهاد ایتمه سه ک ، شوشی فراولر ، آچماغان چچکلرنڭ اول تیره لرنی فارالتوب ، آخرنده آچولوب یتکانده طوکلدرسه اول چچکده یمش امیدی فالمیدر . ایوده فوناق بولغانده مجلس ادبیلرندن خبردار کیسه لر فاتنده بالالار فاتناشسه ده زیان یوق ، بلکه کشی آراسنده اوزلرینی طوتارغہ اوگره تورگه یارده می بولاچق . اما مجاس ادبیلری بله گان فوناقلر فاتندن ایر-خاتون ، مسلمان ، روس اولسون کچکنه لرنی یراق طوتو نبوش ایدکنده شبه یوق . خادمه لر ایله بالالرنی کوز آرتینه بیاروب ، حیاسز اولوب اخلاقلری بوزولولرینه سبب بولودن یاشلر مزدن کوته طورغان امیدلر مزنڭ نامرینه بالته چابودن صافلانوغه طرشو وظیفه مزی اونوتارغہ هر قابومرغہ لازمدر .

محبوب جمال آنچورینا .

مکتبده اوقولر .

۱ نچی مقاله .

سزده مکتبلر بارمی ؟ دیگان سؤالگه : « بزده هر یرده مکتبلر آچلدی ، حاضرده ایندی اوقیلر » دیه جواب بیر مک بیک یگگل بولاچقدر . اما نیلر ونی طرزده اوقیلر ؟ دیوب سوراسه لر ، جواب بیر و بیک آسان بولماسه کیره ک . درست اوستدن فاراغانده بزده مکتب ایچون یازلغان کتابلر یوق توگل ؛ فقط بو کتابلر آراسنده مکتبلر مزنڭ آله بارا آلموای شبهه سز . آی صاین توری توری کتاب عالم مطبوعاتکه چغه ؛ بو کتابلرغہ قرآن وحدیثدن ثلله نی قدر ادله و براهین سرد قیلنه . فسقه سی مکتبده شاگردلرنی ایکی فاناتلی فوش یاصاب چغارلق کتاب بار . . . مینم کوز آلمنده توبنده گی کتابلر باتالار :

ح . زبیری اثرلرندن : معلم العبادات ۳ قسم ، عقائد تورکیه ۲ قسم ، معلم الشریعه .
بارودی اثرلرندن : اول النظامة ، اذکار الصلاة ، عبادات ثلاث ، عقود ثلاث ، حسن العبادات ، معاملات ، تهمه ، بدأ المعارف .

هادی مقصودی اثرلرندن : عبادات اسلامیه . بونلردن باشقه ردودی وع . جعفر افندیلرنڭ تقلیدلری .
ایشته مکتبڭ معنویات جهتی بو کتابلردن تابلوب بتهرگه تیوش . حالبوکه بو کتابلرده ، شاگردلرگه روح وشوق بیررلک بر نرسه ده یوقدر . حاضرده ، کوب یرده مقبول بولغان ، ایرلر و قزلرنی برگه فوشوب اوفوتو اصولی بزده ده قبول قیلنه باشلادی . با خصوص سیبیر یاده کوب اورنلرده فوشوب اوفوتالار . بو حالده طبیعی ایرلر ایله قزلر بر صنفده و بر کتابنی اوقیلر . منه شوندا ی مکتبلرده معلم نیچک ایتوب بو کتابلرده یازلغانچه : صبی و صبیهلرغہ غسل واجب اولمق سیبیلری حقنده اولغان عبارتلرنی ابضاح قیلوب اوتورسون ؟ مین مونی ایر معلم دیوب قید قیلغان ایدم . کیره ک قزلر مکتبی بولوب معلمه بولسون ، فقط بوندای نرسه لردن باحث کتابلر ، فائده اورنینه ضررغنه ایته چکلری شبهه سزدر .

مین ، بزنک مکتبلرده ، بالالرنی اشکه یاراقلی ایتوب چغارر ایچون توتلغان بر اصول یوق ، بلکه بز بالالرنی امتحان ساعتلری ایچون گنه حاضرلیمز دیکچی بولام . هم

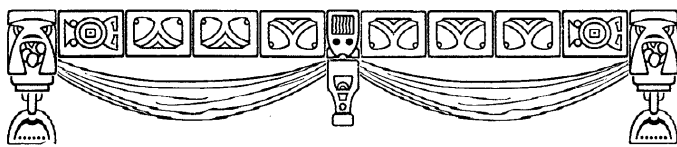
قاراماي ئلله نېچە شر دۈفە باصلوب تارالغانلر . بو كىتابلر بارده مکتب اچنده تارالوب اوقولغانلر .

خلاصه: مکتبىڭ چن معناسنى آكلامادقمزدن بوندای تابشمقلرغە مکتبە زور اورونلر بېرله كېلگەن . اڭ اول ، سؤال وجواب طرزنده يازلغان نرسەلرنى مکتبە كرتوبگە اصلا جائز توگل ، سببى دە معلوم - بالالرنڭ باشلرنى غرامافون پلاستېنقهسى ياصارغە ياراماغانلىق .

كوب وتيوشسز نرسەلرنى حفظ قىلدرو و بالالرنڭ ذهنلرېنە آور كىلورلك تابشمقلرنى اوقورغە كوچلو اصول تعليمىڭ ايك بىرنچى و ايك زور دشمانيدىر . بو حالده ٨ ياشدن اوقى باشلاغان بالالرنڭ مکتبە كوررگە تيوشلى بولغان فنلرنى توبن دەگى نرسەلردن عبارت بولورغە كېرەك :

آنا تلىندە اوقو ، يازو ، حساب - اعمال اربە اوقو - غاننى آكلاب سويلو و قوتى ، قرآن ، (گرچه مکتبە تيوش بولماسە دە) تاريخ و جغرافيه دن شفاهى معلومات .

قايسى صنفە نى قدر معلومات بېررگە تيوش ايدىكى مىن صرەسى ايله ، كورگان تجر به لىرمدن ، آلفان اورنه كلرمدن اوقورغە موافق بولغان كىتابلرمدن جىوب «شورا» صحيفەلرنە يازسەم كېرەك . فقط بو اورونده شونى غنە ايتوب كېتەم : مىنم «شورا» دە صوراعان سؤاللر مە ، معلملر طرفندن بېرلىگان بىر قدر جوابلر مىنم اميدمنى آرتىردى و اوقو اشلر مزنڭ آلفە باصووينە كوكلم چىلاب اشانە باشلادى . معلم يوسف شرقى . «آچىسكى» .

مراىدە و مخابره

خيوە - ملا كاتب چلبى اونبىرنچى قرن هجرى عالمى اولديغى حالده «كشوف الظنون» نام اثرنده اون ايكنچى قرن هجرى عالملىرىڭ كىتابلىرى ذكر ايدىلمش . از جمله «معيار الدول» صاحبى ١١٣٠ دە و «مفتاح الافلاح» صاحبى ١١٣٤ دە ، «مفتاح المعية» صاحبى ١١٣٣ دە و فات اولمشلر . بونلردن باشقه لردە كوب . دخى «حكمة العين» صاحبى نجم الدين ابوالحسن على بن محمد الشهر بديپران

بو سوزمده مصيب ايدىكى بىلەم و اشانام . بىزنىڭ مکتبىلردە بالالر امتحان ساعتلىرى ايچون گنە حاضرلەنەر دىگان ايدم . درست ، شولای بوندای حاضر - لهلردن فائده چىماغاننى ايندى قارە خلق دە آكلادى . مىنم اوزمە دە : «امتحان مجلسلىرنە بالالرنڭ چاتلاب جواب بېروب تورولرېنە بىر ايسرشدك . اما حاضرده نرسەگە آلدانغاننى اوزمزدە بلىمى قالدق» ديوب سويلو و چىلر بىك كوب اوچرادى .

١٩٠٨ سەنە دە مىن ايرقوتسكى شەرنە بولدم . شول وقتە شەرنڭ آلداغى ياشلىرى مىڭا شولای سويلدېلر : موندە يدى يلىدن بېرلى مکتب دوام ايتە ، بوكوندە كوزگە كورنگان نرسە يوق . امتحانلردە بالالر زور نرسەلرنى بلىگان كىمى سويللر شوگا قاراب بىز شادلانامز . اما بو كوندە بىر سطر يازو يازارلىق بالا يوق حتى قرآنى دە تانوب اوقى آلېلر . بىز ايندى معلملرنى مدافعه قىلورغە دە اوبالا باشلادق ، ديوب زارلانمشىلر .

طوم بلدە سېنىڭ كشىلرندن منە شونداى سوزلر اشكانم بار : «اسماعيل افنديدىن صوڭ آرتقان بىر يوق ، همان شول درجه دە گنە» . اسماعيل افنديڭ كىتكىنە شىمىدى نېچە سنەلر بولدى ، مع ما فېه آرتقان بىر يوق - بو بىر آز عجبىرەك . . . اوقىلر اما نيك آرتىلر ؟ قارا خلقنىڭ معلملر حقندە سويلەگان كوب سوزلرېنە قولاق سالنماسە دە ، موندای چن سوزلرگە قولاق سالماي مېكن توگل .

مېنمچە بو آرتماولرنڭ سببى بولای بولورغە كېرەك : مکتبىڭ چن معناسندن كوز بوموب معلملردە بولغان مېنىك . «مېنە مىن شونداى كوب بلدە تورغان معلم» ديوب قاپار نورغە ياراتوچىلرنڭ ، مکتبىڭ بىرنچى صنفندن باشلاب بالالرنڭ ذهنلرنى فائەسز تورلى نرسەلر حفظ قىلدرو ايله بوزولرېنڭ شرەسى . منە بو اصول ، مکتبىڭ اوزروحنىك سوندرە قارا خلق ايله مکتب آراسىنە دە صوفلىق صالا . بىز اوللردە قارە خلقنى علمگە غېرتلە ندروب آنلردە محبت آرتىرو ايچون بالادن پلاستېنقه ياصاب كورسە تونى اوز - بىزگە قورال ايتكان ايدىك . ايندى اول اشنى تاشلاب «چن» اش قىلورغە تيوش . فايچانغە قدر يالغان بويو ايله بويالور بىز !

بىز دەگى تعليم اصولىڭ توبەن درجه دە ايدىكى مکتب اوچون باصلوب تارالغان كىتابلردە بىك آچق كور - سەنەلر . چونكە اول كىتابلرنڭ كوپى اشكە بارافسزلىق رېنە

«ابوالعالی» دبه یازمش. لیکن ایکی نورلی کنیه‌سی اولورغه ممکن اولدیغندن بونی خطاغه حمل فیلورغه شمدی دلیل یوق. «جامع‌الدقائق» کتابنی سویلادیکی برده اولان تاریخی ده درست دگلدر.

اورسکی. «محمد علیه‌السلام» رساله‌سنده رسول اکرم حضرتلرینی «سیراک صقاللی» هم‌ده «صونی اوطور و بده آیاق اوزرده ایچار ایدی» دیولمش. بز کورمش سیر کتابلری رسول‌الله‌نک قویی صقاللی ایدیکن بیان قیلورلر هم‌ده زمزم اوشنداق طهارندن آرتمش صونی آیاق اوزرنده ایچمک عادتق اولسه‌ده باشقه وقتلرده و باشقه صولرنی آیاق اوزرنده ایچمکنی عوام خلقی منفور کوردر. عموماً اوشبو سوز بزگه غریب طویولدی.

معلم: مطبع‌الله محمدشین.

جواب: محمد علیه‌السلام رساله‌سنده اولان سوزلرنک نه یردن آلدقلاری اصل نسخه‌گه قید ایدلمشدر ایدی، لیکن شمدی بونسخه براق یرده اولندیغندن قایتوب قارامق ممکن اولمادی، نه یردن کوچردیکمز هم خاطر مزده یوق. ابو نعیم الاصبهانی «دلائل النبوه» سنده، ترمذی «شمائل» نده قویی صقاللی اولدیغنی آکلاتمشدر. شونک ایچون شمدیلک «سیراک» کلمه‌سینی بوزوب قلم ایله «قویی» دبه قویه‌قزنی اوتندک. ایکنچی طبع وقتنده انشاء الله بومسئله تکرار تیکشورلور. آیاق اوزره صو ایچمک شایان نفرت بر اش اولماسه کک. امام ترمذی ابن عمر دن: «کنا ناکل علی عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم و نحن نمش و نشرب و نحن قیام» دبه و باشقه بر صحابه دن ده: «رأیت رسول الله یشرب قائماً و قاعدا» دبه حدیث نقل ایته‌در. (جامع‌الصحیح ج ۲ ص ۱۰). امام بخاری اوشبو خصوصده بر باب قویه‌ش و حضرت علی دن: «ان ناسا یکره احدهم ان یشرب و هو قائم و انی رأیت النبی صلی الله علیه وسلم فعل کما رأیتمونی» (من‌الشرب قائماً) دبه حدیث روایت ایتمشدر.

غالجات. «کتب سته و مؤلفلری» نام اثرده «ابو حنیفه‌نک نقل ایتمش حدیثی ۱۷ مقدرنده» دبه ابن خلدون طرفندن سویلنمش سوز نخطئه ایدلمشدر. حالبوکه مجله اسلامیه اولان «المنا» ده (ج ۱۰ ص ۶۸۸) «رفض ابو حنیفه مع قر به من زمن الرسول جمیع الاحادیث لعدم صحتها

الکاتبی القزوینی دیدیکی حالده «عین القواعد فی المنطق والحکمة» صاحبنی ابوالعالی نجم الدین علی بن عمر بن علی الکاشی القزوینی، دبه تعریف ایتمشدر. حالبوکه بو ایکی کتاب بر کیمسه اثرلر یدر. بو عبارتلرده مطبعه خطاسی وارمی یا که باشقه بر سبیلرگه مبنیدرمی؟

قاری علی اکبر نوغایف.

جواب: - ۲ نچی سنه «شورا» ص ۵۴۵ ده بیان ایدلدیکنه کوره کاتب چلبی ۱۰۶۷ - ۱۶۵۷ تاریخنده وفات اولمشدر. بناء علیه بوتاریغدن صو ک تالیف ایدلمش اثرلر، «کشف الظنون» ده باشقلر طرفندن آرتدرلمش اوله‌چفی اوز اوزندن معلوم. کاتب چلبی نک «کشف الظنون» ده اولان خدمتی پک الوغدر. فقط بونده بعض بر زور سهو و خطالر وار، طبع وقتنده شونلرنی حاشیه‌لرده کوسترمک لازم ایدی. اقتدارلری اولدیغنی حالده عمر- لرینی و کوچلرینی لزومسز اثرلرگه صرف ایتمکده اولان عالمر اوزلرینک کماللرینی اوشبو «کشف الظنون» طوغروسینه صرف ایدوب، غلطلرینی تصحیح قیلسه‌لر و مکمل صورنده هم بر فهرست ترتیب ایتمسه‌لر اونودلمازلق بر خدمت کوسترمش اولورلر ایدی. فلوجل طرفندن بر فهرست باصدرلدیغنی ایشتدک ایسه‌ده کوررگه هنوز موفق اولمادق. هیچ اولماسه شول فلوجل اثرینی طبع ایتمدرسه لرده اسلام دنیا‌سنده فائده‌لی بر اش کورلور ایدی. مکتوبک مذکور اولان نجم‌الدین الکاتبی «قاموس الاعلام» ده: «نجم الدین کاشی» دبه ذکر ایدلمش کیمسه نک اوزیدر. بونک اسمی علی و آناسی عمر، کنیه‌سی ده ابو الحسن اولوب نصیر الدین طوسی حضورنده تحصیل ایدی و ۶۷۵ ده وفات اولدی. اصل شهرتی «کاتبی» اولدیغنی حالده «کاشی» نسبتی بوکا نه سبیدن ویرلدیکن بیلمادک. یوقسه «کاتبی» سوزی ناسخلر مساهل‌سندن «کاشی» رسمنده یازلمشیدر؟ کاتب چلبی «حکمة العین» کتابنی بیان ایتمدیکنده بو عالم حقنده «الشهیر بدپیران» دیمش ایسه‌ده بو مشهور عنوان بزگه بر اورنده ده اوچرامادی. بو یرده هم «نجم الدین بن علی بن عمر» دبه چک یرده «نجم الدین بن عمر» دبه یازلمش و اورتادن آناسینک اسمی توشوب فالمشدر. «شمسیه» کتابنی سویلادیکی یرده، بونک مؤلفی ابل حکمة العین مؤلفی بر کیمسه ایدیکن ملاحظه ایتماش اولسه کک، تاریخی خطا قویمشدر. «عین القواعد» کتابنی سویلادیکنده کنیه‌سینی

چالولارنى پخشیلا تورغە . نیچوک یخشی ایگون
 آلورغە . اولگیسی ۱۷ بیتدە واپکنچیسی ۱۶ بیتدە اولان
 اوشبو کچوک رسالەر احمدجان افندی بیکمیفی طرفندن
 روسچەدن ترجمە ایدلمش و «بوا» اویازی زیمستواسی
 طرفندن نشر اولنمشلردر . یخشی بچان و یخشی ایگون
 آلورغە اوگرتکان اوشبو رسالەلرنک تیللری اول خلقلری
 آکلاراق روشدە آچیق وینگلدر . قریه خلقلری آراسندە:
 «اش اشلارگە بز اوزمزدە یخشی بیلەمز» دیوچیلر اولەدر .
 بیلونک، کرک دین طوغرسندە و کرک دنیا طوغرسندە اولسون
 چیگی یوقدر . شونک ایچون اش ترتیبی بیک بیلوچیلر دە
 بوندای رسالەلرنی اوقوسلر یا که مکتب بالالرنندن اوقودوب
 دگلاب طورسلر بلسکه بر فائدهلی کیکاش وصالور ایشد
 رلر ایدی .

مکتبەدە ملی ادبیات درسلی . عبدالله افندی توقا-
 یوف طرفندن ترتیب ایدلمش ۱۴۴ بیتلک الوغ بر جمع
 اولوب «معارف» طرفندن نشر اولنمشلردر . شاگردلر
 ایچون کرکلی بر اثر اولهچفی معلوم . بر نسخه سینى
 اسمزگە هدیه ایتدیکی ایچون «معارف» که تشکر ایتمکده
 مز . حقى ۵۰ تین .

رحمت الهیه برهانلری . انسانلرک عقیده الهیه -
 لرینه بر نظر . موسی افندی طرفندن کچن بیل «شورا» دە
 یازمش اولدیغی اوشبو بختلری بو دفعه رسالە اوله رق
 طبع ایدلمشلردر . اولگیسی ۹۷ بیت و صوئغیسی ۲۵ بیتدر .
 هر ایکیسینک ناشری اورسکی شهرندە «شرق» کتبخانه-
 سی اولوب «وقت» مطبعه سنده گوزل روشدە باصلمشلردر .
 حیات و سعادت . اوشبو سنه «شورا» دە بو اسم
 ایله یازلمش مقاله لر «وقت» اداره سی طرفندن رسالە
 شکلندە اوله رق ۲۹ بیتدە نشر اولندی . شاگردلر طرفندن
 مطالعه ایدلنورگە لائق اثرلردن اولسه کرک .

عبرتلی سوزلر:

عقللی آدملرنک مدعلری و تینتاک آدملرنک ذملری
 ایکیسی بر درجه دەدر .
 آلتون ایله کوش فایده بولسه طوغریلق شونک بولور .
 کوکک سومادیکی کیمسه دن براق یور .
 ذلیل اوله رق عمر سوروچی کیمسه شولدرکه ذلت که
 نوشودن قورقور .

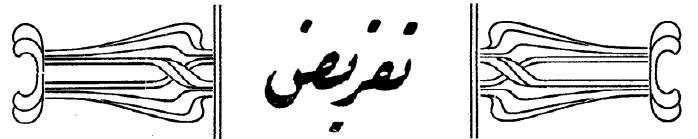
عنده الابع عشر حدیثا» دیمشدر . بونک معناسی نه اولور ؟
 معلم : ابن عبدالقهار .

جواب : بو سوز « المنار » نک اوز سوزی دگل
 بلسکه چیتدن یازلمش بر مقاله در . بونک صاحبی اوشبو
 دعواسینی اوزی هم ابن خلدون عبارتندن آلمش اولسه کرک .

بایرا که . جمعه دن صوئ اوقولا طورغان « احتیاط ظهر »
 اسمندە اولان نماز رسول الله صوئکنده حادث اولدی ، دیلر .
 بو سوز درستیمدر ؟ درست اولسه کیم امری ایله و نه
 وقت اوقولورغە باشلانمشلردر .
 ذکی موسین .

جواب : مذکور نماز نک تاریخی و نه یرده ظهوری
 بزگه معلوم اوله سنده عصر سعادتده یوق ایدیکی معلوم .
 شهاب الدین المر جانی حضرتلری سوزینه کوره هجرتدن
 ۴۰۰ یل صوئک ظاهر اولمشلردر .

تسهیل الصرف - بو اثر ، عرب تلینک صرفی
 طوغرسندە درس کتابی اولسون ایچون « اورنورغ »
 شهرندە اولان معلملردن عبیدالله افندی ردودی طرفندن
 ترتیب ایدلمشلردر . عبیدالله افندی ایسه بونی کوب تجربه لر
 ایتدیکندن صوئک باصردیغی ایچون فائدهلی بر کتاب
 اوله چفی ظن قیلندەدر . صرف عربی اوقوتوچی معلملرنک
 دقتلرینه آلوب کورمکلی مطلوبدر . اوستنه « حقى ۲۵
 تین » دیب یازلمشلردر .

لغت - اوزمزنک ترکی تلیمزده مستعمل عربی و فارسی
 سوزلر جبولوب معنالی بیان ایدلمش الوغ بر کتابدر .
 ترکی غزته لر مزی و ژورناللر مزی اوقوچیلر و ادبی رسالە
 لرنی مطالعه فیلوچیلر ایچون بونک یاردمی اوله چقندە
 شبهه یوق . مطلوب سوزلر ایری حرف ایله ایچکلنوب
 باصلمش ، عربی ، فارسی و ترکی سوزلرگه آبروم علامتدر
 قویلمشدر . مرتب و ناشری جهان گبر خان حضرتلرنک
 طورونی سلیم گری افندی جانتورین جنابلریدر .
 کتابنک کاغدی گوزل و باصمه سی ده نفیس اولوب
 حقى بوچته سندن باشقه ۱ صومدر .

منظومه تقدیسیه

۱	نور در اکبر واکمل «الله»	۱	احسن وارحم واشفقدر «اله»
۲	عشق ایل کل دیهلم یا «مولا»	۲	سون اللهی اولور بیل اعلا
۳	دین «الله» هیچ اولورمی محروم	۳	ذات حق محیی کلدر معلوم
۴	رحمت ولطفنه بوقدر پایان	۴	منبع لطفی وکرمدر «رحمان»
۵	نعمک واهبدر اول «وهاب»	۵	هر ذنوبی ایدر عفو اول «تواب»
۶	بذل احساننه اولماز بر حد	۶	اودر «الله غنی»، «رب احد»
۷	بردر الله کریم بردر بیل	۷	شان وعلویتنی ایت تبجیل
۸	صنع «حق» در بتون اجرام یا هو	۸	هر نفسده دیهلم «الله»، «هو»
۹	شکر بی حد بخدا با تکبیر	۹	بر حبیبش صلوات بالتوقیر

۱	نور حق «احمد»، «محمود» جمیل	۱	حق یاراندی آنی حبیله جلیل
۲	ذاتیدر مظهر سر «لولاک . .»	۲	فتح اولندی آکا عرش، هم افلاک
۳	عالمه رحمت حقدر مختار	۳	اشرف انس وملکدر اول یار
۴	نه قدر ایتسه تعالی انسان	۴	اول نبیده کورر علویت وشان
۵	کشف ابدلکچه فیوض اکوان	۵	صدقنه اولمهده درلر برهان
۶	روح پاکینه توسل ایدنه	۶	کیتدیکی راه صوابه کیده نه
۷	کسوه «عشق رسول» ی کینه	۷	عشق وشوق ایله «محمد» دیه نه
۸	اولور البته ظهیر رحمت حق	۸	چونکه سومش آنی الله الحق
۹	حمد بر حضرت الله عظیم	۹	بر نبیش صلوات بالتعظیم

۱	نور حق نوریدر ام الحسینین	۱	قوة العین ، رسول کونین
۲	احمدی کیم ایدینورسه جانان	۲	سور البته «بتول» ی ازجان
۳	چونکه اولدر کل باغ محمود	۳	آنده جمع اولدی فیوض معبود
۴	شمسی در افق وفانک اول نور	۴	مهریدر مهرسمانک اول حور
۵	نشر رحمت ایدر اول نور مابه	۵	شفقتی بزلره در بی غایه
۶	بناپی در علم نبی نیک «حیدر»	۶	زوجیدر «فاطمه» نیک اول صفدر
۷	سوه کور «آل رسول» ی هر آن	۷	بولهیم گر دیر ایسهک امن وامان
۸	«چار یار» ی سور ایسهک ای جان	۸	سن دن خشنود اولور البت یزدان
۹	نام حقل یاپیش هر بر کاره	۹	شوق ایله ویر صلوات مختاره.

قرافلارغه قالا سالو.

خالقنه قالا سالماق تیوش قزاق
نه کیرهك كوچب یوروب ایندی آزاب (عذاب)
بورونغی جیر مولچلق زمان فایده ؟
جیر طارون بارا جاتر حال نچارلاب
دوریا کیمین آنا عرفی کوچوب یورساك
صوکنده بر بولارسن جورته مزاج
آرینه کوچگان جاقسی ایدی بورون
صافی صافی مال جیر مولنده باغب آیداب
شفاسن مالمین جاندار تیکس کوروب
صاوق فب کاری جاسدار اویون اویناب
آغاشقه آغی سایه فونغان چاقده
تورلی فوش داوشی کورکام تورغان صایراب
باریده فزق ایدی اویون طویدای
بول کونده کوبسی جوق تورساك اویلاب
ایندی نه کیرهك قزاق لائق ساغان
جیبیلب سال فالانی کوچه بویلاب
فالانك طش چاغنه ایگن ایگب
سودا قیل تورلی تورلی اورون جایلاب
صالدرب مسجد مینان مدرسه گدی
وقتی مین عبادت قیل یا خدای لاب
کیلهادی آبیغی لاساك اونکان زمان
تیز توتون فالماس بورون صورك فایناب .

وفاده مدرسۀ عالیہ طلبہسندن:

تاشین قیامبیکفی . (قزاق)

بن بویله یازاردم

کچن سنه انچی عدد «شورا» ده مرجانی حضرتلری
شهر بلغار خرابه سنی کوردیکنده انشاء ایتدیکی عربی
ایباتی بنمچه ایشته بویله کرک ایردی (بهر طویلنك ضرب اولندن):
کأن لم یقم فی ذلك الموضع الذی
ینادی ویدعوا الناس للذکر ذاکر
کأن لم یکن بلغار دار موحد
امین ولم یسمر بارضه سامر
بلی واستمروا فیه حینا من الدهر
صروف اللیالی فادهم والعوائر
سلام علی بلغار طیب نسیهها
برئی و بیکی لوراء مسافر

ترجمه سی ده اشته بویله کرک ایردی (کنسی بهرنندن):

موحد آبات باصمادی گویه بو آرایه
صعود ایتمه دی هیچ بر مؤذن منارایه
بویلغاری مسکن قیلهدیلر هیچ کملر ؟
خراب اولدی داری جمل دوندی مغارایه
بلی اولدی اول مأوی نچه ایرلره مثنوی
دوتاشدی بو دهرک آفتی آغه فارایه
سلام اوله بلغار گوزل ایسلرنک آیهای
کوزی آغلانور کورککاری جمل نارایه
(شفا کمدن استرسن چقارما یتار آهک
طیبیک آیا «چولپانی» کنمش بخارایه).

«چولپانی»

سوعه

لرنك الك بیوکی آمریکا حکومتی مطبعه سیلدر. کیک صحرا
قدر اولان بونك بناسی ٧ قاتلی اولوب ایچنده ایرلر وخال-
تونلردن دورت بیك اشچی واردر. بو مطبعه، ٥٠٠ بیتدن
عبارت بر کتابنی ٤٨ ساعت ایچنده باصوب، جلدلهب تیوشلی
یرینه تابشر مشدر.
یاشکا دین. انگلتره عالمرندن بری هر بر دینده
اولان یغشی اشلرنی بیغوب یاگابردین چیقارمق ایله شغلننور.
تاوشسز یازو هاشینه سی. نیویورک شهرنده بر

آثار قدیمه. یمن مملکتنده «حضر موت» شهری
باننده بك كوب یازولرنی مشتمل اولان ایسکی بر شهر
خرابه سی تابلمشدر.
قصر الزهراء. اندلس خلیفه لاری طرفندن بنا ایدلوب
ده صوگره خراب اولمش «قصر الزهراء» خرابه سینى اسپانیا
حکومتی فازی تورغه باشلامشدر. بونده خلیفه لردن قالمش
بك ایسکی اثرلر ظاهر اولمقنی کوتوب طورلر.
آمریقاده حکومت مطبعه سی. دنپاده اولان مطبعه

صورتینی یاصاب عبادت ایدوچیلر وار» دیولسه احتمال که کوب آدملر، بوندی خلقلر آفریقا و آسترالیایا ایچلرنده، محیط دگزی اوطراولرنده، مدنیت و علمدن براق برلرده اولسه اولور، دیپورلر. لکن بو اورنده ذکر ایدلمش شیطان بندهلری مدنیت مرکزی و علملی خلقلر اورناسنده اولان «نیوبورق» شهرنده در. بونلر ننگ عبادتلری، شیطان اسمینه تأسیس ایدلمش عبادتخانه گه تونده جیولوب، آنی مدح و ذکر ایتمک، تقدیس و تمجید ایلمکدن عبارتدر. اوشبو طائفه «نیوبورق» ده کوندن کون کوبایه خصوصاً خاتون و قزلردن بو مذهبنی قبول ایدوچیلر آرتادر.

(فرنگلر، خرستیانلقدن یالقدلرلردن صوگ دینسرلک اختیار ایتمشلر ایدی. بونده ده کوب راحت کورمامشلر اولسهلر کرکدرکه شیطان غه عبادت ایدرگه اوزلرینه بر دینی مذهب تأسیس قیلورغه مجبور اولمشلر. کونلر ننگ برنده بوندن هم طویسهلر کرک. اول وقت بردن بر چاره الله تعالی گه عبادت ایتماک گنه اولوب قالور).

«المؤید»

آدم یازو بازار ایچون تاوشسز ماشینه یاصامشدر. سنه هجریه و شمسیه. ترکیه حکومتی، اوزینک سنه مالیه سینی شمسی اولان هجری ایل بورتورگه قرار بیرمشدر. هندستانده اسلام دارالفنونی. هندستان مسلمانلری «ناغاپور» شهرنده دارالفنون تأسیس ایتمک حقدنه چاره سینه کرمشلر. بوندن مقصود سنیلر ایله شیعهلر آراسنده اولان خلقلرنی بتروب آرالرینی دوستلاشدرمق اولوب قرآن کریمده علوم و فنون همده عقلنی اشلاتمک حقدنه اولان آیتلرنی رهبر ایدلنوب طوتولنه چقدر.

ایران شاهینک امتحانی. ایران شاهی احمدشاه اوشبو کونلرده وزیرلر و اوزینک معلملری حضورنده، اوقومش درساری طوغروسنده امتحان بیرمشدر. ریاضیات، جغرافیا و فرانسیزلساندنه بیرمش امتحانلری گوزل اولوب وزیرلر اوشبو درسارنک معلملرینه رحمت ایتمشلر.

ملتلر قونغره سی. اوشبو بیل ایول آینده «لوندن» شهرنک «ملتلر قونغره سی» اوله چقدر. بونده ایسه هر توری ملتلر ایله معامل قیلو یوللرینی تفتیش ایتوب ملتلر آراسنک اولان دشمنلقلرنی بترمک یوللری ایزلنه چقدر. بونده ۵۰ قدر مملکت عالملری اولاچقدر.

موزیقه ایله دوا. عقللری خسته لنمش کیمسهلر ایچون الک شفالی دوالردن بری موزیقه تاوشی دکلام قدر. «الهل»

نورلی قوشلر. قارانقوده اوچوب یورمکده اولان بعض قوشلر ننگ شم یاقینسی روشننده نورلری، یاقیتیلقلری اوله در. بونک سببی بونلرده نورلی میقروبلر کوب اولوب، اوچد قلمی وقتلرده اوشبو میقروبلرنک نورلری برگه جیولوب کورلمکدر.

آوروپاده نفیس مسلمان اثرلری. گیرمانیانک آثار نفیسه مرکزی بولغان مونیخ شهرنده یازکونی ایسکی مسلمان نفیس اثرلرینک ویستفقه سی آچلغانلق یازلمش بونک حقدنه خیلی معلومات بیرلمش ایدی.

ویستافقه فشقچه دوام ایتوب، آلدیغمز معلوماتکه کوره: بونی ۲ میلیوندن آرتق کشی زیارت ایتکان. آثار نفیسه متخصصلری ایسکی اسلام اثرلرین تیکشورگچ، بونلرده غی نفاستنی موجب حیرت طابقانلر. شول سببلی کوب نفایس محبلری اسلام مملکتلرینه ایسکی اثرلر جیار ایچون کوب سرمایه ایله متخصصلر ببارگه قرار بیرگانلر. شیطان غه عبادت قیلوچیلر - «دنیاده شیطان

عرب حکایه سی.

یولدزلر فی سویلی؟

(محبت)

بیک کوبدن ایندی آزیاده کوچلی بر پادشاه بار ایدی. اول باش وقتنده بابالردن میراث قالغان نخت گه اوطورغان بولوب اوزینک بر دکزدن ایکنچی دکزگه قدر جایلگان پادشاهلغنده همه کشینک بختلی بولووبنی و قایفی، مشقت، کوز یاشلری... ننگ نرسه ایکانینی بامه وینی تلی ایدی. شونلک ایچون صابانچیدن ده ابرته ریک طوروب همه کشیدن صوگ یاتا و بتون وقتینی خلق غه یاخشیلق ایتوگه صرف قیله ایدی. لکن آنک تله گان مقصدی هیچ باروب بته آلماسلق کبک براق طویوله؛ بر یاقدن خلقدنک حالی یاخشیلانسه ایکنچی یاقدن ناچارلانه، ناچارلق همان توری صورتنه چغوب طوره ایدی. طانن ناچارلق بلن کوره شورگه و هیچ طوقتاوسز کوره شورگه کیرهک ایدی. پادشاه، نی قدر طریشسه ده خلقدنک کیرهگی، قایقیسی

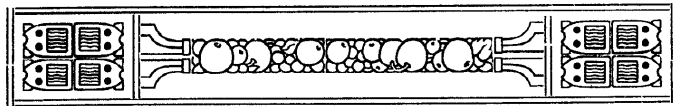

صايلانماغان كېك طوبولاده آلارنى اورنلرندىن چىقاروب
ياكىلرنى قويوب قارى، يا ايسه ھەھ ناچارلقنىڭ باشى
قانۇننى بوزوچىلارغە جزانىڭ آز بولۇندىن دىب اويلى،
يا ايسه بالعكس، بو قانۇنلر ضعيف خلق ايچون ارتق
فانى شىكىللى بولا، يا ايسه قانۇندە كىشىلرنىڭ ھر آدمىنى
ھر صولشىنى تىكشرو تىوش كېك طوبولا يا ايسه بالعكس
مەلىكتە قانۇنلر، جزا بېروچىلر، زندانلر كوبرەك
آخرسى كېك اويلا نە ايدى. اوزىنىڭ ھم اوزىنە
اوشانە طورغان مىليونلرچە خلقنىڭ بو اور حالتندىن چىقىنە
كىرەك بولغان ھەھ يوللرنى تىرىبە قىلوب قارى؛ نى
اشلىشىنى اويلاپ طوناش تونلر ينى يوقىسىز اونكارە، لىكن
بىر نرسەدە تابا آلەى ايدى. وقت وقت آكارغە بو بلا،
بو ناچارلق كىشىلرنىڭ اوز آرا مەاملەلرنى كىلگانلىكنى،
قوتولو مەكن توگل ھم خلقنىڭ طورمشىنى شادلىقلى ايتەردى
ھىچ بىر قانۇن يوق كېك طوبولا باشلادى، لىكن جانندە
نرسەدر بو فكرگە قارشى كىلوب ياكىدىن تورلى اويلاغە
چومارغە، ياكىدىن مقصدقە يتو يوللر ينى ازىرگە مەجبور
ايتە ايدى.

عەرلر ايسە اوتە ايدى. . اولمەدە اول قدر يراق
توگل. شول كوي كىشىلرنى بو ناچارلقندىن قوتولدرە آلەى
كىتو اوي بىر طوقتاوسىز آنڭ يوراگىنى طرنى ايدى.
اما نى اشلەسون! . .

پادشاه شولاي اويلى اويلى كىنانكە بتون اشلر ينى
تاشلاب اوزىنى عذابلى طورغان اويلىردىن، مشقتلردىن
آزغەنە بولسەدە يال ايتەر ايچون آرىغان، واطلغان، آورو
حالندە شور طىشندەغى ماتور، ماتور طاولر، اورمانلر
ايله اورالغان مرمىر سراينە بىكىندى. . .
(آخرى بار).

مترجم: ع. رشيدى.

« شورا » نڭ سؤالى و آشا جوابلر.

اوشبو سنە بىر نچى عدد « شورا » قابندە: « فرنىڭ
حكىمەلرنىدىن بىرى: خاتونلر ھر وقت ايرلرگە تىقلىد قىلورلر،
شونىڭ ايچون ايرلرى بىخى و اخلاقلى اولان ملتدە
خاتونلردە بىخى اولور. دىبىكى حالدە بىر حكىم: - ايرلر

بتمى، كوز باشلرى طوقتالمى آغا ايدى. بو ناچارلق بىلن
كورەشە، كورەشە پادشاه آخردە ضعيفلندى ھم قايرغە
باشلادى. سراى كىشىلرى نى قىر قاپلانار، فيللر اولاب،
قىزلر بېوتوب، صوغىشلر ياصاب پادشاهنىڭ قايرغىسىنى بتوررگە،
كوكلىنى آچارغە طرىشىسەلردە ھەھسى يوقغەنە ايدى.
اول ھەھ قايرغىلى؛ آنڭ مەرحەمەتلى يوراگى خلقنىڭ زەھمتلرنىدىن
و اوزىنىڭ آلازغە ياردەم ايتەرلك كوچى بولماوندىن صزلى
ايدى. . .

پادشاه اشندىن طوقتاب قالمادى. مەلىكتىنىڭ تورلى
طرفندىن اوزىنە كىكاشكە قارت حكىملرنى چاقىروب ياكى
كوچ ايلە طاغى اشكە طوتندى. قارتلر بىلن بىرگە مەلىكتىنىڭ
ھەھ اشلر ينى تىكشردى؛ ياكى قانۇنلر چىقاردى؛ بو
قانۇنلرنىڭ نىندى يردە نىچك تاثير ايتووينى قارادى؛
اگر ناچار بولسە بتروب اورنىنە طاغى ياكىلرنى. اوز
اوينچە بىگرەكە ياخشىلرنى چىقاردى. مەكىمە تاسىس
ايتوب موندەدە باشقە قارتلر بلە بىرگە اوزى حكىم ايتە
باشلادى. مەلىكتىنىڭ ھر طرفندە قانۇنلرنىڭ ياخشى يورتلو-
يىنى كوزاتورگە قويلقان مامورلرنى اوزى تىكشروب
طوردى. صوغىشلرنى بتردى. اوزىنىڭ سويگان خاتونلر ينى،
ذوق و صفالرنى تاشلاب بتونلاى خلق فائەدە سىنە اش
اشلرگە بىرلدى. شول صورتدە آرمى، طالماى اشلاب يىللر
آرتندىن يىللر اوتوب اوزىنىڭ قارتايووينى سىزمىدە قالدى.
آنڭ تورلى اويلىر بىلن طولى باشى ايندى بىوك طاو
باشلرنىدە ياتقان فار شىكىللى آپ اق بولغان ايدى، زور
اق صاقالى، اچندە مەھبەتلى يوراگى تىبە طورغان كىك
كوكراگى اوستىنە توشكان ايدى. اما قارتايغان حالندەدە
ھەھ اوزىنىڭ تەلگان مقصدىنە يتە آلماوين اوزندىن ياشرە
آلەى اوزىنىڭ كوچىسىزلىگىن كوروب طاغىدە قاتىراق قايرغە
باشلادى. آنڭ مەلىكتى بىك زور ھم كوچى، بايلغىنىڭ
دانى بتون بىرگە تارالغان، ھەر وىنلرى ايك صوڭ درجەگە
قدر ترقى ايتكان بولسەدە پادشاه، مونگەنە آز بولووينى
و بختنىڭ موڭاردە بولماوينى ياخشى بلە ايدى، چونكە اول
اۆلگى كېك اوڭ خلقنىڭ كوز باشى، فانى توڭلووينى،
ھەھ اوزىنىڭ قايرغىسى بتمەوينى كورە ايدى. پادشاه اوزىنى
چىكىلگان حساب ايتەسىكىلى. تەلگانىنى بولدرر ايچون
اوزىنىڭ بتون آفتق كوچىنى چىوب طوتندى. حاضر
اول فانى خىسرتلنە و بىك كوب شىكىلانە باشلادى. يا آكارغە
اوزىنىڭ قانۇنلر ينى يورتورگە قويلغان مامورلرى ياخشى

فادينلر مغلوب!» در. اما دینله بیلیرکه: «مغلوب دوزه لیرسه غالب ده دوزه لیر». البت اولا بیلیر، فقط بوسوزده کی شرطی کور بیورز دگلمی؟ ایشته اوشرط نیچه بیکلر ایله بللرک آنجق دوغوره بیله چگی بر شه در! انگلتره یه باقان کوز بو شرطلردن برینک قابارتمش اولدیغی بر فورساغه تصادف ایده بیلیر. البت او فورساق قابارمش اما دوغوره چغی زمان ینه مجهول! دیهک که «مغلوب دوزه لوب غالبی دوزه لته چک» امیددی پک بوکسکلر ده هولالانان بر قوش ایچون قورولمش یرده گی طوزاغه بگز یور. او حالده بنچه، اولا: «ارلر» انصاف کیترون! (بومجهول صیغه بنه ارلری اراشه ایدر!) صوگره «فادینلر» پک تیز دوزه له بیلیرلر. عموماً فادینلر اصلاح اولندیمی— آرتق بوتون انسانلر اولوندی! دیمکدر، باشقه برعباره ایله ده سویله میه مساعه ایدرسه گز، دیرم، که: (نیکز اولوق اوزره) ابتدا ارلر اصلاح نفس ایله مه لی ده فادینلری اصلاحه (کرچکن) چالشمالی. بویله جه بر کره فادینلر دوزه لورسه آرتق ارلرک اصلاحی تأمین اولونمش دیمکدر! (اوله بر حیات و معیشت کیملره میسر اولور؟) بوتقدیر جه حکیم و حکیمه لرک هر ایکسی جدأ صادقلر. معلم: حسین توقتارغازی. فریم.

تصحیح

اوشبو ییل برنجی عدد «شورا» ننگ ۲۶ نچی صحیفه سنده «کوزمیزی» اسملی شعرنگ ۴ نچی یولده اولان «دوشمیز» سوزینی «دوشنیمیز» دیه، ۵ نچی یولده «سوزلات بیللاماس» جمله سینی «سوز لاب بیللاماسی» دیه، ۶ نچی یولده «اوزگه فورفون» جمله سینی «اوزگه نی فورفون» دیه، «قیلالماس» سوزینی «قیلالماسی» دیه اوفورغه تیوشنی. ۳ نچی عدد ۸۳ نچی بیتده اولان فارسی بیتنگ درستتی: «ترسم نرسی بکعبه ای اعرابی * کین ره که تومبروی بترکستانست» در.

محرری: رضا الدین بن محمد الدین.

ناشرلی: محمد شاکر و محمد زاکر راسیفار.

هر وقت خاتونلر ایسندیکلری روشده اولورلر، شوننگ ایچون خاتونلری اخلاقی و تربیه لی اولان ملتدره ایرلرده تربیه لی و گوزل اخلاقی اولورلر— دیه شدر. بو ایکی فکرنگ قانغیسی درست؟» دیه بر سؤال یازلمشیدی. بوکا فارشو آرالری مشرق ایله مغرب آراسی قدر یراق اولان ایکی اورندن جوابلر کلدی. هر ایکسینی اوشبو اورنده درج ایده مز.

برنجی جواب: بنم کوب تجربیه مه کوره حکیمه سوزی درست. اگرده ایرلر اخلاقی اولوب، بوزوق یوللرده یورمکدن اجتناب ایتسه لر خاتونلر هیچ بوزولاچقلر دگل. بوزوقلوق یولینی باشلاب آچوچیلر هیچ شبهه بوق ایرلردر. ایرلر اوز الوشلرینه رضا اولوب طورسه لر و عائللری ایله گوزل معیشت ایتمکنی غایه امل ایتسه لر بونلردن کورما کچی بتون عائله، تربیه اوگرنه چکدر. بابالرمز: «اویاسنده نرسه کورسه، اوچقاندن شونی اشلر» دیمشدر. خاتونلرنگ اخلاقی اولمقلری ایرلرنگ اخلاقی اولمقلرینه باغلانمشدر. بوکونده خاتونلر عالمینه نارالمش بوزوقلوقنی بترمک چاره سی ده ایرلر توزالمک که موقوفدر. ائک اخلافسز بر فاحشه، اورامده یوردیکنده ایرلر که سوز فوشارغه حیا فیلور. بلکه بویله بر ائک ایلک ایرلر طرفندن باشلانمقلر در. بو حال، خاتونلرنگ اصل خلقتلرینه انصافی اولدقلرینی کوسترر. بنم بو سوزلر منی معیشتلردن آلتوب یازلمش رومانلر هم اثبات فیلور. ف. شمس الدینوف. سیبریا.

ایکنچی جواب: بنده گز: «هر ایکسی شایان تصدیقدر» دییورم. او ناصل اولا بیلیر؟ سؤالنه شو جوابی ویر بیورم: مساوات طلب ابدن فرقه لرک ائک صول طرفنده بولنانلر، فادینلرک ده (ازهر جهت) ارلر ایله بر درجه مخلوق بولندقلرینی سویله یورلر. لکن اکثریت بوکا فارشودر. قرآن کریم ایسه «الرجال قوامون علی النساء» دیر کیچر! فیصه آکلانا بیلیرسه م: «بو کون ارلر غالب،

«شورا» اورنبورغده اون بیش کونده بر چققان ادبی، فنی و سیاسی مجموعه در.

ТАКСА ЗА ОБЪЯВЛЕНІЯ: НА 2-й СТР. ОБЛОЖКИ
30 КОП., НА 3 и 4 СТР.—20 К. ЗА СТУРОКУ ПЕТИТА.
АДРЕСЪ: г. Оренбургъ, Редакция журн. „ШУРО“.

آبونه بدی: سنه لك ۵، آلتی آیلق ۲ روبله ۶۰ كاپك.
«وقت» برلن برگه آلوچیلرغه:
سنه لك ۹، آلتی آیلق ۴ روبله ۶۰ كاپك در.

«وقت» اداره خانەسېنىڭ اوز مطبەھسندە نفېس روشدە اعلا كاغدگە باصلوب چققان توباندەگى اثرلار ادارەدە ھەم مشھور كىتابچىلردە ساتىلمىدەدر. ادارەدن يوزلب آلوچىلرغە مەخسوس اسكىد كە قىلنور. آدرس: «ВАКТЪ» газ. редакция Оренбургъ.

«اويغە كىلگان فكرلرم»

غزتە وژورنالردە اوتكون قلمى ايله مشھور عمر القرشى افندىنىڭ ۶۹ صحىفەلى بو اثرى «وقت» ادارەسى طرفىدىن باصلوب چقىدى. حقى ۱۲ ۶ بوچتە ايله ۱۶ ۶.

«تل يارېشى»

يتمەش دن زيادە اهل قلم طرفىدىن ھكايە ھەم مقاله روشنە يازلغان بو اثردە اونودلغان يا كە بوغالغان چەن ترك سوزلرېنىڭ كويىسى جىمولغانىر. اوشبو ۱۹۵۵ صحىفەلك اثر، گوزل روشدە باصىلدى. حقى ۷۵ تىن، بوچتە ايله ۸۵ تىن.

«بالالار اچون واق ھكايەلر»

باشقا تللردن كورچرلوب تىرىپ ايتلگان بر اثردر. مرتبى دردمند. حقى ۱۲ تىن، بوچتە ايله ۱۶ تىن.

«باصلماغان شعرلر»

اوتوز قدر ذاتلرنىڭ شعرلردن نونەلر جىمولوب باصلماش شعر جىمىعەسىدر. حقى ۲۰ تىن، بوچتە ايله ۲۴ تىن.

«دورت كون»

روسىلرنىڭ مشھور ادىبلردن ۋ. غارشىن اثرى بولوب، ر. رقىف طرفىدىن ترجمە قىلىنمىشدر. بو رسالەدە ھارىدە پارالانىش بر صالدا تىڭ اوزى ئوتوردىكى تورك صالدا تى يانندە دورت كون غنابلانوب ياطدىقى و شو ائناد، گى احوال روجىەسى - ھىياتى تصوير قىلىنمىشدر. ھاسى ۸ ۶، بوچتە ايله ۱۰ تىن در.

«قوزغونلر او ياسندە»

شاختەدە غى مسلمان اشچىلر طورمىشەنە دائر شرىف افندى كمال قلمى ايله يازلماش عبرتلى بو ھكايەدر. ھاسى ۱۲ تىن، بوچتە ايله ۱۴ تىن.

«احمد باى»

مشھور احمد باى ھسىنوف ترجمە ھالى ھقندە يازلماش بر اثردر. حقى ۲۵ تىن، بوچتە ايله ۲۹ تىن.

«محمد عليه السلام»

معتبر اصللردن آلتوب يازلماش بو اثر مکتب بالالرىنە درس ايتوب اوقوتورغە ھەم مطالعه اىچون موافقىدر. حقى ۲۰ تىن، بوچتە ايله ۲۴ تىن.

«تارىخ اسلام»

ابتدائى و رشدى مکتبلردە اوقوتق اىچون استانبولدە مکتب سلطانى مآذونلردن عثمان افندى جىللىر طرفىدىن آچىق تركى تلندە يازلماش بو اثر، اىكنجى مرتبە باصلوب چقىدى. حقى ۱۸ تىن، بوچتە ايله ۲۲ تىن.

«كتب ستە و مؤلفلرى»

ھدىث و سنت عالملى قاشندە «كتب ستە» دىە مشھور اولان ھدىث كتابلرى و آنلرنىڭ مؤلفلرى ھقندە يازلماش بر رسالەدر. ۱۳۶ بىتدن عبارت اولان بو رسالەنىڭ حقى ۴۵ تىن.

«رحمت الھىە»

بو اثر، موسى افندى طرفىدىن قوزغاتلماش «رحمت الھىە» مەسئەلىسى ھقندە ابن القىم ھضرتلرنىڭ «ھادى الارواح» نام اثرنە اولان بر فصلنىڭ ترجمەسندن عبارتدر. اىكنجى مرتبە باصلدى. حقى ۱۰ تىن، بوچتە ايله ۱۲ تىن.

«جغرافىاي عمرانى»

غىمنازىە و رىئالى مکتبلردە اوقوتولا طورغان درس كتابلردن آلتوب تىرىپ ايدلماش بو اثرنىڭ تلى آچىق، مادەسى يىڭل، مکتباردە درس قىلوب اوقوتورغە مناسبدر. مرتبلى فاتح كرىموف ايله نورالدىن آغەبقدر. حقى ۳۰ تىن، بوچتە ايله ۳۶ تىن.

«ترويسكى علماسى و اصول

«جدىدە»

اصول جدىدە ايله بالالر اوقوتق شرعا و عقلا درست ايدىكى ھقندە، شىخ زىن الله نقىبندى ھضرتلى ھەم برابر اولندىغى ھالە ترويسكى علماسىنىڭ اعلام نامە و عمومى نصىحتلردن عبارت بر اثردر. اىكنجى مرتبە باصلدى. حقى ۵ ۶.

۱۹۱۱ نجی یل ایچون

«وقت» غزتهسی و «شورا» ژورنالی آلوچیلرغه آبونه دفترى آچيقدر .

روسبهده هر بر پوچتاواى كانتورلرده «وقت» غزتهسینه و «شورا» ژورنالینه مشتری یازلورغه عمن . یازلورغه تله گان کشیلر پوچتاواى كانتورغه آفچهلرینی بیروب اوز آدرس لرینی یازدرسه لر فوللرینه شوندن کویتانسه بیرله ، پیراواد بلانقه لرینه یازوب طورو مشقتی بولمى . اولگی روشده آفچه نی اداره گه طوغری بیماررگه ده ممکن .

«وقت» ایله «شورا» نڭ یللق حقلری آیرم آیرم بولغانده بیشار سوم . ایکیسى برگه و بر وقتدن بولغانده طوقز سوم .
آدرس :

Редакция газеты „ВАКТЪ“ и журнала „ШУРО“ въ Оренбургѣ.

□ بوکونده نه کبی دینی مجله لر وار ونه بیرلرده چیغالر ؟
دیه صور اوچیلرغه : بزگه معلوم دینی مجله لر نڭ اعمالیسی
مصرده چقمقه اولان «المنار» مجله سیدر .

□ «شورا» ده اوزی طوتقان یولینه مخالف مقاله لر
کوله در دیه یازوچی افندی گه : بویله شملر اداره طشندن
یازلمش مکتوبلرده در . بونلر حقیقه «شورا» بی طرفدر . شونڭ
ایچون آنلر نڭ خلاف موضوعده اولمقلر نڭن کوب ضرر
ملاحظه ایدلماز .

□ «شورا» ایله «وقت» نڭ اداره لری بر اورنڭ اولدیغندن
هر ایکیسى ایچون یازلمش مکتوبلر نڭ بر کابوره رت ایچمه
بیارلمکندن مانع یوق ، فقط مکتوبلر نڭ باشلرینه غنه قایدہ
تابشورلورغه نیوشلی ایدیکی حقیقه اشارت قیلنور .

□ فاضل افندی طویکین گه : شوراده باصلمش اولان
«باشقردار» ایله «روسبهده اسلام مسئلهسی» اسمنده اولان
بجئلر دق اولگیسی انشاء الله رساله شکلنده طبع ایدلنور ،
آنی فلم ایله کوچروب مشقتلنمه کز ، اما صوگفیسینی طبع
ایدرگه حاضرگی زمان مساعد دگلدر .

تابوشماق

سینده بار ، مینده بار آدم ده یوق
جمله ده بار ، بارچه ده بار ، عالم ده یوق
مصدرن ایزله گانلر تابوغانلر
شام غه بارغان آدم فایتقان تابوب بر چوق

اع . ولیی .

اواره دن

« باقتیریه هم آنلر نڭ ضرر لری » اسملی رساله ،
«شا کردار گه نمونه» ، «مکتبده قول اشلری» ، «مکتبلرده
تربیهء مدنیه» ، «معلم قارنداشلر مه» اسملی مقاله لر
کله چک عددلرده باصیلاچقلر در .

□ امضاسز یا که امضالری یالگر حرفلر ایله گنه قویلمش
مقاله لر آلدغی ساعت ایله تاشلانلر . شونڭ ایچون
صوگنندن کلمش کامل امضا و آدرس لر ایله آنلر نی باصق
ممکن اولمیدر .

□ ل . ن . ز . دیه امضا قویلمش مقاله صاحبده : احتمال
سزنی بیلور ایچون اوشبو حرفلر تمام کفیدر ، لکن
بز بونلر ایله گنه کیم ایدیکنگرنی بیله المادق . شونڭ
ایچون مکتوبگز باصلمادی .

□ ترکستان شهر نڭ ب . ر . جنابلرینه : احمد باى رسالهسی
باصلدیغنده روسجه امضاسینڭ کلیشهسی اولگر مادیکندن
رساله ده قویاماشدر . بو رساله نی اوشبو کونلرده ایکنچی
دفعه باصدرمق چاره سنی کورمکده لر ، شاید بو دفعه سنده
قویارلر .

□ ح . حضرتلرینه : معلوم فتح نامه و آنڭ ردیه سینی
بیارسه کز بلکه بر اشمزگه یارار .

□ ه . افندی گه : صالابوفی تازیغندن ترجمه ایتمش
مقاله کز تابشردی و صور اوکزه گه کوره «تاریخ ابوالقاری» نڭ
پیتر بورغده باصلمش نسخه سی یبارلدى .